

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	4
1.GÜNÜMÜZDE TARİHİ ÇEVRE	4
1. 1. Tarihi Çevre	4
1. 2. Kavramsal Olarak Doğal Çevre Ve Tarihi Çevre Koruma	5
1. 3. Tarihi Çevrenin Toplumlar Açısından Önemi	7
2.TÜRKİYEDE HALEN MEVCUT KORUMA KANUN TÜZÜK VE YÖNETMELİKLERİ	8
2.1. Kanun Ve Tüzüklerin İçerikleri	9
2.2 Kanun Ve Tüzüklerin Eksiklikleri	11
3.YEREL YÖNETİMLER VE KENT KİMLİĞİ EĞİTİMİ	11
4.TARİHİ KENT DOKULARININ KORUNMASI AMACIYLA KORUMA KÜLTÜRÜNÜN OLUŞTURULMASI	13
4.1. Temel Politikalar Ve Hedef Kitleler	15
4.2 . Koruma Kültürünün Oluşumu Ve Gelişimde Eğitimi	15
4.3. Geniş Halk Kitlelerinde Koruma Kültürünün Yerleştirilmesi	15
4.4. Her Türlü Etkinlik İçin Geçerli Olabilecek Araçlar	16
4.5. Koruma Kültürünün Geliştirilmesinde Değişik Organlarının Rolü.....	16
4.6. Koruma Etiği.....	17
5.KÜLTÜR MİRASI, KÜLTÜREL KİMLİK VE YEREL YÖNETİMLER	17
6.TÜRKİYE'DE TARİHİ KENTLERİN KORUNMASINDA YEREL YÖNTEMLERİN SORUMLULUKLARI VE YERİ	22
7.TARİHİ KENTLERİNİN KORUNMASINDA YÖNTEMLER	25
8.TARİHİ KENT DOKULARININ KORUNMA PLANLARI, İLKELERİ VE YÖNTEMLERİ	27
8.1. Koruma Planlarının Yeri Ve Diğer Planlarla İlişkileri	28
8.2. Belgeleme Ve Envanter	28
8.3. Koruma Planı Yapım Yönetmeliği	28
8.4. Takım Çalışması	28
8.5. Altlık: Mevcut Harita Ve Bilgiler	29
8.6. Kurumlar ve Birimler: Roller ve İlişkileri	29
8.7. Geçiş Dönemi Yapılanma Koşulları	29
8.8. Koruma Planları: Karar Türleri.....	29

8.9. Koruma Planları: Biçim Ve Açıklık	29
8.10. Korumada Yaptırım	30
8.11. Koruma Planının Uygulanması.....	30
8.12. Kent Arkeolojisi: Yeni Kavram	30
9. KORUMADA PLANLAMANIN İLKELERİ.....	30
İKİNCİ BÖLÜM.....	33
1. KARS ŞEHRİNİN TARİHİ MEKAN OLUŞUMU VE TARİHİ GELİŞİMİ.....	33
1.1. Tarih Öncesi.....	33
1.1.1. Paleolitik Dönem	33
1.1.2. Mezolitik Dönem	34
1.1.3. Neolitik Dönem.....	34
1.1.4. Kalkolitik dönem	34
1.1.5. İlk Tunç çağı	34
1.2. Yazılı Tarih Sonrası Kars	35
1.2.1. Kimmer-İskit Akınları	35
1.2.2. Persler	36
1.2.3. Araks Krallığı	36
1.2.4. Sasaniler Dönemi	36
1.3. İslam Uygarlıkları Dönemi	36
1.4. Osmanlı Yönetimi.....	40
1.5. Rusların Saldırı Ve İşgalleri Dönemi Kars	40
1.6. 93 Harbi	41
1.7. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele Yıllarında Kars	42
1.8. Kars'ın Kurtuluşu	43
2. KARS'TA KENTSEL YAPININ TARİHİ GELİŞİMİ.....	45
2.1. 1877-1920 Arası Gelişme	45
2.2. 1920-1950 Arası Gelişme	46
2.3. 1950-1970 Arası Gelişme	46
2.4. 1970-1995 Arası Gelişme	46
2.5. Kentin Mevcut Yapısı.....	47
2.6. Tarihsel Çevre.....	47
2.7. Kent İmajı Ve Makroformu	49
2.7.1. Kent İmajı	49
2.7.2. Kent Makroformu	51
3. KARS MERKEZ TARİHİ İMAR PLANLARI.....	53
3.1. Cumhuriyet Öncesi	53
3.2. Cumhuriyet Dönemi İmar Planları	53
3.3. Kars'ta 1988 Sonrası Yeni İmar Planı İhtiyacının Ortaya Çıkması.....	54
3.4. Kent Makroformunu Genişleten Kamu Yatırım Etkinlikleri.....	55
3.5. Plana Uygun Ve Uygun Olmayan Gelişmeler	56

3.6. Kars'ta Yeni Gelişme Eğilimleri	56
3.7. Kars Şehir Sentezi.....	57
4. KARS'TA GELENEKSEL KONUT TİPOLOJİSİ.....	59
4.1. Organik Eski Kent Dokusunda	59
4.2. Izgara Planlı Yeni Kentte.....	60
4.3. Kars'ta Bugünkü Konut Durumu.....	61
5. KARS'TA OLUŞTURULAN KORUMA AMAÇLI İMAR PLANLARI	64
5.1. Planlama Kararları	68
5.2. Tescilli Yapılar	68
5.3. Yapı Yükseklikleri.....	69
5.4. Genel-Tarihsel Mimari Karakter	69
5.5. Mimari Ve Yapılaşma Düzeni	69
6. KARS MERKEZDE KORUMA ALTINDA BULANAN TAŞINMAZ KÜLTÜR VARLIKLARI	72
7. KARS MERKEZDE BULUNAN TARİHİ GÖRSEL DEĞERLERDEN BAZILARI.....	86
7.1. Görsel Değerler.....	86
7.2. Kars Kalesi.....	86
7.3. Havariler Kilisesi	86
7.4. Evliya Camii	87
7.5. Yusuf Paşa Camii.....	87
7.6. Büyük Abdi Ağa Camii	87
7.7. Fethiye Camii.....	87
7.8. Ulu Camii.....	88
7.9. Aliğa Camii	88
7.10. Hacı Seyfi Camii.....	88
7.11. Cuma Hamamı	89
7.12. İlbeyioğlu Hamamı	89
7.13. Mazlumağa Hamamı.....	89
7.14. Gazi Ahmet Muhtar Paşa Kararğahı	89
7.15. Beylerbeyi Sarayı.....	90
7.16. Abdüllatif Paşa Konağı	90
7.17. Paşa Konağı	90
7.18. Eski Hastane	90
7.19. Kars Müzesi	90
7.20. Taş Köprü	91
7.21. Küçük Taş Köprü.....	91
8. KARSTA YEREL GÜNDEM 21 VE KARS KENT KONSEYİ ÇALIŞMALARI	93

SONUÇ VE ÖNERİLER.....	99
Sonuç.....	99
Korumaya İlişkin Yasal Mevzuat Değerlendirmesi.....	99
Kars'taki Uygulamaların Değerlendirmesi.....	100
Yerel Yönetimlerin Değerlendirmesi.....	102
Öneriler.....	104
Yasal Ve Planlamaya Yönelik Öneriler.....	104
Yerel Ve Merkezi Yönetime İlişkin Öneriler.....	105
Doğal, Arkeolojik, Kentsel Koruma Alanlarına İlişkin Görüş Ve Öneriler.....	105
Koruma Ve Geliştirme Mekanizmalarının Geliştirilmesi.....	107
Bakım Ve Onarıma Katkı Sağlanması.....	107
Kamulaştırma.....	107
Takas.....	108
Yasal Politika Önerileri.....	109
Sosyal Ve Ekonomik Politika Önerileri.....	110
Kurumsal Politika Önerileri.....	110
Yerel Yönetimlerin Güçlendirilmesine Yönelik Öneriler.....	111
Yerel Yönetimlerin Teknik Personel Açısından Güçlendirilmesi.....	111
Yerel Yönetimlerin Teknik Olarak Güçlendirilmesi.....	112
Yerel Yönetimlerin Parasal Olarak Güçlendirilmesi.....	113
Kent Yaşamında Ve Kentlerin Şekillenmesinde Kent Planlamasının Rolü.....	113
Kent Planlamasının Geleceğine Yönelik Öneriler.....	113
Sürdürülebilir Kentler İçin Planlar Üretmek.....	114
Yaşam Merkezli Bir Kültür İçin Sürdürülebilir Kent Planlarının Uygulanması.....	114
KAYNAKÇA.....	117
ÖZ GEÇMİŞ.....	122

T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Ali ALTUNSOY'a ait “ *Kentsel Tarihi Çevre Koruma (Kars Üzerine Bir İnceleme)* ” adlı çalışma, jürimiz tarafından Kamu Yönetimi Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

Başkan.....

Akademik Ünvanı, Adı Soyadı

İmza

Üye (Danışman) .....

Akademik Ünvanı, Adı Soyadı

İmza

Üye.....

Akademik Ünvanı, Adı Soyadı

ÖZET
(ABSTRACT)

KAMU YÖNETİMİ BÖLÜMÜ
İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ, BURSA

KENTSEL TARİHİ ÇEVRE KORUMA
(KARS ÜZERİNE BİR İNCELEME)

Ali ALTUNSOY
(Yüksek Lisans Tezi)

Hayatın var oluşundan itibaren, insanlar hep birlikte yaşama eğilimi göstermişlerdir. Bu birliktelik, küçük gruplar, kavimler, kentler, ülkeler, imparatorluklar olarak kendini göstermeye başlamıştır. Beraber yaşamın getirdiği ihtiyaçlarla insanlar, yüzyıllar boyu kendi gelenek, görenek ve dinlerini oluşturmuşlardır. Bütün bunları oluştururken yaşadıkları ortamlara, içinde buldukları kentlere ve topraklara hep izlerini bırakmışlardır. Bu izler bazen, camiler, kiliseler, hanlar, hamamlar, köprüler, kaleler, bezende yaşam biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Yüzyıllar boyu bu izleri takip eden insanoğlu , tarihiyle iç içe yaşamıştır.

Bazı dönemlerde zafiyete uğrayan tarihsel çevre bilinci, son yıllarda tekrar önem kazanmıştır. Tarihin önemini yeni yeni kavrayan uluslar, şimdi o değerleri korumanın ve yaşatmanın yollarını aramakta ve tartışmaktadır. Bu amaçla, bir çok organizasyon ve koruma kuruluşu çalışmalarını devam ettirmektedir.

Kars'ta bu sayısız kültür ve tarih hazinesine sahip kentlerimizden biridir. Türklerin Anadolu' ya girişinden, günümüze kadar bir çok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Bu medeniyetlerin her biri Kars' a ayrı ayrı değer katmıştır. Günümüzde Kars ilinin, “ Eski Şehir Merkezi” sit alan olarak korunmaktadır. Fakat eski şehir yer yer, bilinçsiz ve umursamaz yerleşimlerin tehdidi altındadır. Bu tehdit, her geçen gün artarak ve daha acımasızca devam etmektedir. Kaybedilenler bir tarihten çok, bizi biz yapan kendi benliğimizdir.

Bir an önce tarihsel kenti yok eden, bu akıl almaz yerleşimlerin ve duyarsız siyasi beklentilerin önüne geçmek ve değerlerimize ulusça sahip çıkmak zorundayız. Aksi halde tarihten bize kalan bu miras yok olup gidecektir.

Danışmanı : Prof.Dr. Hasan ERTÜRK

Sayfa sayısı : 122

Anahtar Kelimeler : Tarih, çevre , kültür, koruma
Keywords: History, culture, protection, environment

ABSTRACT

DEPARTMENT OF PUBLIC ADMINISTRATION
FACULTY OF ECONOMICS & ADMINISTRATIVE SCIENCES
ULUDAG UNIVERSITY, BURSA

AS A SAMPLE OF HISTORICAL ENVIRONMENT CONSERVATION; KARS

ALİ ALTUNSOY
(The Thesis Of Master's Degree)

People have tended to live together since the existence of mankind. Togetherness has emerged some groups such as states, empires, tribes. Diverses culteres and religions have been created as a result of this togetherness. During this togetherness, people have left their traces where they had lived. These traces can be seen as public baths, bridges, castles, churches or way of life. During centuries, mankind has followed these traces and lived in this kind of historical places within other.

The conscious of forgotten historical environment has been more important in recent years. The nations which started to understand importance of history have begun to discuss for seeking solution to conserve history. Many organizations and institutions have continued their studies to realize their above mentioned aim.

Kars is one of our cities which has numerous historical and cultural treasure. Turks have hosted to different civilizations in the Anatolia lands. Thanks to these civilizations Kars has been important city in Turkey. Kars is protected as a ancient city but it is under danger because of unconscious urbanization.

In conclusion, what we have to do is to protect this ancient city. Otherwise we are going to lose this heritage.

Adviser: Professor Hasan Ertürk

Keywords: History, culture, protection, environment

GİRİŞ

İnsanoğlu doğal yaşamın bir parçası olarak yüzyıllardır dünya üzerinde varlığını sürdürmektedir. Bu varoluş beraberinde karşılıklı etki ve tepkiyi getirmiştir. İnsan doğal çevreden, çevre de insandan pek çok kez etkilenmiş, halende etkilenmektedir. Başlangıcından bu yana süre gelen, binlerce yıllık insanlık serüveni boyunca bir çok medeniyet kurulmuş, birçok medeniyette yıkılmıştır.Bütün bu medeniyetler üzerinde yaşadıkları topraklara isimlerini, kültürlerin, örf ve adetlerini, mimari tarzlarını bırakmışlardır. Bu sayede bütün medeniyetler, kendi benliklerini binlerce yıl sonralara iletebilmişlerdir. Bizler halen bu kalıntılardan o dönemlerin yaşam tarzı ve şekli hakkında bilgi sahibi olabilmekteyiz.Tarihinden kopuk günümüzle geçmiş arasında bir köprü kuramayan milletler maalesef yok olma sürecine girmişlerdir.Bu hızlı çöküş sadece bir mirasın gelecek kuşaklara aktarılması açasından değil, yurttaşlık bilincinin de gelişmesi açasından büyük bir önem taşımaktadır. İnsanoğlunun yeryüzündeki yaşam ve medeniyet izleri yani kentler, yollar, hanlar, hamamlar, köprüler ve bütün yapılar tarihi çevre kavramı içinde değerlendirilmektedir.

Çalışmanın birinci bölümünde, çevre ve tarihi çevre kavramlarının ne olduğu ve ne ifade ettiği anlatılmaya çalışılmış, toplumlar için neden bu kadar önemli olduğu irdelenmiştir.Bu bağlamda hala ölkemizde mevcut olan korumaya yönelik kanun, tüzük,yönetmelik ve kararlar incelenmiş ve eksikliklerin olduğu tespit edilmiştir. Tarihi çevrenin korunması adına en önemli görev yerel yönetimler ve bilgilenmiş kent halkına düşmektedir.Yine çalışmanın bu bölümünde koruma kültürü ve önemi sıkça vurgulanmış, korumanın planları, ilkeleri ve yöntemleri belirlenmeye çalışılmaktadır. Gelecek kuşaklara güzel ve temiz kentler bırakmak hepimizin ortak sorumluluğunu teşkil etmektedir. Yerel yönetimlerin kentliler ve sivil toplum kuruluşları ile el ele vermesi, çevre sorunlarının çözümünde etkin bir adım olmasının yanı sıra, yeşilin ve tarihin egemen olduğu sağlıklı bir kentte yaşamamıza olanak sağlayacaktır.Bütün bu değerleri göz ardı ederek ve ticari kazancı ön planda tutarak yapılan yaklaşımlar, hepimize geri dönüşü olmayan bedeller ödettirebilir.Artık ölkeler, gerek kendi içlerinde gerekse bir araya geldiklerinde biyolojik çeşitliliğin azalmasını ve tahribini önleyemezlerse kendi kendilerine zarar verecekleri bilincine kavuşmuşlardır. Bu bilinçle hareket eden milletler bugün, bunun meyvelerini almaya başlamışlardır.

TEZİN AMACI VE ÖNEMİ

Tarihi kentlerin korunması, aynı zamanda tarihi çevreninde korunmasını beraberinde getirmektedir. Bu amaçla yapılan bütün çalışmalar, gelecek kuşaklara daha güzel ve sağlıklı bir yaşam ortamı bırakmayı hedeflemektedir. Tarihi çevre koruma kavramı, son yıllarda ülkelerin kaybolan milli değerlerini tekrar canlandırmak istemesiyle büyük bir önem kazanmıştır. Zamanla erozyona uğrayan tarihi çevre bilinci, toplumlarda bir benlik ve aidiyet duygusunun zayıflamasına sebebiyet vermiştir. Tarihinden kopuk yaşayan, geçmişiyle günümüz arasında bir bağ kuramayan kimliksiz, amaçsız birer ulus haline dönüşmüşlerdir. Ülkemiz içinde böyle bir tehdit hiç uzak değildir. Bu sebeple; Çok zengin bir tarihi ve kültürel mirasa sahip olan Kars şehrimiz ele alınarak, bir örnek oluşturulmaya çalışılmış, böylelikle tarihi çevre koruma kavramının önemi bir kez daha vurgulanarak toplumsal refleks harekete geçirilmeye çalışılmıştır. Artık toplumlar gerek kendi içlerinde, gerekse bir araya geldiklerinde biyolojik çeşitliliğin azalmasını ve tarihi kentlerin tahribini önleyemezlerse, kendi kendilerine zarar verecekleri bilincine kavuşmuşlardır. Bu sebeple toplumsal bilincin devamı için tarihi çevre koruma kavramı çok önemli bir yer teşkil etmektedir. Yeterince korunmayan kentler, tarihi ve kültürel değerlerle birlikte, aidiyet ve kimlik duygusunu da beraberinde yok oluşa götürecektir. Bu da ulusların sonu olacaktır. Nereden ve ne şekilde geldiği belli olmayan topluluklar ulus ve devlet unsurlarını taşıyamazlar. Tarihini koruya bilmiş uluslar için sahip olduğu tüm görsel değerler, bir kimlik ve varoluş tescilidir.

YÖNTEMİ

Bu çalışma ile ilgili literatür taraması yapılmış, tarihi çevre koruma ve doğal çevre koruma konularında belirleyici tespitler yapılmış, daha sonra tarihi Kars şehri bir örnek olarak ele alınıp, sahip olduğu kültürel değerler üzerinde durulmuş, kentsel tarihi çevre koruma bağlamında yapılan ve yapılamayanlar değerlendirilmiştir. Tezin ilerleyen bölümlerinde, bir sonuç çıkarılarak, önerilerde bulunulmuştur. Ayrıca bu çalışma kapsamında bir çok belediye çalışanıyla (Belediye Başkanı, İmar Müdürü) yüz yüze görüşülmüş, bilim adamlarının görüş ve yayınlarından yararlanılmış, müze kayıtları derlenmiş, uluslararası antlaşmalar irdelenerek, aynı zamanda tarihi ve kültürel değeri

yüksek olan Kars yapıları tek tek incelenip kayıt tutulmuştur.Böylelikle, koruma amacı güden yönetimler için bir rehber eser oluşturulmuştur.

Çalışmanın ikinci bölümünde; Kars kentimiz ele alınmış, bu amaçla yapılan ve yapılmaya çalışılanlar incelenmiş ve irdelenmiştir. Erzurum Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunun, Kars’la ilgili koruma kararları bu çalışmada sunulmuş, ihtiyacı karşılayıp karşılamadığı sorgulanmıştır. Kars, ilk olarak imar planına ve tatbikatına 19.Yüzyılda kavuşmuş bir kenttir. Bu özellik Kars’ı Türkiye’de benzersiz bir kent yapmaktadır. Sahip olduğu bu özelliğin bilinci ile korunması gerekmektedir. Kars kenti, 150 yıldan bu yana Türkiye’de hiçbir benzeri olmayan kentsel ve mimari dokuyu bu plana göre korumaya çalışmaktadır.Kent Kuzey-Güney istikametinde 4 Cadde, Doğubatu istikametinde 4 Cadde ve bu sekiz caddenin kesişmesinden oluşan 16 tane diktörtgen ve kare biçiminde imar topluluğundan oluşmaktadır. Satranç tahtası gibi biri birine dik yollardan ortaya çıkan bu imar adalarında, daha çok kuzey Avrupa mimarisine uygun yapılaşmalar görülmektedir. Geniş caddelerin meydana getirdiği geometrik yapı, adaların köşe başlarına da genellikle kamu kullanımına dönük anıtsal taş yapılar inşa edilmiştir. Bu mimari yapı 2000’li yıllara kadar gerektiği gibi korunamamıştır. 2000’li yıllarda Kars’ta koruma bilincinin gelişmesi ile birlikte, tarihi kent dokusunu korumak ve yaşatmak amacıyla Kent Konseyi kurulmuş, Konseyin kurulması ile birlikte koruma kültürünü geliştirme ve yaşatma çalışmaları da hızlanmıştır. Kars’ta halen sit alanı içerisinde korunan 208 tarihi yapı bulunmaktadır. Bunlardan en önemlileri Kars Kalesi, Belediye Sarayı, Havariler Kilisesi, Evliya Camii, Fethiye Camii, Gamp Konağı, Beylerbeyi Sarayı ve Cuma Hamamı’dır. Kent korunmaya çalışılırken, bir yandan da koruma ve yaşatma ile her hangi bir ilgisi olmayan, aksine tamamen zıt anlamlar içeren gelişmeler olmuştur, bu gelişmelerden en önemlisi “tarihi kent merkezini” çepe çevre saran ağıl – gecekondulardır. Bu yeni oluşumlar sayesinde Kars’ın sembolü olan tarihi Kars Kalesi’nin eteğindeki Kaleiçi, Bayrampaşa, Atatürk Mahalleleri ve kısmen Karadağ mevki bugün bir harabe görünümüne bürünmüştür. Ayrıca Kale içi ve Bayrampaşa mahallerine yapılan bu gecekonduların Kars kalesinin içine kadar uzanması Kars şehrinin tarihi dokusunu önemli ölçüde zedelemektedir. Son bölümde bu sıkıntılar ele alınarak çözüm önerileri sunulmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GÜNÜMÜZDE TARİHİ ÇEVRE

1.1 . Tarihi Çevre

“Çevre bir organizmanın var olduğu ortam yada koşullardır”¹. Tarihi çevre ise yüzyıllar boyu insanların ve canlıların yaşadığı bu ortamda bıraktığı iz ve eserlerdir. İnsanoğlunun başlangıcından bu yana süregelen binlerce yıllık serüveni boyunca birçok medeniyet kurulmuş, yaşamış ve yok olmuştur. Bütün bu medeniyetler, üzerinde yaşadıkları topraklarla özdeşleşmiş, buldukları yerlere isimlerini vermiş, kültürlerini, örf ve adetlerini, yaşam tarzlarını, bilim ve teknolojilerini o topraklara bırakmışlardır. Birbirinin devamı olan medeniyetler, bir öncekinden bir şeyler alarak ilerlemiş ve benliklerini korumuşlardır.

Tarihi çevrenin, tarihi geçmişin önemini kavrayan uluslar, yüzyıllar boyu kendi kimliklerini yitirmeden, benliklerini koruyarak gelişmişlerdir. Geçmişini yok sayan uluslarsa kısa sürede, yok olup diğer ulusların asimilesine uğrayıp kaybolmuşlardır.

Tarihi çevre, sadece bir mirasın gelecek kuşaklara aktarılması açısından değil, yurttaşlık bilincinin gelişmesi ve toplumsal aydınlanmanın güçlenmesi açısından büyük bir önem taşımaktadır². Bu sebeple insanoğlunun yeryüzündeki yaşam ve medeniyet izleri, yani kentler; yollar, hanlar, hamamlar, köprüler v.s. bütün yapılar, tarihi çevre kavramı içinde değerlendirilir. Kentler, farklı sosyal sınıflardan oluşan bir toplumun, yapay çevreyi doğal çevreye egemen kıldığı bir ortamda ve kentsel yaşam kurallarına uygun olarak yaşamlarını sürdürdükleri yerleşim yeri olarak tanımlanmıştır.³ Bu açıdan kentler tarihi çevrenin en önemli çıkış noktasını oluşturmaktadır. Ülkemizde Büyük Anadolu uygarlığının binlerce yıllık birikimi, hemen hemen her kente, her yerleşim yerine belirli oranda sinmiştir. Ve bu durum bizlere, derinlikli tarihin değişik evrelerinin belirgin özelliklerinin yaşatılması sorumluluğunu yüklemektedir.

---

¹ Yusuf Ceran, **Günümüzde Çevre**, Çevre Bakanlığı Basımevi, Ankara, 2003, s. 2.

²Erdoğan Bilenser, *Türkiye’de Tarihi Kent Dokularının Korunması ve Geleceğe Taşınması*, **Olay Gazetesi**, Bursa, 25 Mayıs 2002, s. 10.

³ Hasan Ertürk, **Kent Ekonomisi**, Ekin Kitapevi Yayınları, Bursa, 1995, s.42.

Kentleri kent kılan incelikli izlerin, özel bir anlamı olduğunun bilinciyle hareket edenlerin varlığıyla da, kentlerin yaşam haklarının büyüdüğü görülmektedir⁴.

Kentlerin korunması aynı zamanda tarihi çevrenin korunmasını beraberinde getirmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi, tarihi çevreyi oluşturan en önemli materyal kentlerdir. İnsanlar ve kentler oldukça, insanlar beraber yaşama kültürünü devam ettirdikçe, tarihi çevrede kendiliğinden oluşmuş olacaktır. Fakat en önemlisi oluşan bu değerlerin layıkıyla korunabilmesidir.

1.2 . Kavramsal Olarak Doğal Çevre Ve Tarihi Çevre Koruma

Doğal çevre canlıların yaşamları süresince ilişkilerini sürdürdükleri dış ortamdır⁵. Bu haliyle insan yaşamı çeşitli dengeler üzerine kurulmuştur. Bunların arasında en önemlisi, insanın çevreyle oluşturduğu doğal dengedir. Doğa ise bir sistemler bütünüdür. Bu sistemler arasındaki ilişkiler, çoğunlukla kişiler tarafından fark edilemeyecek kadar uzun ilişki halkalarıyla birbirine bağlı ve uzun süreli olabilmektedir. Doğal sistemlere dışarıdan gelebilecek etkenler sonucu, doğal dengeyi oluşturan zincirin halkalarında meydana gelen kopmalar, zincirin tamamını etkileyerek bu dengenin bozulmasına neden olmakta ve böylece çevre sorunları ortaya çıkmaktadır. Bu sistemin dengeli olarak çalışması gerekmektedir. Sistem dengeli çalışmazsa zararı insana dokunur. Dengenin bozulması doğrudan insan yaşamını etkilemektedir. Bu nedenle çevreyi korumak demek, insanı korumak demektir.

İnsanoğlu varolduğu günden bu yana hem çevresindeki olaylardan etkilenmiş, hem de çevresini etkilemiştir. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte, bir çok ülke doğayı sonsuz kaynak kabul etmiş ve kullanmış, doğanın kendisini yenileyebilme kabiliyetinin sınırlı olduğunu fark edememiştir⁶. Bunun sonucu olarak da insanlığın ortak malı olan çevreden geri getirilmesi zor, hatta imkansız olan sistemler ve canlılar yok olup gitmişlerdir.

Hızla artan nüfus, çarpık kentleşme, azalan ve yok olan doğal kaynaklar, çevrenin kirlenmesi derken insanın yaşayabileceği doğal ve tarihi ortamlar sınırlanmış ve

---

⁴Metin Sözen, **Koruma Politikalarında Yeni Yaklaşımlar, Türkiyede Tarihi Kent Dokularının Korunması ve Geleceğe Taşınması** , Çekül Yayınları, İstanbul, 2002, s. 7.

⁵Yusuf Ceran, a.g.e , s.5.

⁶Melih Baydak, **Çevre Sorunları ve Sivil Toplum**, Çekül Yayınları, İstanbul, 2003, s. 5.

günümüzde çevrenin kazandığı önem, artık herkes tarafından bilinen bir duruma gelmiş, ve her türlü gelişmeyi yönlendirmeye başlamıştır. Çevreyi bozan, çirkinleştiren, tarihi dokuyu yok eden, kirleten insan, artık çevreyi tahrip etmeyecek çareler ve teknolojiler aramaya başlamıştır.

Çevre sorunları dünyanın pek çok yerinde olduğu gibi Türkiye’de de son 20 yılda güncel yaşama girmiştir. İnsan ve çevre arasındaki etkileşimin vazgeçilmez nitelikte oluşu, çevre kavramının günümüzde kazandığı boyutlar, çevrenin ulusal düzeyde olduğu kadar, uluslararası düzeyde de yeni yaklaşımlarla ele alınmasına neden olmuştur. Bugün dünyada uluslararası ve ulusal düzeyde, sayılamayacak kadar çok çevre kuruluşu çalışmalarını sürdürmektedir.

Zengin tarihsel ve kültürel birikimi olan kentlerin kimliklerini yansıtan bu öz değerlerini koruyarak uygarlığa açması, insanlığın ortak kültür mirasının paylaşılmasına ve ülkeler açısından karşılıklı anlayış ve işbirliğinin gelişmesine olanak sağlayacaktır⁷.

Kendi kültürüne, tarihsel değerlerine yaşadığı yere sahip çıkan, farklı kültürlerin düşünce ve eserlerine saygı duyan kuruluşlar, demokrasinin korunması ve geliştirilmesinin en önemli güvencesidir⁸.

Bu sebeple Tarihi Çevre koruma ve Doğal Çevre Koruma kavramları insanların daha özgür ve bağımsız bir ortamda yaşayabilmesi için büyük önem içermektedir. Bütün bu değerleri gözardı ederek ticari kazancı ön planda tutan yaklaşımlar, oluşturdukları olumsuz sonuçların bedellerini herkese ödettirmektedir.

Yerel yönetimlerin kentliler ve sivil toplum kuruluşlarıyla el ele vermesi, çevre sorunlarının çözümünde etkin bir adım olmasının yanı sıra, yeşilin egemen olduğu sağlıklı yapılaşan kentlerde yaşamamıza olanak sağlayacaktır. Gelecek kuşaklara güzel ve temiz kentler bırakmak hepimizin ortak sorumluluğudur⁹.

Bu amaçlarla Avrupa’da 1999 yılında Strazburg’da Avrupa Tarihi Kentler ve Bölgeler Birliği, yine Türkiye’de 22 Temmuz 2000 yılında da Tarihi Kentler Birliği kurulmuştur.

---

⁷ Ahmet Necdet Sezer, *Tarihi Kentler Birliği- Kars Buluşması*, **Önder Gazetesi**, Kars, 21 Eylül 2001, s. 1.

⁸ Zekai Görgülü, **Tarihi Kentler Birliği Neyi Başardı**, Yerel Kimlik Çekül Yayınları, İstanbul, 2005, s.6

⁹ Ahmet Necdet Sezer, a.g.e., s.1.

Kültürel mirasın ve doğanın korunması için bir politika belirlenirken uluslararası bir boyut katmak çok önemlidir. Karşılıklı uzmanlık ve bilgi alışverişi koruma kültürüne büyük fayda sağlayacaktır¹⁰.

Uluslararası örgütlenme, koruma kültürünün oluşturulması ve yaygınlaştırılması açısından çok önemlidir.

Doğal ve tarihi çevre koruma bilincini oluşturmak için küçük yaşlardan itibaren, okul çağıyla birlikte eğitime başlamamız gerekmektedir. Sorunlara duyarlı ve çevreci nesiller, sürdürülebilirlik için temel yapı taşlarıdır.

1.3 . Tarihi Çevrenin Toplumlar Açısından Önemi

Gittikçe kaybolan doğal değerler ve kültürel miraslar , artık toplumlar için çok büyük bir önem taşımaktadır. Çünkü yüzyıllardır kullandığımız,kirlettiğimiz, üzerinde yaşadığımız her şey ,bugün artık tükenmek ve yok olmak üzeredir.

Geçmişinden kopuk yasayan uluslar; kimliksiz, benliğini yitirmiş topluluklar haline gelmişlerdir.

Doğal alanların ve biyolojik çeşitliliğin korunması sadece türler için değil insanlık için de büyük önem taşımaktadır. Çünkü doğal alanların ve tarihi çevrenin yok olması veya tahrip olmasından etkilenecek olan insanlardır¹¹. Bu yüzden konunun önemini anlayan dünya ülkeleri, yeryüzünde henüz bozulmamış veya bozulmuş yeniden düzenlenebilir alanların korunması için yarışa girmiştir.

Artık ülkeler gerek kendi içlerinde, gerekse bir araya geldiklerinde biyolojik çeşitliliğin azalmasını ve tahribini önleyemezlerse kendi kendilerine zarar verecekleri bilincine kavuşmuşlardır. Yapılacak her türlü planın, yatırımın, ekonomik hesabın,ancak yaşamın devamı, biyolojik çeşitliliğin ve tarihi çevrenin korunması ilkelerinin dikkate alınarak yürütülmesiyle, doğanın sonsuz yararlarının güvencesi içinde yaşamımızı sağlayacağını anlamamışlardır.

Ülkemizde giderek artan bir biçimde doğal ve kültürel değerlerin yok olma sürecini yaşadığımız bu günlerde sürdürülebilir kalkınma kavramının, içeriği boş hale

---

¹⁰Louis Roppe, **Avrupa'da Korumacılık**, Yerel Kimlik Çekül Yayınları, İstanbul, 2002, s.43.

¹¹Roppe, a.g.e. ,s.44.

getirilerek ve sürekli tekrarlanarak yıpratıldığını görmekteyiz¹². Ayrıca her türlü sosyal ve kültürel değerın yozlaşmasında bir meta haline getirilmek istendiğini gözlemlemekteyiz.

Bütün bunlar ülkemiz için kaygı vericidir. Umuyoruz ki, Tarihi Kentler Birliğinin kurulmasıyla başlayan bilinçli ve kimlikli toplum anlayışı giderek yaygınlaşır. Kültürel çevresi bozulmamış kentlerde yurttaşlık bilinci, demokratik geleneklerde sarsılmaz bir toplumsal bilince dönüşür, ifadesi sloganımız olmalıdır.¹³

2. TÜRKİYEDE HALEN MEVCUT KORUMA KANUN TÜZÜK VE YÖNETMELİKLERİ

Türkiye de halan koruma amacıyla yapılmış kanun tüzük ve yönetmeliklerden bazıları şunlardır;

- ❖ 2863 sayılı 21/07/1983 tarihlerine kabul edilerek yürürlüğe giren Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu
- ❖ 10/12/1987 tarih ve 19660 sayılı resmi gazetede yayınlanan Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Ve Tabiat Varlıklarının Tespit Ve Tescili Hakkında Yönetmelik.
- ❖ 17/11/1986 tarih ve 19284 sayılı resmi gazetede yayınlanan Tasarrufu Kısıtlanan Bina Arsa Ve Arazi Hakkında Yönetmelik
- ❖ Tarihi ve Belli Değeri Olan Taşınmaz Malların Kiraya Verilmesi Hakkında Yönetmelik.
- ❖ Özel Hukuka Tabi Gerçek Ve Tüzel Kişilerin Mülkiyetinde Bulunan Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının Onarımına Katkı Fonu Yönetmenliği.
- ❖ Kültür Bakanlığı Folklor Ürünleri Derleme Ve Değerlendirme Yönetmenliği
- ❖ Kamu Kurum Ve Kuruluşlarına Ait Eserlerden Faydalanma Usul Ve Esasları Hakkında Tüzük.

¹² Mehmet Tuncer , **Kent Kooperatifçiliği Bülteni**, Gazi Yayınevi, Ankara, 1994, s.51.

¹³ Oktay Ekinci, *Kültürel Mirasların Korunması*, **Cumhuriyet Gazetesi**, İstanbul, 21Mart 2002, s.6.

- ❖ 2634 Sayılı Turizmi Teşvik Kanunu.
- ❖ Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğüne Bağlı Müze ve Ören Yerlerinin Kamu Kurum Ve Kuruluşları ile Gerçek Ve Tüzel Kişilere Tahsisine İlişkin Yönerge.
- ❖ Kültür Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğüne Bağlı Müze Ve Ören Yerlerine Gerçek Tüzel Kişiler Tarafından Yapılacak Boğazlara İlişkin Yönerge.
- ❖ 10.03.05.1995 tarih ve 3194 sayılı İmar Kanunu.
- ❖ Kültür Ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu ile Koruma Kuralları Yönetmeliği.
- ❖ Kesin İnşaat Yasağı Getirilen Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Ve Tabiat Varlıkları Koruma Varlıkları Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının Bulunduğu Sit Alanlarındaki Taşınmaz Malların Hazineye Ait Taşınmaz Mallar İle Değiştirilmesi Hakkında Yönetmelik
- ❖ Milli Parklar Yönetmeliği.
- ❖ Kültür Ve Tabiat Varlıklarıyla İlgili Olarak Yapılacak Araştırması Sondaj ve Kazılar Hakkında Yönetmelik.
- ❖ Müzelerle Müzelerine Bağlı Birimlerde Ve Ören Yerlerindeki Kültür Varlıklarının Film Ve Fotoğraflarının Çekilmesi Mülaj Ve Kopyalarının Çıkartması Hakkında Yönetmelik.
- ❖ 7044 Sayılı Aslında Vakit Olan Tarihi Ve Mimari Kıymeti Haiz Eski Eserlerin Vakıflar Umum Müdürlüğüne Devire Ait Dair Kanun.

Tarihi kent dokularının ve kültürel mirasın korunması konusunda, bizim ele alıp irdeleyeceğimiz en önemli kısmı, Koruma Kanunu, İmar Kanunu Ve Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Ve Tabiat Varlıklarının Tespit Ve Tescili Hakkında Yönetmelik oluşturmaktadır.

2.1. Kanun ve Tüzüklerin İçerikleri

2863 sayılı Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 2. maddesinde kanunun amacı şöyle tanımlanmaktadır; Korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili tanımları belirlemek yapılacak işlem ve faaliyetleri düzenlemek

bu konuda gerekli ilgili ve uygulama kararlarını alacak teşkilatların kuruluş ve görevlerini tespit etmek¹⁴. Bu konuda ayrıca “korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili hususlar ve bunlarla ilgili gerçek ve tüzel kişilerin görev ve sorumluluklarında düzenlemiştir”¹⁵. Yine kültür ve tabiat varlıklarının tanımları yapılmış korunma usul yetkileri belirtilmiştir. Koruma kurullarının görev yetki ve çalışma şeklide düzenlenmiştir.

Ayrıca kazı izni madde 37’ de, define arama madde 50’ de, yurt dışından getirme madde33’de, kültür varlığı ticareti madde 27’de, müze, özel müze ve koleksiyonculuk madde 26’da, ruhsat yapı yasağı madde 16’da ,kamulaştırma madde 15’de, tescil ve tespit ise madde 7’de düzenlenmiştir.Bunlar kanunun içerdiği en önemli konulardan birkaç tanesidir.

19660 sayılı Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Ve Tabiat Varlıklarının Tespit Ve Tescili Hakkında Yönetmelik ise, 2863 sayılı kanunda tarif edilen korunması gerekli kültür ve tabiat varlıkların tespit ve tescili ile araştırma kazı ve sondaj yapılan alanların korunması ve değerlendirilmesi ile ilgili usulleri esasları kıstasları kapsamaktadır¹⁶. Yine koruma kurallarının çalışma şekillerini de belirlemektedir.

“3194 sayılı İmar Kanunu, yerleşme yerleri ile bu yerlerdeki yapılaşmanın plan fen sağlık ve çevre şartlarına uygun teşekkülünü sağlamak amacıyla düzenlenmiştir”¹⁷. Belediye ve mücavir alan sınırları içinde ve dışında kalan yerlerde yapılacak planlamalar ile inşa edilecek resmi ve özel bütün yapılar, bu kanun hükümlerine tabidir denmektedir.¹⁸

Ayrıca İmar Kanun’da yapılaşmanın hangi ölçeklerde ve nasıl yapılacağı yapı izninin şekli, yetkili olan kurumlar ve görevleri de belirlenmiştir.Yine belediyelerin yapılaşma ile ilgili görev ve yetkileri de sıralanmıştır¹⁹.

---

¹⁴ Nevzad Odyakmaz, **Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, İmar Kanunu ve Korunması Gerekli Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tespit ve Tescili Hakkındaki Yönetmelik**, Alfa Basım Yayınevi, İstanbul, 1998, s.5

¹⁵ Odyakmaz, a.g.e. , s. 6.

¹⁶ İbid., s. 15.

¹⁷ İbid., s. 12.

¹⁸ İbid., s. 12

¹⁹ İbid., s. 13.

2.2. Kanun ve Tüzüklerin Eksiklikleri

Burada göze batan en önemli konu İmar Kanunu ile Koruma Kanununun bir çok defa çatışmasıdır. Çünkü ülkemizdeki genel yapılaşma ve yerleşme düzenini belirleyen İmar Mevzuatı , ne yazık ki koruma konusunu asıl amaçları arasında saymamaktadır. Hatta bir çok yönüyle koruma karşısı uygulamaları adeta teşvik ediyor gibi, zorunlu kıldığı bile olmaktadır.

Hal böyle olunca da kentin tarihsel dokularını yaşatabilmenin tek yasal dayanağı olan koruma kanununa bağlı sit kararıyla, bu kararların uygulanmasını düzenleyen imar kanunu sürekli çatışmaktadır.

Koruma yanlısı olmayan imar politikalarını benimseyen kimi yönetimler, bu yasalar arası çatışmada İmar Mevzuatının tarafını tutunca, tarihin ve kimliğin yaşatılması yerine yok edilmesine yönelik duyarsızlıklar sorgulanamamakta, engellenememekte ve giderek yaygınlaşmaktadır²⁰.

İmar Kanunu'nda, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ve özel kanunların imar kanuna aykırı olmayacağı, imar kanun yetkili olduğu vurgulanmıştır²¹. Bu da koruma amacı olmayan yönetimlerin işine gelmektedir. Bu konuda en büyük görev Bayındırlık ve Kültür Bakanlarına düşmektedir. Bir an önce İmar ve Koruma Kanunları arasındaki çatışmayı bitirecek bütünleştirecek, yeni düzenlemeler için ortak çalışmalara başlamaları gerekmektedir. Böylelikle tarihinden kopuk olmayan geleceği daha iyi görebilen kent ve kentliler var olacaktır.

3. YEREL YÖNETİMLER VE KENT KİMLİĞİ EĞİTİMİ

Kültürel miraslarımız ve kültürel miraslarımızın korunması dendiğinde, hiç şüphesiz akla ilk gelen, merkezi yönetimlerden çok yerel yönetimlerdir. Yerel yönetimlerde, bilindiği üzere demokratik yapı içerisinde en önemli kurumlar olan belediyelerdir. Belediyeler olmadan bir tarihi bilinç ve korumadan söz etmek elbette eksik kalır. Yöresel ve tarihsel kültürlerin en büyük güvencesi, yöre insanlarının

²⁰ Oktay Ekinci, *İmar Politikası*, Cumhuriyet Gazetesi, İstanbul, 19 Eylül 2001, s.4.

²¹ Odyakmaz, a.g.e. , s. 12.

demokratik temsilcileri olan yerel yönetimlerdir. Dolayısıyla kent kimliği eğitiminin de öncelikle belediyelerin katkı ve önderliğinde gerçekleşmesi, eşyanın tabiatı gereğidir²².

Tarihi Kentler Birliğinin 2000 yılında kurulmasıyla birlikte, kent tasarımı, tarihsel kent dokularının korunması gibi konularda hep eleştirilen ve ilgisizliğinden yakınılan belediyeler bu konuya aslen ne kadar önem verdiklerini ve önemsediklerini anlatmaya başladılar. Bu süreçle birlikte belediyeler hummalı bir çalışmanın içersine girerek projeler üretmeye başladılar.

Yerel yönetimler, kültürel ve tarihsel mirasın korunmasıyla yükümlü oldukları içindir ki öncelikle;

- ❖ Belediyeler, kültürün özellikle yerel olduğunu özümseyip, kentsel mirasın korunmasında öncelikli ve önemli olduklarını unutulmamalıdır.
- ❖ Tarihsel mekanların mimarları o yörenin halkı olduğuna göre, halkta belediyeleri seçtiğine göre belediyeler halk adına bu mirasın bekçisi ve güvencesi olmak durumundadır.
- ❖ Ayrıca yine “Kent Kimliği” dendiğinde yine belediyeler anlaşılmaktadır. Kent kimliğinin korunması ve belirlenmesinde belediyeler öncü olmalıdır.
- ❖ Belediyeler hiçbir zaman yönetimleri altındaki halkı kendilerine oy verenler ve vermeyenler olarak ayırmamalı, Kültürel zenginlik ve kültürler arasındaki uygarlık ve insanlık ilişkilerinin, siyasal parti ayrımını kabul etmediğini bilmelidir²³
- ❖ Yerel yönetimler, kent yaşamının getirdiği zengin ortaklıklardan beslenerek demokrasinin güvencesi olmalıdır. Denebilir ki bu mirasın korunması yaşatılması, yerel yönetimlerin varoluş nedenlerinden belki de en önemlisidir. Kültürel miras, kentlerin ve toplumların bir bütün olarak oluşturduğu senfonik bir ahenktir²⁴. Bu senfoni içersinde birbirinden ayrı ve renkli parçalar kültürel ve tarihi mirasa hizmet etmektedir.

---

²² Oktay Ekinci, **Yöresel Kültürün Yerel Yönetimleri**, Çekül Yayınevi, İstanbul, 2001, s.17.

²³ Ekinci, a.g.e., s.17.

²⁴ Enis Yeter, **2002 Kastamonu**, Kastamonu Matbaası, Kastamonu, 2002, s.1.

Bunları bir bütün olarak düşündüğümüzde, genel olarak eğitim politikaları konsepti içerisinde, yerel yönetimlerin özellikle ait oldukları kentin ve yörenin kültür ve mimari tarihi konusunda daha iyi eğitilmiş bir kent halkının yönetimi olma isteği ve beklentileri önemlidir.Efsaneler, destanlar ve bunların yaşandığı çağdaş düşünceler, tarihsel alanın tümü,kültürel miras kavramı için de anlaşılmaktadır. Bu nedendir ki, topluluklar kendi yaşadıkları alanlarla ve topraklarla özdeşleşirler²⁵. Bu çevrede, kentsel kimlik ve tarihsel-doğa çevrenin korunması bilincine yönelik bir eğitimin gerekliliği ortadadır. Okul yıllarının başlangıcından yaşadığı coğrafya ve kent ile yabancılaşmada, kenti ile geçmişten günümüze barışık yetiştirilen dimağlar, gelecekte de, kent kimliğinin korunmasında rol oynayacaklardır.

Kent Kimliği ve kültürünü yaşatmak için, ilköğretim okullarında öğrencilere yardımcı ders kitabı olarak yaşadığı kentin genel bilgilerini okutmak, Hukuk Fakülteleri ve diğer fakültelerimizde, imar ve korumanın önemini ve ilkelerini iyice irdelemek, kent sakinlerini geçmişten günümüze uzanan gelenek ve göreneklerin yaşatıldığı festival ve panellerle bilgilendirmek, her şey den önce üzerinde yaşadığımız toprakların ve kentlerin geçmişte ne kadar büyük uygarlıklara ev sahipliği yaptığını anlatmak, kent bilinci için çok önemlidir.

Bunun gibi daha da çeşitlendirilebilecek çabalarla, koruma yönündeki genel toplumsal eğitim süreci, yöresel dinamizmlerle zenginleştirilip hayata geçirilebilir.

4. TARİHİ KENT DOKULARININ KORUNMASI AMACIYLA KORUMA KÜLTÜRÜNÜN OLUŞTURULMASI

Koruma kültürü tüm kültürel değerleri ilgilendiren bir olgudur.Bunu içindir ki sadece tarihi kentlerle değil, kültürel miras olarak adlandırdığımız tüm varlıklarla ilgidir.

Kültürel varlıklar ülke kimliğinin oluşmasında çok önemli görevler üstlenirler.Bu değerlerin korunması aynı zamanda ülke kimliğinin de korunması ve devamlılığının sağlanması anlamına gelmektedir. Kültürel değerler-ulusal kimlik

---

²⁵ Filiz Yenişehirlioğlu, **Kültür Mirası,ve Yerel Yönetimler**, Hacettepe Yayınevi, Ankara, 2002, s. 69.

birlikteliğinin kabul edilmesi ve özümsemesi köklü kalıcı bir koruma kültürünün varlığı ile geçerlilik kazanabilir²⁶.

Kültürel varlıklar tüm insanlığın ortak malıdır. Bu sebeple, tüm insanlığın koruma ve yaşatma kültürüne sahip olması gerekmektedir. Koruma kültürünün varlığı bu gerekliliğin tüm bölümlerince kabul görmesini sağlar.

Kültür varlıklarının korunması gerekliliği tarihsel, mimari, işlevsel, ekonomik, vs. değerlerinden kaynaklanmaktadır. Bu değerleri korumanın, ona sahip çıkmanın en önemli yolu; korumayı amaçlayan bilgilenme ilgilenme ve bilinçlenmenin gerçekleşmesiyle olur. Bu bilinçlenme ve bilgilenmede en büyük sorumluluk yerel ve merkezi yönetimlerde. Kültürel varlıkların korunması kamu yararına olan bir eylem olduğu içindir ki; bunun kamu tarafından yapılması ve organize edilmesi gerekmektedir. Son yıllarda çevre ve kent dokularının korunması amacıyla artan bir faaliyet gözlense de alınan önemlerin çoğu sorunların ölçeğiyle karşılaştırıldığında yalnızca bir makyaj malzemesinden ibaret kalmaktadır diyebiliriz²⁷.

Koruma kültürünün oluşturulması ve geliştirilmesi uygulamalarının ana hedefi, değişik nitelikteki kişi ve grupların; kültürel değerlerin korunması, geliştirilmesi ve değerlendirilmesi süreçlerine ortak bir sorumluluk ve bilinç içerisinde ve kamu yararını kişisel ya da grup yararının önünde tutarak katılmalarını sağlamaktır. Koruma kültürünün oluşturulması için bir takım politikalar geliştirilmiştir.

Bunlardan bazıları şunlardır;

- ❖ Temel politikalar ve hedef kitle belirlenmelidir.
- ❖ Koruma kültürünün oluşumu ve gelişimde eğitime büyük önem verilmelidir
- ❖ Geniş halk kitlelerine koruma kültürünün yerleştirilmesi gerekmektedir.
- ❖ Her türlü etkinlik için geçerli olabilecek tüm araçlar kullanılmalıdır.
- ❖ Koruma kültürünün geliştirilmesi ve oluşumu için bütün organların ortak dayanışması gerekmektedir.
- ❖ Koruma etiğinin oluşturulması gerekmektedir.

---

²⁶ Türkiye'de Tarihi Kent Dokularının Korunması Sempozyumu, Sonuç Raporu, Antalya, 2002, s. 15.

²⁷ Clive Ponting, Dünyanın Yeşil Tarihi, Çevre ve Uygarlıkların Çöküşü, Detay Basım, İstanbul, 2000, s. 351.

4.1. Temel Politikalar Ve Hedef Kitleler

Koruma kültürü bir ülkenin genel kültür politikalarının bir parçası olmalıdır.

Kentlerin koruma kültürüne sahip olması en önemli hedeftir. Bu amaçla hemşerilik duygusu ve aidiyet duygusunun oluşturulması büyük önem taşımaktadır. Bu amaçla Kars Valisi Nevzat TURHAN'ın söylediği, doğunun bu uygar kentinde yaşamak, ben Kars'lıyım demenin en önemli sebebidir, sözleri aidiyet duygusunun bir göstergesidir²⁸. Kültür miraslarının korunması için doğrudan ya da dolaylı olarak sorumlu olan kurumlar, geliştirdikleri stratejileri, diğer akademik kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşlarıyla paylaşmalıdır. Ayrıca belirlenen hedef kitlelere, o kitlenin içinde bulunduğu pozisyona bağlı olarak politikalar belirlenmelidir. Örneğin çocuklar, gençler, yatırımcılar, uzmanlar, yöneticiler, mülk sahipleri ve halk kitleleri gibi.

4.2 . Koruma Kültürünün Oluşumu Ve Geliştirme Eğitimi

Kültürün oluşumunda ve geliştirilmesinde en önemli yeri eğitim teşkil etmektedir. Günümüzde ekonomiklik ve işlevsellik yönü artan kültür oluşumu ancak eğitimle anlaşılır hale gelebilir. Bunun içinde değişik düzeydeki kişi ve grupların eğitiminin ayrı ayrı ele alınması gerekmektedir. Örneğin, ilk öğretim çağındakiler için farklı, yükseköğretim için farklı, koruma kültürünü yaygınlaştıracaklar için farklı, çalışanların hizmet içi eğitimi için farklı, eğitim sistemleri oluşturmak gerekmektedir. Çünkü eğitimde her grubun değişik beklentileri vardır, ayrıca verilen eğitime tepkileri de farklıdır. Bu amaçla yerel yöneticiler geniş halk kitlelerinin kolayca anlayabileceği mesajlar vermektedir. Ülkemizde geniş halk kitlelerinin yöneticilerinin verdiği mesajlara çok fazla güvendiği aşikardır.

4.3. Geniş Halk Kitlelerinde Koruma Kültürünün Yerleştirilmesi

Geniş halk kitlelerine ulaşırken öncelikle, inandırıcı bilgi verilmeli, kişilerin sahip olduğu yanlış bilgiler doğru ve yenileri ile düzeltilmeli, kişilerde inanç ve sahiplenme duygusu oluşturmalı, koruma ile ilgili mevzuatlar basitleştirilerek kişilerin sorunlarını kısa sürede çözmesine yardımcı olmalı , korunan değerlerin sadece fiziksel

---

²⁸ Nevzat Turhan, **Kars 2002 Yılı**, Ankara Basımevi, Ankara, 2002, s. 2.

boyutu değil kişiler için ifade ettiği manevi değerler (adetler,görenekler v.s.) de anlatılmalıdır.Korumanın gelir getiren yönleri de ortaya konmalıdır.Bu sayede tarihi kentler içerisinde yaşayan insanlar sahip oldukları kültürel mirasın önemini kavrayıp kendileri de çözüm önerilerinde bulunacaktır. Konu ile ilgili Kars Kent Konseyi Genel Sekreteri Sezai Yazıcı bir yerel gazetede; Kars Kent Konseyinin kuruluşu ile birlikte ,sahip olduğu tarihi binayı korumak için kendilerine gelip onarım için destek isteyen bir çok hemşehrileri olduğunu vurgulamıştır²⁹.

4.4. Her Türü Etkinlik İçin Geçerli Olabilecek Araçlar

Bu araçlar başta medya olmak üzere ,ilgili kuruluşlarca yapılacak yayınlar ve diğer etkinlikleri içermektedir.Bütün bu organların kullanımı geniş halk kitlelerine ulaşmanın en basit ve etkin yoludur.

4.5. Koruma Kültürünün Geliştirilmesinde Değişik Organlarının Rolü

Koruma kültürünün geliştirilmesi amacıyla merkezi yönetim organları, sivil toplum örgütleri, ortak oluşturulan gruplar ve uluslararası organların çok büyük önemi ve rolü mevcuttur. Bu sebeple merkezi yönetim ve yerel yönetimler, koruma kültürünün gelişmesinde kamuyu temsil ettiklerinden organizatör ve bütünleştirici rol oynarlar. Ortak çalışma gruplarının oluşturulması amacıyla sivil toplum örgütleri ve uluslararası grupları bir araya getirmeye mükelleftirler³⁰. Bu amaçla öncelikleri ve etkinlikleri belirlenmelidir. Sivil toplum Örgütleri de ortak amaca hizmet etmek için nasıl katkıda bulunacakları konusunu irdelemelidirler. Bürokratik engelleri aşma ve kamu oyunu bilgilendirmede yardımcı rol üstlenmelidirler. Koruma kültürünün oluşturulmasında uluslararası organların sahip olduğu bilgi, tecrübe ve projelerden yararlanmak halkın bilinçlendirilmesi, eğitim ve bilgilenme sürecini hızlandırmaktadır. Bütün bu kurumların, yani yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve uluslararası organların işbirliği, globalleşen bir dünyada ortak koruma kültürü için önemlidir.

---

²⁹ Sezai Yazıcı, *Kent Konseyi, Ölçek Gazetesi*, Kars, 3Mart 2001, s.1.

³⁰ Nihat Cebeci, *Tarihi Kent Yönetimi*, Yerel Kimlik Yayınları, İstanbul, 2004, s.15.

4.6. Koruma Etiği

Korumada doğrudan ya da dolaylı olarak sorumlu bulunan tüm kamu kurum ve kuruluşlarının rolleri, diğer meslek grupları ve destekçilerin birbiriyle ilişkilerinin düzenlenmesi esasların belirlenmesi ve uyulması gerekenlerin tespiti gibi konular koruma etiğini oluşturmaktadır.

5. KÜLTÜR MİRASI, KÜLTÜREL KİMLİK VE YEREL YÖNETİMLER

Sanayi Devrimi öncesi toplumlarının örgütlenme modelleri çerçevesinde yaşadıkları coğrafi mekan ile aidiyet kurmaları, kendilerini o doğanın yaşayan bir parçası haline getirmeleri ve çevrelerini öznelletirebilmek için kimi gelenekler veya törenler yaratmaları her zaman görülen bir özellik olmuştur. Efsaneler, destanlar ve bunların yaşandığı coğrafi mekanlar uzun yüzyıllar insanların çevre bilincini ve hayallerinin sınırlarını belirlemiştir³¹. Doğa-çevre ve toplum ilişkilerini güncel hale getiren bu hikaye ve efsaneler bireyin içinde yaşadığı ortamı canlı kılar ve törensel tekrarlama yoluyla da onların devamlılığını sağlar.

Avrupa'da 17'nci yüzyıl aydınlanma döneminde ise ilişkiler daha bilinçli ve akılcı bir yön almış, sözlü efsaneler ve ilkel törelerin yenilendiği, karnavallar aracılığıyla oluşturulan aidiyet duygusu, harita çıkarma, topografya çalışmaları gibi ölçümlere dayalı yöntemler kullanılarak bilimsellik kazanmış, çevre ve doğa insanın kontrolüne girmiştir. Bu kapsamda kent, peyzaj ve park ölçümleri ve düzenlemeleri önem kazanmış; bireyin içinde yaşadığı geniş ve evrensel makro ortamın nasıl sınırlı olduğu anlaşılmış ve yerel mikro bir ortamda yeniden üretilebileceğinin gelişimi yaşanmıştır³².

Zaman içerisinde değişen ve farklılıklar gösterebilen bu yöntemler ise insanın içinde yaşadığı fiziksel çevreyi mekansal olarak düzene koyma biçimlerinde, yani mimari ve çevre düzenlemelerinde somutlaşır. Kent ölçeğinde yapılan düzenlemeler, yapıların birbiriyle olan yakınlıkları, oranları arasındaki farklılıklar, meydanlar, parklar belli yapı tiplerinin fazlalığı veya azlığı, anıtsal ve anıtsal olmayan yapıların çokluğu vb. Öğeler kentlerde sosyal ve ekonomik yaşamı çözümlenmede yardımcı olurken; o kente

³¹Filiz Yenişehirlioğlu, *Yerel Yönetimler, Tarihi Kent Dokularının Korunması ve Geleceğe Taşınması*, Kültür Bakanlığı Basımevi, Ankara, 2002, s. 69.

³² Yenişehirlioğlu, a.g.e., s.70

bu düzenlemeleri yapanların kente yüklemek istedikleri anlam o kentin imgesini yaratır, hangi sosyal grupların bu karar mekanizmalarında etkin olduğunu ortaya çıkarır. Böylece birebir tecrübe ile işleve dayalı olarak yaşanan mekansal düzenleme, yani tek boyuttaki mimari örnekler kadar, bir üst yapıda ve soyut olarak gerçekleşen mekanın düzenlenmesi de antropolojik olarak insanın davranış biçimlerini ve dünya görüşünü ortaya koyar, bireyler veya kurumlar tarafından dolaylı veya doğrudan yaptırımlar şeklinde ve kronolojik bir dizin içinde oluşturulan toplumsal ölçekteki kentsel görüntüler zaman ve mekan içinde oluşan kentsel belleğin göstergeleri olurlar.

Korunacak olan kültürel miras, kentsel belleğin parçalarıdır. Bu nedenle korunacak olan toplumsal mekanların anlamlı ve hayal gücünü destekleyici olması tercih edilir. Bu anlam ise tarihsel ve tarihselcilik kavramıyla açıklanabilir. Tarihsel, tarihle ilgili, tarihe geçmiş ve tarihin andığı gibi olan şeyler ve durumlardır. Bu bir kişi, bir olay, bir yapı, bir teknik, bir beceri, bir anlayış, bir yorum, bir giysi ve benzeri maddi ve manevi üretilen nesnelere ve düşüncelere olabilir. Günümüzde tarihsel olanın tümü, kültürel miras kavramı içinde anlaşılır. Kültür Ve Tabiat Varlıkları Koruma Kanunu da "Kültür Varlığı" kavramını, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve görsel sanatlarla ilgili bulunan yer üstünde, yer altında veya su altındaki taşınır ve taşınmaz varlıklardır diye tanımlar³³. Tarihselcilik ise, tarihsel olanı somut olarak içinde bulunduğu bütünsel ortamdan çıkararak farklı bir dizgeler sistemi içinde bugünü geçmişe bağlayarak kullanmıştır. Dolayısıyla, kültürel miras tarihsel bir mirastır. Ancak onun korunmasına yönelik çalışmalar, tarihsel olmaktan çıkıp tarihselciliğin tüketim için ürettiği ucuz ve geçici, yüzeysel biçimlere de dönüşebilmektedir.

1970'li yıllarda ortaya çıkan tarihsel olanı koruma çabaları genel olarak bakıldığında oldukça yaygın yeni değerlerin oluşmasında etken olmuştur. Mülk sahipleri evlerine "mülk" kavramı dışında, taşınmaz kültür varlıkları tanımı içindeki bir tarihsellik ile bakmak zorunda kalmışlar ve bir çoğu da bunun nedenini bir türlü anlayamamıştır. Ancak, onarılan ve korunan taşınmaz kültür varlıklarına ikinci fonksiyon verilerek turizmin hizmetine açılmaları, korumanın ekonomik yönünün çıkmasına neden olmuştur.

---

³³ Odyakmaz, a.g.e. , s. 5.

Türkiye'ye gelen turistin sadece güneş ve deniz için gelmediği anlaşılarak kültür turizmi desteklenmeye başlanmış, turistler için Anadolu'daki özgün yaşama biçimini yansıtan yeni mekanlar oluşturma çabaları hız kazanmış ve bu bağlamda ikinci işlev verilerek hizmete açılan yapılar daha çok gündeme gelmeye başlamıştır. Evler ve konaklar otel veya lokanta olarak yeniden düzenlenirken, küçük kasabalarda bile turist çekebilmek için kimi yapıların yaşaması sağlanmıştır. 1980'den sonra liberal ekonomiye geçiş sonucu gelişen orta sınıf ve "yeni para" sahipleri, kendilerini kültürel bir kimlik soyağacına bağlamak istediklerinden, eski evler ve yalılar satın almaya başlamış, yapıları onartarak "tarihi" kendi kullanımlarına sunmuşlardır³⁴. Yine aynı nedenlerle ve evlerini süslemek amacıyla antika merakı ve koleksiyonculuk hız kazanmıştır. Büyük kentlerdeki bu yeni talebi karşılamak üzere artık Anadolu kentleri ve kırsal kesimlerdeki evlerde saklanan sandıklar boşalmış, ahşap evler "kapı", "tavan", "dolap", "tokmak", "pencere" gibi parçalara bölünerek yeni kentsoylunun evlerinin dekoru olmuştur. Parça parça ve özgün ortamlarından koparak gelen bu nesnelere kentsoylunun evinde, içinde yaşanmamış soyut bir geçmişi sergilemeye başlamıştır. Böylece tarihsel olan farkında olmadan tarihselciliğe kaymış, geçmişin belirli bir kültürel övünç ve gelir kaynağı olması da bu geçişi kolaylaştırmıştır.

Günümüzde içinde yaşadığımız kentsel dokuyu kolektif bir anı dünyası olarak ele alırsak geçmişe dayalı göstergelerin çokluğu insanı şaşkıncı boyuttadır. Çoğulcu bir bakış açısı içerisinde aslında birbirinden kopuk bir çok öğenin yan yana yer aldığını, artık geçerliliğini yitirmiş birçok görüntünün yeniden yaratılmaya çalışıldığını, korunabilmiş küçük parçalarının ortaya çıktıkları dönemlerden soyutlanarak, başka ortamlarda farklı amaçlar için tekrar bir araya getirildiğini görmekteyiz. Tüm bu özellikler bir tiyatro sahnesi görünümü vermekte ve ortaya fiziksel düzenlemelerle çeşitli "temsili resimler" ve "mimari eğlenceler" çıkmaktadır. Geçmişin yarı arkeolojik görünümü Böylece aidiyet duygusunu güçlendirmekte ve hikayenin sürekliliğini sağlamaktadır. Bu görünümlerin gerçekle olan ilgisi doğal kabul edildiğinden, yaratılan kentsel imgeler yeniden göstergelere dönüşmekte ve tekrar kültürel tüketime sunulmaktadır.

---

³⁴ Yenişehirlioğlu, a.g.e., s.71.

İster iç ve dış turizme bağlı ekonomik nedenler, ister soyağacı oluşturma çabası içinde kültürel kimlik arayışları biçiminde olsun, Türkiye'de giderek bir yerleşimde tarihsel kent dokusu ve kültürel mirasın var olması adeta öykünülen bir zorunluluk haline gelmeye başlamıştır. Tarihsel kent dokularına sahip yerleşimlerin korumacılık açısından gösterdikleri çabalar kuşkusuz ki önemlidir. Özellikle göç olgusu nedeniyle geleneksel kentleşmiş nüfus özelliklerini kaybetmeye başlayan yerler, kaybettikleri ve yeni gelenlerin getirdiği farklı özelliklerle yerel kimliklerinin değişime uğradığını fark etmeye başlamış ve geleneksel özelliklerini korumaya daha çok gayret göstermeye başlamışlardır. Bu kapsamda, yerel yönetimler kimi hikaye ve efsanelere dayanarak yeni tarihsel mekanlar da oluşturmaya çalışmakta ve aslında yerel farklılıklarını göstermek istemektedirler. Birbirinden değişik konularda komşu yerleşimlerle rekabet edercesine düzenlenen yerel festivaller de aynı amaca yönelik düzenlenmektedir.

Ancak, bu tür hikayeleri veya tarihsel kent dokuları olmayan yeni yerleşimler ise doğrudan doğruya tarihsel kültürel mirasa göndermeler yapan mimari biçimlerden yararlanarak, kent içlerinde zorlayıcı, gözü yoran, gerçek değerlerin dışında bireyleri içinde yaşadıkları çağ ve toplum koşullarından uzaklaştıran yeni kent dokuları oluşturmaktadırlar.

Bu tür gerçeğin kopyası olan alanların oluşturulmasıyla ortaya çıkan sanal mekan kullanımları yüzyılın son çeyreğinden beri eğlence sektörünün çokça kullandığı bir yöntemdir. İç ve dış turizme dayalı bu tür mekanların oluşturulması "theme park" (özel amaçlı eğlence merkezleri) adı altında Japonya'da ve başka yerlerde de görüldüğü gibi kentlerde insanların kayağa veya tropikal adalara gidebileceği sanal yerlerin tüm ayrıntılarıyla (kar, fırtına, güneş, dalgalar vb.) tasarlanması sonucu oluşmaktadır. Çünkü, bu tür mekanlara insanlar, sanal bir ortama eğlenmek için gittiklerini bilerek ve kendi seçimleri ile giderler. Oysa, yerel yönetimlerin kentlerin içinde oluşturduğu alanlar ise merkez tarafından kullanılan kamusal alanlardır. Kentte yaşayanların, oluşturulan mekanları görmemesi veya kullanmaması çok zordur. Kentlerde kendiliğinden göçlerle gelişen yeni bölgelerin kentsel dokusunu oluşturacak ortak öğelerin olmaması geleneksel olarak bilinen mimari form ve biçimler katalogunun ortak bir dil olarak belirlemekte ve ön plana çıkarmaktadır. Bu tür yerleşimlerde kent dokularının kent plancısı vb. uzmanlar tarafından yapılmaması, ortaya karmaşık ve

yorucu dokular çıkarmakta orada yaşayanların tecrübe ve toplumsal bilinci ise yerel yönetimler üzerinde oto- kontrol mekanizmaları oluşturamamaktadır.

Bu yeni fiziksel ortamda rasyonel yaşamın gereklerini yerine getiremeyen ve bunu yaşamsal bir zorunluluk olarak bilinçlendiremeyen toplum, gelenekselle çağdaş arasında tahrip edici bir ikilem içinde bunalmaktadır³⁵. Bu ikilem birbirine karşıt iki kavram olarak gelişmekte, çağdaş olan yabancı, geleneksel olan ise bizden kabul edilmekte, ikisinin birleşme potası olan ve herkesin içinde bulunduğu Cumhuriyet kültüründen ise kimse söz etmemektedir.

Oysa bireyin gelişimi içinde yaşadığı zaman ve mekanla doğru orantılı olarak var olur. Kültürel mirası devam ettirme adına kentlerde fiziksel olarak tarihin yeniden üretilmek istenmesi yaratıcılığı ve ileri atılımları desteklemez, onun yerine durağanlığı, tekrarı ve taklidi çoğaltır, yabancılaşmış mekanlar oluşturur ve ortaya parçalanmış görüntüler, gerçek olmayan dekorlar çıkar.

Kültürel miras, kültürel kimlik ve yerel yönetimler üçlemesi görülmektedir ki uzmanların, yöneticilerin ve yasa koyucuların, sosyal bilimcilerin hiç beklemediği bir başka yönde gelişme göstermektedir. Arabesk müziğin adeta mimari ve kentleşmedeki yansımaları olan bu tür karmaşık kent dokularında ortaya yeni maketler, müsamere sahneleri, garip bir kültür mirası kavramı çıkmakta ve kentte yaşayan bireyin ileriye yönelik gelişecek varlığına görsel olarak haciz konulmaktadır³⁶. Koruma kurulları aracılığıyla, etki alanları içinde kalan yerlerde engellenebilen bu durum, diğer yerlerde nasıl sınırlanabilir , bu bölgelerde var olan yaratıcı insan enerjisi ve maddi olanaklar nasıl daha çağdaş estetik duyarlılıklara dönüştürülür, gelecek için düşünülmesi gereken bir sorundur.

---

³⁵ Yenişehirlioğlu, a.g.e., s.72.

³⁶ Aydın Fındıkçı, **Kars'taki Yeni Oluşumun Ekonomik Sosyal ve Siyasi Etkileri**, İmaj Yayıncılık, Ankara, 2003, s. 70.

6. TÜRKİYE'DE TARİHİ KENTLERİN KORUNMASINDA YEREL YÖNTEMLERİN SORUMLULUKLARI VE YERİ

Uygarlık tarihinin binlerce yıllık süresince doğada varolan veya insanlar tarafından yaratılan veya insanlarca doğa ile birlikte yaratılan değerlere kültürel ve doğal miras denmektedir³⁷.

Tarihi kentler ve tarihi kent dokuları , kültürel mirasımızın önemli bir parçasıdır. Bu çok kıymetli ve eşsiz değerlerin önemi, günümüz Türkiye'sinde de daha iyi anlaşılmaya başlamıştır.Tarihin korunması ve yaşatılması,artık tüm insanlığın ortak bir sorunu olarak algılanmaktadır.

Bu çok önemli bir gelişmedir. Bu önemli gelişme ile birlikte bu mirasın korunması konusu ülkemizde de ne yazık ki önemli bir sorun olmaya devam etmektedir.

Çünkü bu eşsiz değerler, bu çok kıymetli miras, bir taraftan doğal nedenlerle tahrip olurken diğer taraftan da değişen sosyal ve ekonomik şartlar nedeniyle çok tehlikeli ve süratli bir biçimde yok olma tehdidi altındadır.

Bunların yanında ekonomik yetersizlikler, teknik yetersizlikler, eğitim yetersizliği bazen de bilimsel kaynakların yetersizliği maalesef bu tehdidi hızlandırmaktadır.

Ülkemiz doğal ve kültürel zenginlikler yönünden dünyada çok az ülkenin sahip olduğu çeşitliliğe ve zenginliğe sahiptir. Bu önemli mirası herkesin bildiği gibi en iyi şekilde koruyarak bizden sonraki nesillere devretmek bizler için bir sorumluluk, herkes için ciddi bir görevdir. Ayrıca bu sorumluluk ve görevi bir yurttaşlık bilinci haline getirmekte bir zorunluluktur³⁸.

Ülkemizde kültürel ve doğal mirasın korunması, tarihi kent dokusunun korunması ile ilgili 1994 yılından başlayarak ciddi yasal düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır. Ayrıca Birleşmiş Milletlerce kabul edilen "Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması"na dair sözleşme, yine Gırana'da imzalanan "Avrupa Mimari Mirasının korunması Sözleşmesi" ne katılarak bunları birer kanun haline getirmiştir³⁹.

---

³⁷ Fındıkçı, a.g.e., s.10.

³⁸ Arif Ersezgin, **Yerel Yönetimlerin Tarihi Kentlerdeki Rolü**, Bergama Yayıncılık, Bergama, 2002, s.3.

³⁹ Ersezgin, a.g.e., s.4.

Sonuçta ülkemizde de doğal ve kültürel mirasımızın, tarihi kent dokularımızın değerlerinin algılanması, yasal düzenlemeler doğrultusunda ve uluslararası sözleşmelerle ortak çalışmaların başlatılmasında ciddi aşamalar kaydedilmiştir. Ancak burada asıl amaç doğru bir koruma bilinci ile ciddi bir korumanın sağlanmasıdır.

Tarihi kent dokularımızı korumak ancak ve ancak bu yapıları, eserleri değerlendirerek, doğru fonksiyonları vererek, kullanarak yani yaşayarak ve yaşatarak mümkün olacaktır. Yaşanmayan, terk edilen kent dokusu yıpranmakta ve yok olmaktadır. Tarih ancak ve ancak kullanarak korunabilir. Peki nasıl koruyacağız ve korurken nelere dikkat etmeliyiz.

Öncelikle çağdaş gereksinimleri göz önüne alarak doğru fonksiyonlar verilmelidir. Sonra merkezi yönetim ve yerel yönetimler, tarihi kent dokusu içindeki yapılara geçerli uygunluk şartları sağlayarak, yeni kullanımlar için teşvik edilmelidir. Yani bu yapıları, bu eşsiz mimari eserler yeni kullanımlara açmalıdır. Bu konuda yasal düzenlemeler ve zorunluluklar getirilmelidir.

Kültürel mirasımızı, bu yapıları, bu dokuyu korumak için halkın ilgilenmesini ve bilinçlenmesi sağlamalıyız. Bunun içinde daha küçük yaşlarda başlayarak çok ciddi bir eğitim vermek zorundayız⁴⁰.

Peki niçin koruyacağız , tarihi kentler yok olmasın diye mi, hayır tarihi kent dokusunun korunması, bu eşsiz mimari mirasının korunması bugün için, gelecek nesiller için de çok önemli bir ilham kaynağı olacaktır. Çok önemli bir yaratıcılık kaynağı olacaktır. Biz bu ilham ve yaratıcılığı kullanmamanın sıkıntılarını çekmekteyiz.

Eski kent ile yeni kentin planlanması arasındaki korkunç tezatları yaşayarak çekmekteyiz. Tarihi dokunun sıcaklığı, estetikliği ve çekiciliği yanında maalesef yeni planlanan kentin soğukluğu, çirkinliği ve iticiliği gözler önündedir⁴¹. Tarihi kent dokularının korunup yaşatılması ile bu eşsiz mimarının yeni yapılanmalara katkısı sağlanacak kültürel süreklilik sağlayacaktır. Artık hepimizin şikayet ettiği kimliksiz kentlerden ancak bu şekilde kurtulabiliriz.

---

⁴⁰ Necva Hadimoğulları, **Çevre Eğitimi Nasıl Olmalı**, Milli Eğitim Bakanlığı Basımevi, Ankara, 2003, s. 17.

⁴¹ Oktay Ekinci, *Kültürel Miras ve Planlama*, **Cumhuriyet Gazetesi**, İstanbul, 19 Eylül 2001, s. 5.

Kentlerimiz kimliğe kavuşacak, kentlerimizde bir kültür sürekliliği yaşayacağız. Eğer tarihi kent yaşatılabilseydi belki Antakya'da sel olmayacaktı. Kentlerin yanlış büyümesine izin verilirse, göz yumulursa 1997 yılında İzmir Karşıyaka ve Çiğli'de yaşadığımız onlarca insanımızı kaybettiğimiz sel felaketi olmayacaktı⁴².

Bu yanlışlara ısrarla yıllarca devam edilmeyip, yıllarca seyirci kalınmasa idi, Marmara depreminde on binlerce insanımızı kaybetmeyecektik. Tarihi kentlerimizi bunun yanında düzenli kentleşmeye, sağlıklı ve çağdaş kentleşmeye örnek olması için korumak zorundayız. Tarih ile iletişimi sağlamak, kültürel sürekliliği sağlamak ve kent kimliklerini kaybetmemek için bu tarihi kentlerimizi, bu eşsiz dokuyu korumak ve tarihten örnek almak zorundayız. Ayrıca , kentlerin sahibi olan yerel yönetimlerin kent dokusunu da tabi ki sahiplenmesi gerekmektedir.

Tarihi kentlerin korunmasında yerel yönetimlerin sorumluluğu nedir dersiniz; bu eşsiz mimarinin korunmasında veya korunamamasında sorumluluk öncelikle yerel yönetimlerde. Yerel yönetimler bu sorumluluktan hiçbir şekilde uzak duramazlar, Hiçbir şekilde bu sorumluluğu başka kurum ve kuruluşa devredemezler. Bu anlayışla tarihi kent dokularının korunması konusunda görev birinci derecede yerel yönetimlerde⁴³. Ve yerel yönetimlerin birinci sırada önemi vardır.Yerel yönetimler halkın kendi içinden seçtiği kurumlar oldukları için halkın tarihi mekanların korunmasında bilinçlendirilmesi için etkin rol almak zorundadırlar. Yine yerel yönetimler koruma planları ile ilgili düzenleme yapmak, plan sunmak yetkilerine sahip oldukları için koruma bilincinden asla uzaklaşamazlar ve sorumludurlar⁴⁴.

Belediyeler, birkaç istisna dışında bu sorumluluklarını yerine getirebilmiş değildirlere. Son dönemlerde oluşturulan tarihi kentler birliği, geçte olsa bu konuda önemli adımlar atmış ve atmaktadır. Bu başarının en büyük sebebidir, sivil ve resmi kurumların ortak bir amaç için buluşmasıdır. Buradaki ortak amaç tarihi dokunun ve kültürel mirasın korunmasıdır. Yerel yönetimlerin tarihi çevreyi koruma gibi önemli bir görevi başarı ile yerine getirebilmesi için özellikle hükümetler bazında önemli düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Öncelikle en büyük sorun mali

---

⁴² Ersezgin, a.g.e., s.5.

⁴³ Naif Alibeyoğlu, *Kentler Birliği Açılış Konuşması*, **Önder Gazetesi**, Kars, 18 Eylül 2001, s.1.

⁴⁴ Necati Kaya, **Tarihi Kentler Birliği Güz Dönemi Birlik Toplantısı**, Kafkas Üniversitesi Yayınları, Kars, 2001, s. 2.

yetersizliklerdir. Bu yetersizliklerin ortadan kaldırılması, kent dokusunu korumada birinci derecede önemlidir. Yerel yönetimler yasa tasarısı ve reformunun gerçekleştirilmesi ve en önemlisi de yerel yönetimlere siyasetin sokulmaması gerekmektedir. Bu takdirde yerel yönetimler pek çok görevi hakkıyla yapabileceklerdir⁴⁵.

Yerel yönetimler neleri yapmalıdır ;

- ❖ Kent koruma ve yenileme çalışma ve uygulamalarında, merkezi kuruluşlardan kaynak aktarılması sağlanmalı ve koruma geliştirme amaçlı projeler uygulanmalıdır.
- ❖ Bu konularda uzmanlaşmış kişilerin (mimari, peyzaj, planlama, restorasyon vb.) oluşturduğu birimler belediyelerce kurulmalıdır.
- ❖ Koruma alanlarında İmar Yasası 18. madde uygulanmalı, sosyal alanların bir kısmı bu yolla sağlanmalıdır.
- ❖ Koruma kapsamı içerisindeki özel mülk sahipleri yenileme ve düzenleme konularında teşvik edilmelidir.
- ❖ Mülk sahibi bunu yapacak güçte değilse belediyelerce desteklenmelidir. Her şeyden önce bütün bu sayılanlarla ilgili olarak halkın desteğini almalı, halkı bilinçlendirmelidir.

7. TARİHİ KENTLERİNİN KORUNMASINDA YÖNTEMLER

Tarihsel çevre bilincinin gelişimi ile tarihsel kent olgularının kent kültürünün ayrılmaz bir parçası olduğu, kente ait kararların yeni ve eski kent merkezlerinin tümü için geçerli olduğu ve korumada yöntemler geliştirme gerekliliği yaygınlaştırmıştır.

Bu amaçla korumanın da yöntemleri olduğu ve zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Tarihi kent dokularının korunması böylesi önceden hazırlanan ve oluşturan politikalardan daha sistemli olacaktır. Tarihi kentlerdeki kültürel miras kısmen globalleşme, kısmen teknolojik değişme ve ayrıca toplumun değişmesinden kaynaklanan hem sorunlar hem de olanaklarla karşı karşıyadır⁴⁶.

---

⁴⁵ Ersezgin, a.g.e., s.6.

⁴⁶ Brian Smith, **Managment of Historic Cities 2002**, Case Studies Council of Europe Strazburg, 2001, p.

Tarihi kentler yüzyıllar, hatta binlerce yıllardır varlıklarını korumuşlar, değişimlere ayak uydurarak sürdürülebilir yöntemler için bir model oluşmuşlardır.

Tarihi kentlerin bugüne kadar olduğu gibi bugünden sonrada yaşamasını istiyorsak üzerinde düşürmek ve çalışmak zorunda olduğumuz ana konular bulunmaktadır.

Birincisi; sahip olduğumuz tarihi kent dokuları artan bir biçimde tahribata uğramıştır. Kısa yoldan kör amaçlı ekonomik sitelemeler, çoğu kentte, kent dokularına zarar vermektedir⁴⁷. Öncelikle yapılan sanayi yatırımlarının ve ekonomik gelişimlerin tarihi kültürel miraslarımıza zarar vermeden oluşturulmasını sağlamalıyız.

İkincisi;tarihi kentlerimizde mevcut nüfusun giderek azalmasıdır.Tarihi merkezlerimizde mevcut sıkıntılardan (örneğin alt yapı eksikliği gibi) kurtulmanız gerekmektedir⁴⁸.Bu kentlerimizdeki nüfus azalmaları o kentin geleceği için tehlikelidir.Çünkü içinde yaşamının kalıntıları ve izleri olmayan dokular yok olmaya mahkumdur.

Üçüncüsü; tarihi turizm hareketliliğinde artıştır.Turizm elbette çok önemlidir ama kontrolsüz ve istilacı anlayışla yapılırsa, kent dokularına ve kentte yaşayanlara sıkıntı vererek yaşam kalitesini düşürür⁴⁹.

Dördüncüsü ise; tarihi kentlerimizdeki motorlu araç sayısındaki artıştır.Tarihi kentte yapıları itibariyle çok yoğun bir araç trafiğini karşılayabilecek durumda değildir.Onun için toplu taşıma sistemlerinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması gerekmektedir.⁵⁰. Yoğun araç trafiği o tarihi kenti ziyaret edenleri ve yaşayanları rahatsız edecektir.

Beşinci; tarihi kent dokuları ve kültürel mirasının korunması sadece yerel yöntemlerin görevi ve sorumluluğu değildir. Bu sebeple koruma olgusu , merkezi yöntemlerin geliştirmek ve uygulamak zorunda oldukları bir politikadır⁵¹. Politikacılar bunun gerekli olduğunu kabul etme zorunluluğundadır.

---

⁴⁷ İbid., s.48.

⁴⁸ İbid., s.48.

⁴⁹ İbid., s.48.

⁵⁰ İbid., s.48.

⁵¹ İbid., s.48.

Gelişim planları, turizm planları ve hatta koruma planları ana politikalardan bağımsız olmayıp merkezi olmalıdır.

Altıncısı; tarihte kentlerde yaşayan kent sakinlerini desteklememiz gerekmektedir. Gerekirse bu kentlerde uyumlu yani yerleşim hayatı sürdürmenin çabası içerisinde olmalıyız⁵².

Yedinci; yerel kimliğin ve sivil bilincin korunması, öncelikle yerel kimliğin ne olduğu iyice anlatılmasıdır⁵³. Kentlilik ve hemşerilik kavramlarının oluşması, aynı yaşam eylemlerini paylaşan insanlar arasında dayanışma ve hoşgörü ortamda gelişmesine yardımcı olacaktır.

Sekizinci; Tarihi kentlerin korunması amacıyla yönetimler ve yurttaşların ortak bir birliktelikte aynı amaç uğruna toplanıp kararlar olması ve bunu uygulaması gerekmektedir⁵⁴. Sadece yönetenlerin değil yönetilenlerinde katıldığı bu uygulamalar Örneğin; (Yerel Gündem 21 Çalışmaları) kent için yapılmak istenenlerin daha kolay kabul edilmesini sağlayacaktır.

Sonuç olarak konuyu şöyle özetleyebiliriz; tarihi kentlerin korunması ancak yaygınlaştırma, toplu taşıma ,koruma ,sağlıklaştırma ve yenileme, turizm ve ticaret, yasal ve yönetsel uygulamalar, merkezi ve yerel yönetimlerin oluşturduğu birimler , yasal eksikler ve parasal yardım gibi ana politikaların geliştirilmesi ve uygulamasıyla sağlanabilir⁵⁵.Peki bunlar nedir ; yaygınlaştırma kavramı koruma kültürünün , toplumun her kesiminde kabul görmesi ve uygulama alanı bulmasıdır.Toplu taşıma, bireysel ulaşım şeklinin verdiği kentsel zararların ortadan kalkması için bu alışkanlıklardan uzaklaşmak, toplu taşıma araçlarına yönelmektir(tramvay,metro vs.). Böylelikle özel kullanımların yarattığı araç kirliliğinin önüne geçilebilecektir. Sağlıklaştırma ve yenileme, tarihi değerlerin mevcut yapısının korunarak onarılması, yeni kullanımlara açılmasıdır. Bu sayede atıl durumda olan tarihi kent yapıları , çağın yaşam tarzı içinde yerini almış olacaktır.Kullanıma açılmış bu yapılar , eski canlı görüntülerine de kavuşacak, yeni nesille birlikte olma şansı yakalayacaktır. Yine bu alanlarda kurulacak

---

⁵² İbid., s.49.

⁵³ İbid., s.49.

⁵⁴ İbid., s.50.

⁵⁵ İbid., s.50.

ticari mekanlar, hem kente zenginlik kazandıracak , hem de turizmi bu yönlerle çekecektir.Böylelikle turizm ve ticaret aynı ortamda buluşacaktır. Bütün bunların rahatça oluşabileceği ortamları sağlamakta, merkezi ve yerel yönetimlerin görevleri durumundadır.Bahsedilen olguların oluşabilmesi, bu miraslar üzerinde yetkili olan kurumların düzenlemeleriyle olabilir.Bu amaçla giderilen yasal boşluklar ve sağlanan maddi imkanlar hep bu hedefe hizmet edecektir.Böylece oluşturulan ana koruma politikaları, bir belirleyici ve itici güç olacaktır.

8. TARİHİ KENT DOKULARININ KORUNMA PLANLARI, İLKELERİ VE YÖNTEMLERİ

Tarihi kent dokularının korunarak geleceğe taşınması, bu alanların planlanması ve bu planların uygulanması ile sağlanabilir. Farklı amaçlı ve uzmanlık isteyen planlardan olan alan Koruma Amaçlı İmar Planlarının hazırlanması, onaylanması ve uygulanması aşamalarında karşılaşılan çeşitli sıkıntılar karşında, öncelikle aşağıda belirtilecek olan ana başlıkların değerlendirilmesi yarar sağlayacaktır.

8.1. Koruma Planlarının Yeri ve Diğer Planlarla İlişkileri

Kent ve yaşam birbirini tamamlayan organik bir bütündür. Yönetilmesi gibi planlamasının da yapılması kapsamlı ve ayrıntılı bir şekilde ele alınmalıdır. Sit alanları, özel çevre koruma alanları, turizm alanları, milli park alanları gibi özellik ve farklılıkları bulunan alanlarda farklı amaçlı ve ihtisas içeren planlar düzenlenmektedir. Bu planların her birinin farklı amaçları, hedefleri, ve stratejileri olmasına rağmen, bu planların hepsinin bir bütünün parçası olduğunu unutmaksızın, kent dokusu ve makro formuyla uyumlu ve eşgüdümlü olmalıdır ⁵⁶.

8.2. Belgeleme ve Envanter

Bütün planlarda olduğu gibi Koruma Amaçlı İmar Planları oluşturmada da en önemli bölümlerden biri veri ve envanter toplanmasıdır⁵⁷. İlk önce yapılması gereken

---

⁵⁶ Kültür Bakanlığı, **Türkiyede Tarihi Kent Dokularının Korunması Sempozyumu**, Kültür Bakanlığı Yayınevi, Antalya, 2002, s. 141.

⁵⁷ İbid., s.142.

Planlamanın düşünöldüğü bölgeyle ilgili ayrıntılı, titiz ve konularında uzman kişilerce bir tespit, tescil ve belgeleme yapılmalıdır. Daha sonra bütün bu veriler kolaylıkla ulaşılabilir , sayısal ortamlara aktarılmalıdır.

8.3. Koruma Planı Yapım Yönetmeliği

Koruma Amaçlı İmar Planlarının hazırlanma usul ve şartları Kültür Bakanlığınca tespit edilerek bir yönetmelik halinde çıkarılmalı ve yöneticilerce bu yönetmeliğin uygulanması sağlanmalıdır.

8.4. Takım Çalışması

Koruma Amaçlı İmar Planlaması, bir çok uzmanlık alanının ortaklaşa çalışması gereken bir sistem oluşturmaktadır. Bu sebeple uzmanlıklar arası yetki paylaşımı ve sorumluluk dağılımı olmalıdır.Top yekun bir birliktelik gerekmektedir⁵⁸.

8.5. Altlık: Mevcut Harita ve Bilgiler

Koruma Amaçlı İmar Planının hazırlanması sürecinde güncelleştirilmiş halihazır haritalar, kadastral paftalar ve mülkiyet bilgilerinin çakıştırıldığı sağlıklı bir altlığın oluşturulması ve planlanacak alanla ilgili sosyal,ekonomik, demografik ve mekansal etütlerin ayrıntılı ve hassas bir şekilde tamamlanması ve belediye, koruma kurulu gibi kurumların bilgisine sunulması, planın uygulanmasında karşılaşılabilecek sorunların ortadan kalkması açısından önemlidir.

8.6. Kurumlar ve Birimler: Roller ve İlişkileri

Koruma Amaçlı Planların oluşturulmasında konu ile ilgili bütün kurumların katılımını sağlamak çok önemlidir. Bütün bu süreçte kurum ve kuruluşların birbirini yok sayması oluşturulmaya çalışılan planların amacını ve gerekçesini zarara uğratacaktır⁵⁹. Bu sebeple Belediyeler, Müze Müdürlükleri, Koruma Kurulları ve

---

⁵⁸ İbid., s.142.

⁵⁹ İbid., s.143.

Bakanlık çalışanlarınca oluşturulacak çalışma gurupları daha verimli ve kabul edilebilir olacaktır.

8.7. Geçiş Dönemi Yapılanma Koşulları

Koruma Amaçlı İmar Planları ve Kararları hayata geçirilene kadar , yapılan çalışmalar bu süreci aksatacak ve bozacak nitelikte olmamalıdır.

8.8. Koruma Planları: Karar Türleri

Kentsel tasarım gibi farklı ölçekteki plan ve projeler , Koruma Amaçlı İmar Planları içerisinde değerlendirilmelidir.Bütün bu planlar her kademede bir birinden ayrı özerk olmamalı bir paralellik göstermelidir ⁶⁰.

8.9. Koruma Planları: Biçim ve Açıklık

Plan düzenleme biçimleri görsel ve betimleyici değildir.Koruma amaçlı alınan kararları halkla paylaşılmalı bu konuda belediye çalışanları halkı aydınlatmalıdır. Alınan kurul kararları ve diğer bütün uygulamalar gerekçeli olmalı, toplumun bilgisine sunulmalıdır.

8.10. Korumada Yaptırım

Koruma Amaçlı İmar Planlarının hayata geçirilmesi için, bu planların uygulanması sırasında ihmal ve kusuru olanlar mutlak cezalandırılmalıdır ⁶¹.

8.11. Koruma Planının Uygulanması

Koruma Planlarının hayata geçirilmesi için Mahalli İdareler Kanunu ile Belediye Bütçesine ek kaynak aktarılmalıdır.Bunun içinde bir program ve bütçe hazırlanmalıdır⁶².

8.12. Kent Arkeolojisi: Yeni Kavram

---

⁶⁰ İbid., s.143.

⁶¹ İbid., s.144

⁶² İbid., s.144.

Geçmiş uygarlıklar üzerinde kurulan kentler, geçmişten geleceğe birlikte yaşamak için “kent arkeolojisi” kavramını benimsemek ve uygulamak durumundadır. Türkiye ve Kars buna iyi bir örnektir.

9. KORUMADA PLANLAMANIN İLKELERİ

Tarihsel ve doğal değerlerin yoğun bir doku oluşturduğu bölgeler genelde “SİT” statüsünde korunmaya çalışılmaktadır. Yeni yapılar, eserler, diğer bütün değerler tek tek değil, bir bütün olarak gözetilip yaşatılmak istenmektedir⁶³.

Bu gibi yerler, aynı zamanda normal yaşamın da devam ettiği çevreler olduğu için, zorunlu bir imar süreciyle de iç içe durumdadırlar.

Yani, hem o eskiden kalma kültürel değerler ile doğal varlıklar korunacaklar; hem de onları yıpratmayacaklar bir yeni kullanım ile toplumsal yaşam için gerekli yeni düzenlemelere ve hatta yeni yapılanmalara da aynı doku içinde olanak sağlanabilecektir.

Sitler ve bu kaçınılmaz imar-koruma ilişkisinin, bilimsellikten de ödün verilmeyen bir toplumsal yaşama bağlı olarak korunabilmesi için , öncelikle ve mutlaka planlama gerekmektedir. Ancak ülkemizde plansızlık yüzünden değil, daha da acısı yanlış ve duyarsız planlamalardan ötürü sitlerin ve tarihi dokuların tahribatı ile karşılaşmaktadır⁶⁴.

Plancıların koruma amaçlı bir imar düzeni sağlanması, tarih, doğa ve kültürle barışık ve onlara saygılı bir kimlikli yaşamın sürmesi açısından büyük bir önem taşımaktadır.

Bunun içindir ki, planlamanın da bir ilkesi prensibi ve planlamayı doğru kılan kriterleri olmalıdır. Ama nasıl, özetle şöyle denebilir;

- ❖ İmar planları düzenlenirken sitler ve tarihi dokunun korunmasını zorlaştıracak değil aksine kolaylaştıracak ve gerekli kılacak düzenlemeler yapılmalıdır.

---

⁶³ Oktay Ekinci, *Korumada Planlama*, Cumhuriyet Gazetesi, İstanbul, 21 Şubat 2002. s.5.

⁶⁴ Tamer Gök, *Tarihi Kentlerin Korunması ve Geleceğe Taşınması*, 36 Kars Gazetesi, Kars, 21 Mayıs 2002, s.2.

- ❖ Peyzaj devamlılığı ya da kimlikle uyum gibi ,yapı yoğunluğu karakterleri ve sit ve etkileri konularında özen gösterilirken, kentsel kullanım ve işler açısından da koruma öncelikli bir bütünsellik sağlanmalıdır.
- ❖ Koruma amaçlı planlar oluşturulurken, koruma planının yapanlarla birlikte, mimar,arkeolog, sanat tarihçisi, peyzaj mimarı gibi temel ve zorunlu uzmanlık alanı temsilcileri de etkin ve sorumlu olarak bu planın içinde yer almalıdır.
- ❖ Bu temsilciler, plan alanı içindeki mimarlık, arkeoloji, sanat tarihi, doğal değerler ve peyzajlar açısından koruması gerekli kültürel mirasın niteliklerini ve koruma koşullarıyla yaşatma ilkelerini, birikimleriyle belirlenmeli planda bunların gözetileceği kanunların alınması da ortak yükümlülük üslenmektedir.
- ❖ Yine bu uzmanlar; yapılan toplu planların sonucu olarak, bu plan genel raporuna birlikte imza atarken aynı planda tek tek kendi alanlarıyla ilgili olarak koruma ve yaşatmanın sağladığına dair uzmanlık raporlarını eklemelidirler.
- ❖ Koruma plan gerekliliği unutulmaksızın, planlar üretinceye kadar, koruma projeler dışındaki yeni yapılaşmalara izin verilmemelidir.

Böylelikle korunmaya çalışılan değerler, Prof. Dr. Tamer Gök'ünde Antalya'da vurguladığı gibi "plansızlık" yüzünden tahribata uğramayacak, hem de geçmişle, gelecek arasındaki bağ, o vazgeçilmez bütünsellik yok olmayacaktır.⁶⁵

Planlamanın önemini bakın Kars'ta planlama ve korumayla ilgili kararlar alırken; Belediye Başkanı Naif Alibeyoğlu nasıl vurguluyor."Kentın kimlik değerlerini yitirmeden imar edilmesi için tarihi kararlar alıyoruz. Belki bazı kayıplar olacak ama kazanacağımızın yanında bunlar bir hiç kalacaktır"⁶⁶.

---

⁶⁵ Gök , a.g.e. , s.3 .

⁶⁶ Naif Alibeyoğlu, *Kültürel Mirasın Korunmasında Katılım*, **Önder Gazetesi**, Kars, 2 Şubat 2002, s.1.

İKİNCİ BÖLÜM

1. KARS ŞEHRİNİN TARİHİ MEKAN OLUŞUMU VE TARİHİ GELİŞİMİ

1.1. Tarih Öncesi

Kars yöresinde avcı-toplayıcı Paleolitik Dönem insanlarından günümüze kalan buluntular yeryüzündeki en eski kültürlerden birisinin bu yörede olduğunu göstermektedir.

1.1.1. Paleolitik Dönem

Alt Paleolitik Dönem ; Bu döneme ait buluntuların ele geçtiği yöreler, Susuz ilçesi, Cilavuz Dere düzlüklerinde ve Kars Platosu'nda, Ani çevresinde, Yazılıkaya'nın yaklaşık 6 km güneyinde, Tombultepe yamaçlarında püskürük kayalardan yapılmış, şölyen tipte el baltaları ve iri yongalar bulunmuştur ¹.

Orta Paleolitik Döneme ait ise, Borluk Vadisinde, Ağzıaçık Suyu'nun batısında Yazılıkaya, Tombultepe'ye yakın Kurbağa Mağarası'nda taş araç ve ocak yerlerine rastlanmıştır.

Üst Paleolitik Dönemde avcılık ve toplayıcılık yöntemlerinde farklılaşma olduğu, araç-gereç yapımının geliştiği görülmüştür. Yine bu dönemde duvar resimleri de ortaya çıkmıştır. Camışlı Köyü'nün batısında, Aladağ'ın doğu yamaçlarındaki Yazılıkaya'da bazalt yapılı bir kayanın dik ve düzgün yüzünde biri büyük, biri küçük panoya rastlanmıştır².

Yazılıkaya panolarında hayvan ve insan figürleri vardır. Figürlerin çoğu dağ keçileri, geyikler, geyik yavruları ve eşeklerden oluşmaktadır. Bunlar o dönemdeki doğa koşullarının avcılık ve toplayıcılığa elverişli olduğunu ortaya koymaktadır ³.

---

¹Kars Valiliği, **2002 Yılı**, Önder Matbaası, Ankara, 2002, s. 20.

² Fahrettin Kızıoğlu, **Kars Tarihi**, Işıl Matbaası, İstanbul, 1956, s. 3.

³ ibid., s.4.

Kurbanağa Mağarası araştırmalarında da yine üst paleolitik döneme ait taş araç-gereçleri bulunmuştur.

1.1.2. Mezolitik Dönem

Paleolitik dönemi izleyen mezolitik dönem, mikrolit adı verilen minik araç-gereçlerle tanınmaktadır. Aras Vadisi'nde bu araçlardan ele geçmiştir ⁴.

1.1.3. Neolitik Dönem

Neolitik Dönem Kars yöresinde gerçek anlamda bir yerleşme yeri değil, Akçakale Adası'ndaki taş anıtlar ve kaledeki duvar resimleri temsil etmektedir. Bu resimler, yöredeki neolitik dönem yaşantısına bir ölçüde açıklık getirdiği için önemlidir⁵.

Çıldır Gölü'ndeki Akçakale Adası'nda Dolma Tepe eteklerinde kaya anıtları bulunmuştur. Ada menhirler, dolmenler ve kromleklerle doludur. Avrupa kültürüne özgü olduğu kabul edilen bu tip taş anıtlara doğuda ilk kez Kars'ta rastlanmıřtır⁶.

1.1.4. Kalkolitik dönem

Araç-gereç yapımında bakır kullanılmaya başlanmasıyla belirlenen kalkolitik dönemin Kars yöresindeki buluntu yeri Kağızman'ın güney kesimlerinde yer almaktadır. Mısır Dağı yerleşme yerinde, yapılan araştırmalarda, kalkolitik dönem özellikleri taşıyan buluntular ele geçmiştir. Bakır Çağı da denilen bu dönemin izlerine, Ani'de ve Azat Köyü'ndeki höyükte de rastlanmıştır ⁷.

1.1.5. İlk Tunç çağı

Bu dönem bakırla kalayın karıştırılmasıyla elde edilen tuncun, araç yapımında kullanılmaya başlanmasıyla ayırt edilen bir dönemdir. İlk tunç çağı, Kars bölgesinde Yazılıkaya'nın dibinde açılan Küçük Deney Çukuru'nda ve Kurbanağa Mağarası

---

⁴ İbid., s.5.

⁵ Fahrettin Kırzıoğlu, **Edebiyatımızda Kars**, Işıl Matbaası, İstanbul, 1958, s. 21.

⁶ İsmail Kayabalı, **Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü 126- Sayısı**, Türk Kültürü Enstitüsü, Ankara, 1973, s. 7.

⁷ İbid., s.8.

yakınındaki sondajda ele geçen çanak çömleklerle ve aynı mağaranın doğusunda, kale denilen, üstü düz yüksek tepedeki sondaj çukurunun buluntularıyla bilinmektedir⁸.

Kale mevkiindeki açmada, İlk Tunç Çağından kalma bir açık taşı, el değirmeni, taşları, bir çekiç, delinmiş, üstü çizgi-süslü hayvan parmak kemikleri, küçük bir taş hayvan; el yapımı çanak-çömlekler ve yapı kalıntıları olduğu düşünülen iri taş yıkıntıları bulunmuştur. Tüm bu araştırmalardan çıkan sonuç; Kars yöresinde Paleolitik Dönemden başlayarak Ota Tunç Çağına değin kesintisiz bir kültür silsilesine mekan olduğudur⁹.

1.2. Yazılı Tarih Sonrası Kars

Urartular ; yazılı tarih dönemleri Kars bölgesinde Urartularla başlamaktadır. Urartular çağında Bingöl'den, Çıldır Gölü ve Gökçe Gölü bölgesine değin uzanan yerlerde, insanların çok sık bir yerleşim gösterdiği ve buralarda ondan fazla yerli krallık kurulduğu bilinmekle beraber, bu yerli krallıklar tabi olduğu büyük krallığa zenginlik nispetinde altın, gümüş, tunç, at, öküz ve koyun olarak ağır vergiler ödemiş, sık sık isyan etmeleri sebebiyle de ağır bir şekilde cezalandırılmışlardır.

Bu yerli krallıklar içerisindeki Kars'taki Diauekhi Krallığı komşularına göre daha büyük ve kuvvetliydi. Bilhassa kıymetli madenleri çıkarıp işlemekteydi. Bu durum Kağızman deresindeki altın, gümüş ve Bardız'daki bakır madenlerinin o dönemde işletildiğini ortaya koymaktadır¹⁰.

1.2.1. Kimmer-İskit Akınları

M.Ö. VII. ve V. Yüzyıllar arasında İskitlerin baskını karşısında başka topraklara göç etmek zorunda kalan Kimmerler, kendilerine yeni bir yurt aramak amacıyla Anadolu'ya girmeye başlamışlardır. Bu göç ve istilalar Asur ve Urartu devletlerini büyük sarsıntıya uğratmıştır.

---

⁸ İbid., s. 8.

⁹ Kars Valiliği, **2002 Yılı**ğ, Önder Matbaası, Ankara, 1973, s. 5.

¹⁰ İbid., s. 6

Kimmerlerle İskitlerin saldırıları ile yıkılma eşiğine gelen Urartu Krallığına son darbeyi Medler vurmuştur. Medler özgürlüklerini kazanarak Asur devletini ortadan kaldırmış, bunun ardından ise bölgedeki Urartu hakimiyeti sona ermiştir¹¹.

1.2.2. Persler

M.Ö.550'de Urartu toprakları Pers egemenliğine girmiştir. Pers İmparatoru Dara ülkeyi satraplık denem, 23 büyük ve 127 küçük birime bölerek merkezden yönetiyordu. Bugünkü Kars yöresi 18. Satraplık içinde yer alıyordu. Bu bölge satraplığa yılda 400 gümüş talent vergi vermek ve Dara'ya 20.000 at göndermekle yükümlü idi¹².

1.2.3. Araks Krallığı

Perslerden sonra bölgeye Araks krallığı hakim olmuştur. Ancak İran ve Azerbaycan'da egemenlik kurmuş olan Part'lar, Araks krallığını büyük baskı altına almıştır. Tigran döneminde canlanan Araks Krallığının egemenliği M.Ö. 64' de Roma istilaları ile ortadan kalkmıştır. Ancak Roma'lılar bölgede tam yerleşememişlerdir¹³.

1.2.4. Sasaniler Dönemi

Sasani Kralı Yazdigerd'in bölgede başlatmış olduğu dinsel baskılar sonucunda, Doğu Anadolu'da çatışmalar ve huzursuzluklar başlamıştır. Sasaniler'in Roma ve Bizanslılarla da çatışmaları olmuş, fakat Bizanslılar bu dönemde bölgeye yaptıkları seferlerden bir sonuç alamamışlardır¹⁴. Tam bu dönemde müslüman Araplar bölgede yeni bir siyasal güç olarak görünmeye başlamıştır. Suriye, Irak ve Mısır'da egemenlik kuran Araplar, 630 yıllarında İran'ı da ele geçirmişlerdir. Halife Hz. Ömer 642'de Nihavent Savaşıyla bölgedeki Sasani egemenliğine son vermiştir.

1.3. İslam Uygarlıkları Dönemi

Kars yöresinin bir bölümü 646'da Araplar'a kendiliğinden teslim olmuş ise de, yöre halkı Selçukluların bu bölgeye geldiği 1064 yılına kadar 418 yıl boyunca

---

¹¹ İbid., s.7.

¹² İbid., s. 8.

¹³ Kültür Bakanlığı, **Gravürlerle Türkiye**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998, s. 47.

¹⁴ İbid., s. 48

Hıristiyan kaldı¹⁵. Gregoryanlığı benimsemiş olan halk, Kendilerini Ortadoks Bizanslıların dinsel baskılarından kurtaran Arap yönetiminden hoşnutlardı. Ama Bizans İmparatoru II. Konstantus 655’de 100.000 kişilik ordusuyla Erzurum ve Kars yoluyla Divin üzerine yürümüştür. Bölgeyi yeniden Bizans topraklarına kattıktan sonra geri dönmüştür¹⁶. Emevi Halifesi Abdulmelik döneminde (685-705), Mervan Bin Muhammad komutasındaki Arap Ordusu, Divin’i de ele geçirmiş ve Bizansları yöreden çıkarmıştır. (693). Bu tarihten sonra bölge kesin olarak Arap yönetimi altına girmiştir¹⁷. Ancak 771’de ağır vergilerden bunalan Hıristiyan Türkler, Namıkönü Artavasd önderliğinde Araplara karşı ayaklanmıştır. Abbasi halifesi Mansur, 722’de İsmail Bin Amirü’l Harisi komutasındaki 30.000 kişilik bir orduyu Kars üzerine göndermiştir. Hıristiyan Türkler yenilmişlerdir¹⁸. Tarihte “Bagrevand Savaşı” diye anılan bu çatışmayı kazanan Araplar yöre Hıristiyanlarının başına Bagratlı Aşut’u getirmişlerdir. Aşut’un yerine geçen oğlu Sembad, halifece patrik olarak atanmıştır. Bagrad, II Abbas döneminde (928’de) Kars Bagara ve Erasgavork’tan sonra Bagratlıların üçüncü merkezi olmuştur. III. Aşut, 962’de kendisine Anı’yı başkent seçince kardeşi Muşel’e merkezi Kaar olan Vanand Beyliği’ni vermiştir. Bu durum, 1045’e kadar sürmüştür. Bu tarihte Bizans imparatoru IX. Konstantinos Monomakhos, Anı üzerine yürümüş, önce Anı Bagratlılarını yenmiş, sonra Kars Bagratlılarını da kendine bağlamıştır. Buralara asker yerleştirerek Türklerin ileri hareketlerini durdurmaya çalışmıştır¹⁹.

Büyük Selçuklu Devleti’nin kurucusu Tuğrul Bey’in amcasının oğlu Yabgu Hasan Bey 1048’de Anı üzerine saldırmış, fakat Bizanslılara yenik düşmüştür. Kendisinde bu savaşta şehit edilmiştir. Tuğrul Bey bunun üzerine Azerbaycan Valisi İbrahim Yunal’ı Ani’ye göndermiş, Ezen ele geçirilmiştir. Bizanslılar buna karşılık verseler de Türkler Bizanslıları yenerek Kars’tan Elazığ’a kadar olan bölgeye bir çok Türkmen aşiretlerini yerleştirmişlerdir²⁰.

---

¹⁵ Cemender Aslanoglu, **Kars İlinde Kültür Hazineleri**, Önder Matbaası, Kars, 1980, s. 5.

¹⁶ İbid., s. 6.

¹⁷ İbid., s. 7.

¹⁸ Nazmi Seven, **Anadolu Kaleleri**, Işıl Matbaası, İstanbul , 1960, s. 41.

¹⁹ İbid., s. 42.

²⁰ İbid., s. 43.

Tuğrul Bey'in Anadolu'ya başlattığı seferler pek başarılı olamamıştır. Ancak Anı bölgesine düzenledikleri akınlarla Bizans sınırlarını zorlamışlardır. Tuğrul Bey'in ölümüyle yerine geçen Çağrı Bey'in oğlu Alparslan önce Türkmen Beyleri arasındaki birliği sağlamış ve daha sonra 1064 yılında Anı Kalesi'ni uzun bir mücadeleden sonra ele geçirmiştir. Alparslan Anı'nın güvenliği için Kars'ında Selçuklu topraklarına katılmasını istemiştir²¹.

Alparslan'ın 1064 yılındaki "İlk Rum Seferi" ile alınan yerler bir daha Bizanslıların eline geçmemiştir. Rumlar buralardan atılıp, merkezi Anı olan ve Selçuklulara bağlı Anı-Şeddahlılar hükümeti kurulmuştur²². Şimdiki Türkiye'nin yani Küçük Asya'daki Müslüman Türk Devleti'nin temelleri de bu yılda Alparslan'ın eliyle atılmıştır. 1064 yılı fetihleri, milli varlığımız ve dünya tarihi bakımından önemlidir. Alparslan ve oğlu Melikşah döneminde Kars ve çevresi barış içinde bir dönem yaşamıştır. Yalnız Melikşah'ın oğulları arasında taht için yapılan mücadele Kars yöresinde de düzensizliğin baş göstermesine neden olmuştur²³. Selçuklu tahtı için Muhammed Tapar, Berkyaruk ve Sencer çekişmişlerdir. Muhammed Tapar ve Berkyaruk 1103'te Anı yöresinde karşı karşıya gelmişler, tarihte "Divin Savaşı" olarak bilinen savaşta Muhammed Tapar yenilmiştir. Kardeşler arasında yapılan anlaşmayla Kızılözen'in kuzeyi ile Musul ve Şam Muhammed Tapar'a, Horasan'la Maverainnehir yöresi Sencer'e, Hemedan, İsfahan ve Bağdat Berkyaruk'a kalmıştır²⁴. Berkyaruk 1105'te ölünce bölgede yeniden karışıklıklar çıkmıştır. Muhammed Tapar'ın egemenliğini tanıyan Anı Şeddahlıları Dilmaçoğulları'nın saldırısına uğramıştır.

Bir süre sonra Saltuklular Anı şehrine gelmiş fakat Gürcüler Saltuklularını büyük bir bozguna uğratmıştır.

Gürcü Kralı Dimitri'nin oğlu III. Giyorgi, yerli Ermeni halkı ile anlaşarak şehir ele geçirilmiştir. Anı'nın Hristiyanların eline geçmesiyle bölgedeki müslüman beyler bir birlik oluşturmuş, fakat şehri ele geçirememişlerdir. Anı, 1164 yılına dek Gürcü egemenliğinde kalmıştır. Ancak Anı şehri ve Kars yöresi 1164'te tümüyle Selçukluların eline geçmiştir. Atabey Eldengiz olası bir Gürcü saldırısına karşı kalenin sur ve

---

²¹Yener Karadeniz, *36 Kars*, **36 Kars Gazetesi**, Kars, 1994, s. 2.

²²İbid., s. 3.

²³İbid., s. 4.

²⁴Kars Valiliği, **1967 Yılı**, Önder Matbaası, Ankara, 1967, s. 5.

burçlarını onartmıştır²⁵. Bundan sonraki 10 yıl içinde Anı tümüyle onarılarak ekonomik yaşamı canlandırıldıysa da, bu durum uzun sürmemiş ve 1174'te III. Giorgi'nin saldırısıyla yeniden Gürcülerin eline geçmiştir.

1239'da birkaç koldan gelen Moğollar kısa zamanda Tiflis dahil tüm Gürcistan'ı, Anı, Kars ve Sürmari'yi ele geçirmişlerdir. Moğollar 1243 Köseadağ Savaşı'ndan sonra, Anadolu Selçuklularını tümüyle kendilerine bağlamışlardır. 1239-1355 yılları arasında 116 yıl boyunca Kars Moğollar'ın yönetiminde kalmıştır. Bunun 1239-1256 arası Cengizli Valilere, 1256'dan sonrası ise İlhanlılar'a bağlı olarak geçmiştir²⁶. İlhanlı döneminde Kars ilinin merkezi sayılan Anı bazı vergilerden muaf tutulmuştur. 1356' da Altınordu hükümdarı Canı Bey'in (1339-1357) eline geçen Kars ve yöresinde 1380'de ise Karakoyunlular hakimiyet sağlamıştır. 1387'de Timur'un eline geçen Kars, vergi ödemek koşuluyla Firuz Tiri Baht'a teslim edilmiş ve Timur Türkistan'a geri dönmüştür. Bu durumdan faydalanan Karakoyunlular bağımsızlıklarını ilan ettilerse de, 1394'de Timur Kars'ı tekrar ele geçirmiştir²⁷. Timur'un 1405'te ölümü ile Karakoyunlu hükümdarı Kara Yusuf taht kavgasından yararlanarak Kars'ta yeniden hakimiyet sağlamıştır. Böylece Kars ve yöresi, 1406-1468 yılları arasında karakoyunlu egemenliği altında kalmıştır. Kara Yusuf'un 1453'te Akkoyunlu tahtına geçen Uzun Hasan Karakoyunlularla, Osmanlıları ortadan kaldırmak amacıyla önce Karakoyunlulara saldırmıştır. Akkoyunlular uzun savaşımlardan sonra 1468' de tüm yöreyi ve bu arada Kars'ı ele geçirmişlerdir. Daha sonra Osmanlı Devleti'ne de saldıran Uzun Hasan Otlukbeli'nde yenilerek (1473) güç kaybetmiştir²⁸. Akkoyunlular kısa zamanda çökmüş ve Akkoyunlu Devleti'nin yerine Safavi Devleti kurulmuştur. Bu devletin egemenliği döneminde Kars ve yöresi büyük yıkım görmüştür.

1514 Çaldıran Savaşı'nda Şah İsmail'i yenilgiye uğratan Yavuz Sultan Selim Kars'ta konaklamış, ordudaki yorgunluk ve huzursuzluk sebebiyle, Doğu Anadolu'yu tam olarak egemenliğine alamadan İstanbul'a geri dönmüştür²⁹.

---

²⁵ İbid., s. 6.

²⁶ Muzaffer Erendil, **Sarıkamış Şehit Yurdu**, Kazancı Matbaacılık, İstanbul, 1995, s. 33.

²⁷ İbid., s. 34.

²⁸ İbid., s. 35.

²⁹ Servet Erişen, **Kars'ın Tarihi ve Turizmi**, Ercan Ofset, 2000, s.17.

1.4. Osmanlı Yönetimi

Kanuni Sultan Süleyman 1534'te yaptığı sefer sonucunda Kars'ı Osmanlı egemenliği altına almış ve 1548 yazında Kars'ı imara girişmiştir³⁰. Ancak yazın Şah Tahmasp oğlu İsamil Mirza ve Kaçarlı Gökçe Sultan yönetimindeki büyük bir Safavi ordusu ansızın Kars'ı basmış, yeni imar edilen alanları tahrip etmiştir. Safavi ordusu çekildikten sonra, bu Safavi akınından cesaretlenen Atabekliler de taarruza geçerek Yusufeli, Artvin, Tortum bölgelerini geri almışlardır. 1548 sonbaharında Erzurum'a gelen bir Osmanlı ordusu, padişahın buyruğu ile H. 955 Recep ayında Atabekliler yurduna girip buraları yeniden fethetmiştir³¹.

1549'da Gök ve Ardahan kaleleri onarılmış ve bölgeye asker yerleştirilmiştir. Ancak, Safavilerin saldırıları durmadığından, 1578'de yapılan Osmanlı-Safavi Savaşı sonucunda Osmanlılar Çıldır'ı ele geçirerek Çıldır Eyaleti'ni kurmuştur³². Lala Mustafa Paşa yıkık ve harap olan Kars'ı büyük ölçüde onarmıştır. Safavi Hükümdarı Şah I. Abbas'ın Revan'ı almasının ardından, 1615'te yapılan barış sonucunda Kars'ı terk eden halk geri dönmüştür. 1639'da yapılan anlaşma sonunda Kars 95 yıl sürecek olan bir barış dönemine girmiştir³³.

1734 yılında ise Afganlı Nadir Şah Kars'ı kuşatmış, yapılan barış anlaşması sonucunda Revan İran'a, Kars ve yöresi Osmanlılara bırakılmıştır.

1.5. Rusların Saldırı ve İşgalleri Dönemi Kars

1734 ten itibaren başlayan bu uzun barış dönemi Rusların güçlenmesi ile sona ermiştir. Ayrıca XIX. Yüzyılın ilk çeyreğinde İranlılar Kaçar Hanedanlığı döneminde üst üste Kars'a saldırmışlardır. İran saldırıları 1823'te Erzurum Antlaşması ile sona erdi ki; bu saldırıları Rus ordusunun hücumu izlemiştir. Sıcak denizlere açılma hayallerini gerçekleştirmek amacıyla ilk olarak 1807'de Kars'a saldıran Ruslar, 1828'de önce şehri, daha sonra iç kaleyi işgal etmiş ve yağmalamışlardır. 1829'da imzalanan Edirne

---

³⁰ İbid., s. 18.

³¹ İbid., s. 19.

³² Hamza Gündoğdu, **Sarıkamış ve Çevresindeki Tarihi Kalıntılar**, Bakalar Matbaası, Erzurum, 2002, s. 51.

³³ Selma Ölçer, **Mihrali Bey**, Önder Matbaası, Kars, 2000, s. 17

Antlaşması ile Ruslar geri çekilmek zorunda kalmışlardır³⁴. Fakat Ruslar Ahıska şehrini ve altı sancağını savaş tazminatı yerine sayıp, geri vermemişlerdir.

Kırım Savaşı sırasında, 16 Haziran 1855'te üçüncü defa Kars'ı kuşatan Ruslara karşı, küçük yaştaki çocuklar bile "Gönüllü Alayına" katılıp çarpışmıştır. Sivastapol bozgununun acısını çıkartmak için, General Muravyev komutasında 54 bin kişilik ordu ile 29 Eylül 1855'te hücumu geçen Ruslar, tabyalarda yedi buçuk saat süren kanlı muhaberele sonunda ağır bozguna uğrayıp, 20.000 asker kayıp vermişlerdir. Bu müdafaa da, yalnız şehir halkından tabyalarda altısı kadın, dokuzu din alimi olmak üzere 70 şehit ile, 230 yaralı verilmiştir³⁵. 1855 Kars zaferini gören ve Kanadalı General Williams yazdığı raporlarında, İngiliz'lerden Albay Lake ve doktor Sandwithe ise hatıralarında, kadınlı-erkekli Türklerin yurt koruma hususunda bu eşsiz kahramanlık destanını nasıl yazdıklarını anlatmışlardır³⁶.

Kars'ta yararlılığı görülenleri devlet çeşitli şekillerde mükafatlandırmıştır. Şehre ve ahalisine "GAZİ" unvanı verilerek; mahkeme siciline yazdırılmıştır. Şehir halkı, üç yıl vergi ve askerlikten muaf tutulmuştur³⁷. Karadeniz'de İstanbul-Batum arasında sefere başlayan yeni vapura "KARS" adı verilmiştir.

1.6. 93 Harbi

15 Ekim 1877 günü, Gazi Ahmet Muhtar Paşa komutasındaki Türk Ordusu, Alacadağ'da Rus ordularını bozguna uğratmış ise de, devam eden yoğun Rus saldırıları sebebiyle Erzurum'a doğru çekilmiştir³⁸. 18 Ekim'de Kars'ı yeniden kuşatan düşman bir ay sonra 17-18 Kasım 1877 gecesi yapılan kanlı bir savaş ile şehri işgal etmiştir. Rusya 1856 Arazi Kanununa göre Kars'ta "Oblast"(askeri vilayet) idaresini kurmuştur. Toprak mülkiyetini devletleştirmiş ve yerli Türklerin topraklarını ellerinden alarak, yeni göçmenlere vermiştir. Ayrıca Kars'ı demiryolu ile Kafkas ulaşım ağına bağlamıştır. 1905 Japon Savaşı'nda yenilen Rusya, sıcak denizlere açılmak amacıyla yeniden Akdeniz yoluna dönmüştür. Kars'ı "birinci sınıf müstahkem yer" yaparak

---

³⁴ İbid., s. 19.

³⁵ İbid., s. 20.

³⁶ Doğan Kaya, **Bir Destan Kahramanı**, Halk Kültürü Basımevi, Kars, 1984, s. 22

³⁷ Gazi Ahmet Muhtar Paşa, **Anadolu Rus Harekati, Anılar**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1986, s. 13

³⁸ İbid., s. 15

1908'de demiryolunu Sarıkamış'a kadar ulaştırmışlardır³⁹. Ayrıca Müslümanlardan boşaltılan köylere Ermeni, Rum, Yezidi, Ukraynalı, Malakan gibi çeşitli etnik ve dinsel gruplar yerleştirilmiştir. Kars şehrinin kuzeyinde yeni bir şehir kurulmuştur.

1.7. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele Yıllarında Kars

Kars ilinin milli mücadele tarihi, I. Dünya Savaşı öncesinden Cumhuriyete değin uzanan kesintisiz bir süreci yansıtmaktadır. 19. yüzyıl sonlarından 20. yüzyıl ilk çeyreğine değin ard arda Rus, Ermeni ve İngiliz işgallerine uğramıştır⁴⁰.

Osmanlı'nın I. Dünya Savaşı'na girmesi, Çarlığın 1 Kasım 1914'te Sarıkamış'ta, Pasım'da ve öteki Anadolu hudutlarında ileri saldırmasıyla başlamıştır.⁴¹ 6 Kasım'da başlayıp 6 gün süren Köprüköy Muharebesinde, Ruslar yenilince Rus Orduları Başkomutanı sayılan son Rus Çarı II. Nikola, 1914 Aralık ayı başlarında Kars'a gelmiş, Sarıkamış'a geçip askerlerine kendi eliyle madalyalar dağıtarak ordusunu cesaretlendirmeye çalışmıştır⁴².

I. Dünya Savaşı sırasında, Ruslar 1914 güzünde Kars'ta 150 Türk'ü sürgüne göndermiştir. 1915 yılında Enver paşa komutasındaki Türk Ordusunun 1915 kışında aşmak istediği Sarıkamış Allahuekber Dağlarında bazı kaynaklara göre 60 bin, bazılarına göre 90 bin Mehmetçik donarak şehit olmuştur. Bu arada 1915 Çanakkale Zaferi sebebiyle müttefiklerinden yardım alamayan Çarlık rejimi tarihe karışmıştır. Bunun ardından sürgündeki Karşılılar geri dönmüş, Bolşevik yönetimi 3 Mart 1918 Brest-Litovsk Antlaşmasıyla Kars bölgesini Türkiye'ye vermeyi kabul etmiştir. Bu anlaşmayı tanımayan ve başlarında, yıkılan çarlığın sadık subayları bulunan Taşnak Ermenileri Kars köylerinde katliam ve yağmalamalar yapıp, şehrin çarşı ve mahallerini ateşe vermişlerdir⁴³.

25 Nisan 1918 günü Kars, kırk yıllık hasretten sonra, Türk Ordusu ve ay yıldızlı bayrağına kavuşmuştur. Mart-Nisan 1918'de Ermeniler Kars ilinde çok vahşi usullerle

---

³⁹ İbid., s. 16.

⁴⁰ Fahrettin Kırzioğlu, **Kazım Karabekir**, Işıl Matbaası, İstanbul, 1960, s. 81

⁴¹ İbid., s. 83.

⁴² İbid., s. 84.

⁴³ Memmet Akif Bey, **Başımıza Gelenler 3. Cilt**, Son Matbaası, Ankara, 1987, s. 14.

katliam yapmışlardır. 30 Ekim 1918 Mondoros Mütarekesiyle Türk Ordusu, 1914 sınırı gerilerine çekilmeye mecbur kalınca, Ermeni istilası tekrar başlamıştır.

Buna engel olmak isteyen Karslılar kendi güç ve imkanlarıyla ve Wilson prensiplerine uygun olarak 1918'de Milli İslam Şurası adı ile demokratik bir yerli hükümet kurmuşlardır. Batum, Artvin, Ahıska, Ahılkelek, Serdarabad ve Ordubad'a değin, Nahçıvan Türkleri de Kars'taki bu yerli Hükümete katılarak sancak ve ilçe teşkilatını kurmuşlardır. Böylece, 1914 Türkiye sınırı kuzeydoğusundaki 36.000 km.lik bölgenin yerli Türk Hükümetinin merkezi Kars olmuştur. Bu hükümet 18 Ocak 1919'da 131 temsilcinin katılımıyla gerçekleştirilen "Büyük Kongre" ile "Cenub-i Garbi Kafkas Hükümeti" adını almıştır⁴⁴.

Kars yöresindeki örgütlenmenin ilk günlerinde, İngilizler yöre halkının siyasal yönlü çalışmalarına bir ölçüde göz yummuşlardır. Ne var ki siyasal örgütlenme çabalarının güçlenmesi ve merkezileşmesi, İngilizlerin yöredeki denetimini zayıflatmaya başlayınca işgalciler karışmama tutumunu bir yana bırakmışlardır. 1919'da Kars'a gelen İngiliz temsilcisi Pate, yerli yönetimi tanımayacaklarını bildirmiş ve Arpaçay'ın doğusundaki Ermenilerin Kars'a yerleştirilmelerini istemiştir⁴⁵. Bu durumdan cesaretlenen Gürcüler de Azgur, Ahıska ve Posof'u işgal etmişlerdir. İngilizler Kars'taki Türk Hükümeti'ni dağıttıktan sonra yöreyi General Garganof ve Osibyan komutasındaki Ermeni'lerin denetimine bırakmışlardır. Böylece Kars yöresi işgalden kurtulduktan bir yıl sonra yeniden Gürcü Ermeni egemenliğine girmiştir.

1.8. Kars'ın Kurtuluşu

Milli mücadelenin ilk günlerinde Mustafa Kemal başkanlığında Sivas Heyet-i Temsiliye'si bir durum değerlendirmesi yapmış ve İtilaf Devletlerinin Bolşevik Hükümeti ile ilişki kurmasını engellemek amacıyla Kafkasya'ya ağırlık verilmesi kararına varılmıştır⁴⁶.

---

⁴⁴ İbid., s. 15.

⁴⁵ İbid., s. 16.

⁴⁶ Türk Kültürü Enstitüsü, **Ordu Sayısı, Kars Armağanı**, Türk Kültürü Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1973, s. 35.

Güney Kafkasya'nın Ermeni ve Gürcü denetimine geçmesiyle, Nisan 1919'da başlayan Kuvay-i Milliye eylemleri 1920 başlarında, 15.Kolordunun desteği ile birlikte büyük bir yoğunluk kazanmıştır.

Cenub-i Garbi Kafkas Hükümeti'nin dağıtılmasından sonra, Ermeni denetimi neredeyse tüm Kars yöresini kapsamış, sadece Çıldır uzun süre bunun dışında kalabilmiştir. Ermeniler Şubat 1920'de bölgeyi ele geçirmek için büyük bir saldırı başlatmış ve 17 Şubat'ta Çıldır ve Arpaçay'a ulaşmışlardır⁴⁷. Bu gelişmeler üzerine Heyet-i Temsiliye, Elviye-i Selase'nin (Üç Vilayet; Kars, Ardahan ve Batum'un) yeniden elde edilmesini uygun bulmuş ve bu amaç doğrultusunda 15. Kolordu Komutanı Kazım Karabekir Paşa hızla hazırlıklara girişmiştir. Erzurum ve Van vilayetleri ile Erzincan sancağında seferberlik ilan edilmiş, Kazım Karabekir Paşa hükümete hareketin 23 Haziran'da başlayacağını bildirerek, karargahını Horum'a taşımıştır.

23 Eylül 1920'de Doğu Cephesi Komutanı Kazım Karabekir Paşa Sarıkamış yönünde harekate geçerek, 29 Eylül'de Sarıkamış'ı kurtarmıştır⁴⁸. TBMM Hükümeti'nin Doğu Harekatı'nın Kars'a kadar uzatılmasını istemesi üzerine; Doğu Cephesi birlikleri 28 Ekim 1920'de yeniden saldırıya geçmiş ve 9. Kafkas Tümeni 30 Ekim'de Ermenilerin direnişini kırarak Kars'a girmişlerdir⁴⁹. 20 Kasım'da Ermenilerle yapılan ateşkesin ardından 22 Kasım 1920'de Gümrü'de başlayan barış görüşmeleri, 2 Aralık'ta sonuçlanarak, Ermenistan Hükümetiyle TBMM Hükümeti arasında barış antlaşması imzalanmıştır. Bu Antlaşmayla Kars Sancağı'nın bütünü Türkiye topraklarına katılmıştır⁵⁰. Antlaşma öncesinde Ermenistan'ın elinde bulunan Tuzluca Kazası da Türklere verilmiştir. Ancak imzadan bir gün sonra, Sovyet Kızılordu Birlikleri Ermenistan'a girmiş, Taşnak Hükümeti devrilerek yerine Ermenistan Sovyet Hükümeti kurulmuştur. Bu durumda anlaşma da onaylanamamıştır.

Kızılordu'nun hareketi Gürcistan'a yönelince, Tiflis'teki Gürcü Hükümeti Ankara'ya başvurarak, TBMM'nin yardımını istemiştir. Bu destek karşılığında Batum, Ardahan ve Artvin Sancakları'nın Gürcistan Hükümeti tarafından Türkiye'ye bırakıldığı

---

⁴⁷ İbid., s. 36.

⁴⁸ İbid., s. 37.

⁴⁹ Fahrettin Kırzioğlu, **Milli Mücadelede Kars**, Işıl Matbaası, İstanbul, 1960, s. 24.

⁵⁰ İbid., s. 25.

açıklanmıştır. Doğu cephesi birlikleri de aynı gün harekete geçerek, bu iki şehri Türkiye'ye katmışlardır⁵¹.

16 Mart 1921'de Sovyet Hükümeti ile imzalanan Moskova Antlaşması ile Kars ve Artvin'in Sovyet Rusya ile olan sınırları belirlenmiştir.

2. KARS'TA KENTSEL YAPININ TARİHİ GELİŞİMİ

Şehrin ilk yerleşim noktası ünlü Kars Kalesidir. Kent, içinde birkaç sur kalıntısı mevcut kalenin iç kale durumunda olduğunu ve çevresini ikinci bir surun daha yer aldığını belgelenmektedir. Çeşitli istilalarla yıkılmış olan bu surların ilk nüveden sonra şehrin güneye doğru yamaçlar boyunca indiği ve eğimin bittiği yerde yer aldığı söylenmekte ise de dış surların kesin yerleri hakkında yeterli bilgi yoktur. Sadece üç adet giriş kapısının yerleri bellidir. Kalenin güney yamaçlarında halen yaygın olarak yer alan gecekondular arasında eski hamam ve fırın türü kalıntılar vardır. Ancak bunların yapılış tarihleriyle ilgili bilgiler yoktur. Şehrin tarihi boyunca üç,dört kez tamamen tahrip edilerek yeniden imar edildiği bilinmektedir. 1600'lü yıllardan sonra şehrin mevcut kalenin güney yamacına taşarak ikinci surun inşa edildiği sanılmaktadır⁵². 19. yüzyıldan sonra şehir bu surlarında dışına taşmıştır. Kuzey-doğuda yamaçlar boyunca, güneyde de ovada gelişmiştir.

2.1. 1877-1920 Arası Gelişme

1877-1920 arası Rus işgalinde kalan Kars'ta kent çevresinde askeri amaçlı kışla yapıları ve korunaklar inşa edilmiştir.Mevcut kent müslüman yerleşim alanlarında iskan edilirken Kale'nin hemen altındaki (güneyde) düzlük alanlarda ızgara plana göre yeni bir Kars inşa edilmiştir. Bugünkü Ortakapı ve Yusufpaşa mahalleri o zamanki Yeni Kars'ın kent özelliği olmuştur.⁵³

---

⁵¹ İbid., s. 26.

⁵² Kars Belediyesi, **Doğunun Uygur Kenti Kars**, Kültür Ofset, Ankara, 2002, s. 6.

⁵³ İlber Ortaylı, **Çarlık Rusyası Yönetiminde Kars**, İstanbul Üniversitesi Tarih Dergisi, Sayı 19, İstanbul, 1978, s. 343.

2.2. 1920-1950 Arası Gelişme

1920'den sonra Cumhuriyet döneminde kent güney ve doğuya doğru düzlük alanlarda mevcut askeri alanları atlayarak gelişmeye başlamıştır⁵⁴. Kentin güneyinden güney-batı, kuzey-doğu istikametinde geçen demiryolu hattının kent güneyindeki demiryolu istasyonu istikametinde kent, buraya ulaşan yol aksı boyunca gelişmesine devam etmiştir.

2.3. 1950-1970 Arası Gelişme

1950-70 arası dönemde şehir fiziki eşiklerle engelli olan kuzey yönü dışında her yönde gelişmiş, özellikle Erzurum ve Arpaçay ile Sovyet Rusya karayolu çıkışları boyunca gelişmiştir. Bu dönemde eski bir köy olan Paşaçayırı bir mahalle olarak şehre bağlanmıştır⁵⁵.

2.4. 1970- 1995 Arası Gelişme

1970'den sonraki dönemde şehir güney ve doğuda ovaya yayılmış, özellikle kuzeydeki yamaçlarda gecekondu oluşmuştur. Erzurum yolu üzerindeki Paşaçayırı Mahallesi yakınlarında sanayi bölgesi tesis edilmiştir. Arpaçay yolu çıkışında ise daha çok kamu kuruluşları yer almışlardır.

Bu dönemde kent dışında kurulan çeşitli kamu kuruluşları kentin alan olarak batı, güney ve doğu yönlerinde, yapılanarak yürüme mesafesi dışında kalmıştır.

Kent makroformunu değiştiren ve yayan başlıca kuruluşlar :

- ❖ Kars Çimento Fabrikası
- ❖ Kent Batısında O.S.B. kuzeyinde
- ❖ Organize Sanayi Bölgesi (200 Ha)
- ❖ Batıda Erzurum Yolu Üstü
- ❖ Küçük Sanayi Sitesi (32,8 Ha)
- ❖ Batıda O.S.B. nin Doğu Ucunda
- ❖ 1988 Hava Alanı Kentin 6 Km güneyinde

---

⁵⁴ İbid., s. 362.

⁵⁵ Kars Belediyesi, **Kars'ın İmar Durumu**, Önder Matbaası, Kars, 2000, s. 49.

- ❖ Kafkas Üniversitesi (Şimdilik 800 Ha)
- ❖ Kentin Batısında Küçük Sanayi Sitesi
- ❖ Şeker Fabrikası
- ❖ Üniversite Kent Arası, güneyde
- ❖ Başbakanlık Toplu Konut Mahallesi kent güneyinde.

2.5. Kentin Mevcut Yapısı

Atatürk, Kaleiçi, Su Kapısı, Fevzi Çakmak mahalleri genelde gecekondular mahalleri olup, plansız gelişmekte ve belediyeye sorun olmaktadır. Kentte gelişen mahaller ve semtler Halit Paşa Mahallesi ve havaalanı yoludur. Buralarda kooperatifler nedeni ile apartman tipi mesken yapımı fazladır.

Kars'ta 20 mahalle bulunmaktadır. Bunlardan Kaleiçi, Yusuf paşa, Orta kapı, Bayrampaşa, İstasyon, Cumhuriyet ve Su Kapı mahalleri en eski olanlarıdır.⁵⁶

İlk ticari nüve Yusuf paşa ve Kaleiçi mahallesinin ortak sınırı boyunca yer almış daha sonra Kazım Karabekir, İstiklal, Halit paşa mahalleri boyunca ve ara sokaklarda gelişmiştir. Önceleri sabit perakendeci durumunda olan üniteler ulaşım olanaklarının artmasıyla gerek üretici, gerekse tüketici ile daha kolay temas kurabilmiş ve toptancı üniteler çoğalmıştır.

Önce şehir ve çevresinde yer alan askeri tesisler kentin mekansal gelişmesini yönlendirici önemli unsurlar olmuşlardır. 1970 sonrası kent civarında gelişen kamu tesisleri kentin makro formunu geniş ölçüde batı, güney ve kısmen de doğu istikametine yaymışlardır⁵⁷.

2.6. Tarihsel Çevre

Kars şehri kente hakim tarihi Kars Kalesi ile fevkalade güzel tarihi bir silüete sahiptir. Kale eteklerinde yer alan ızgara planlı dokusu ve dokuyu süsleyen çeşitli mimari değeri olan eski yapıları ile Kars Anadolu'nun en güzel şehirlerinden biridir⁵⁸.

⁵⁶ Pars Tuğlacı, **Osmanlı Şehirleri**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1985, s. 16.

⁵⁷ Fahrettin Erdoğan, **Türk Elleri**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1986, s. 212.

⁵⁸ İbid., s. 214.

Eski askeri tabyalar, kışla binaları ve Kars Çayı bu güzel tarihi çevreyi ayrıca zenginleştirmektedir.

Kars'ta mevcut tarihi değerli eserlerden en önemlileri , Kars Kalesi, Havariler Kilisesi , Evliya Camii, Ulu cami, Taş Köprü, Yusuf Paşa Camii , Paşa Konağı ve Beylerbeyi Sarayı' dır. Ayrıca ,Taşköprü çevresinde 17. ve 18. asırlardan kalma İlbey oğlu, Mazlum Ağa ve Cuma isimli 3 adet hamam bulunmaktadır.

Bu tarihi eserler dışında kent içinde Gazi Muhtar Paşa Karargah binası, kentin güneyinde Kent Konseyi Binası (eski gümrük binası), Eski Vilayet, Belediye, Hekim Evi, Sağlık Müdürlüğü, İsmet Paşa İlkokulu, Gazi Kars Ortaokulu, Eski Adliye Binası, Cephanelik, Bölük Koğuşu gibi yapılarla çeşitli sivil mimari örneği yapılar da yer almaktadır.

Kars'ta kale ve yakın çevresini içeren 14.4.1955 gün ve 622 sayılı kararla Erzurum Kültür Ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu'nca uygun bulunmuş bir koruma planı mevcuttur. Bu plan 1. derece ve 3. derece arkeolojik sit alanları içermektedir⁵⁹.

ÇEKÜL tarafından yapılan kentsel sit çalışmalarında , 137 bina için tescil teklifi yapılmıştır. Kültür Bakanlığı Erzurum Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Müdürlüğü 03.05.2000 gün ve B.16.0. KTV. 4. 25. 00/ 720-215 sayılı yazıları ile Kars ili merkez ilçede bulunan tescilli taşınmaz olarak 129 bina ve alan tespit edilmiştir ⁶⁰. Grup tescillerle bu sayı mevcut içerisinde 135 olmaktadır.

Kültür Bakanlığı Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurumu Genel Müdürlüğü'nün 3793 sayı ve 08.08.2000 tarihli yazıları ile Kars kent merkezinde 2863 sayılı yasa kapsamında girecek sivil mimarlık örneği yapıların korunması için Kars Belediyesi, Valilik ve Erzurum Kültür Ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu Müdürlüğü'nün dikkati çekilmiştir.

Kars Kent merkezinde tescil edilen yapıların, koruma alanlarının tespitinin yanı sıra, 2863 sayılı Yasa kapsamına girebilecek taşınmaz kültür varlıklarının tespit çalışması ile, bu alanları içine alan kentsel dokunun incelenip Erzurum Koruma Kurulunda değerlendirilinceye kadar 05.11.1999 gün ve 662 sayılı ilke kararı gereğince;

---

⁵⁹ Erzurum Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Genel Müdürlüğü, **622 Sayılı Karar**, Erzurum, s. 1.

⁶⁰ Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Genel Müdürlüğü, **622 Sayılı İlke Kararı**, Kültür Bakanlığı, 1999, s. 2.

- ❖ 2863 sayılı yasaya göre taşınmaz kültür varlığı özellikleri taşımakla birlikte henüz tespit ve tescili yapılmamış olan yapıların,⁶¹
- ❖ Kamu kurum ve kuruluşlarınca kullanılan ve yapıldığı dönemin mimari özelliklerini taşıyan yapıların,⁶²
- ❖ Erken Cumhuriyet Dönemi yapıların,

Koruma kurulu görüşü alınmadan yıktırılmaması yönünde gerekli önlemlerin ilgili Belediyesi ve Valilikçe alınması istenmiştir.

2.7. Kent İmajı ve Makroformu

2.7.1. Kent İmajı

Kars'ın simgesi olan Kars Kalesi, kentin çekirdeği konumunda kentin dominant yapısıdır. Kars, eski ve yeni kent olarak iki bölümden oluşmaktadır. Eski kent kalenin güneyinde dik yamaçlı tepelik alanda ve kalenin eteklerinde yayılır. İç kale çevresinde başlayıp, Kars suyu vadisi boyunca uzamış eski kentin en önemli özelliği dar ve organik sokak yapısıdır. Eski kentin çekirdeğini Kaleiçi mahallesi oluşturmaktadır⁶³. Evler düz toprak damlıdır.

Rus işgali döneminde bu eski kent dokusu Kars çayını aşan Taşköprü yanındaki yine eski dokunun uzantısı olan Sukapı mahallesi ve çevresi ile olduğu gibi bırakılmış, güneye doğru Taht Düzü denen ovaya yayılan ızgara planlı (grid-iron) yeni bir "Garnizon Kent" kurulmuştur⁶⁴.

Garnizon kentlerin eski kenti olduğu gibi bırakıp ayrı bir yerde yeni kentin kurulması o çağın bir geleneğidir. Bu eğilim Gümrü ve Tiflis gibi Aşağı Kafkasya'nın bazı önemli kentlerinde de görülmektedir. 19. yüzyılın ikinci yarısında ızgara plan anlayışına uygun olarak birbirini dik kesen geniş kaldırımli caddeleri, büyük parkları ile yeni bir kent düzeni oluşturulmuştur⁶⁵. Plan hemen realize edilmiştir. Yapılar Orta

---

⁶¹ İbid., s. 2.

⁶² İbid., s. 3.

⁶³ Kars Belediyesi, **Doğunun Uygur Kenti Kars**, Kültür Ofset, Ankara, 2002, s. 7.

⁶⁴ İbid., s. 8.

⁶⁵ İbid., s. 8.

Rusya ve Avrupa mimarisinin (Baltık) yanında, yerel Ermeni taş işçiliğinin de izlerini taşımaktadır.

Resmi ve dini yapılarda özellikle Rus etkisi geleneksel konut mimarisinde de mahalli Hıristiyan etkisi açıkça görülmektedir. Konut yapıları bir veya iki katlıdır. Dini ve resmi yapılarda Avrupa klasik mimari tarzının daha sadeleştirilerek Rus geleneğine göre yorumlanması ile özgün bir yapı üslubu ortaya çıkmıştır.⁶⁶

Birbirini dik kesen geniş caddeleri ile ızgara planlı kentin yapı adalarının geometrik karakterine uygun olarak yapılarda dikdörtgen formlarla tasarlanmışlardır. Yapılar yapı adalarını kitlesel açıdan kesintisiz bir yapı hattı oluşturacak biçimde oluşur. Adalarda düzgün cephe hattını bozacak aralar veya hiza bozacak çıkıntılar yoktur.⁶⁷ Adalardaki düzgün hatların ortaya koyacağı monotonluk, bina cephelerine verilen hareketlilik ve cephe süslemeleri ile giderilmiştir.

Devri simgeleyen bazı anıtsal yapılar yıkılmış olmakla birlikte, bugün Fethiye camii olarak ibadete açık olan Büyük Kilise Rus dini Ortodoks mimarisine önemli bir örnek teşkil etmektedir⁶⁸.

Caddelere paralel olarak sıralanmış yapıların hemen hemen aynı yükseklikte olmaları ve cephe bezemeleri ile bu yataylığın monotonluktan kurtarılarak vurgulanması mimari estetik açısından son derece başarılıdır⁶⁹.

Resmi yapılardaki ortak elemanlardan biride balkonlardır. Bu balkonlar bitkisel motiflerle işlenmiş demir payandalarla yada ray profillerle taşınmaktadır. Bu balkonlar ağır taş cepheler üzerinde hafiflikleri ile dikkati çeken cephe elemanlarıdır.

Binalarda taş malzeme tabii renkleri ile aynen kullanılabildiği gibi sarı ve beyaz pastel tonlarda boyanmış cephelerde vardır. Kesme taş kaplamalarında ön cephelerde andezit, yan cephelerde ise bazalt kullanımı genelde bütün yapılarda görülmektedir⁷⁰.

Binaların giriş kapıları saç malzeme ile kaplı beşik çatı formunda giriş saçakları bulunmaktadır.

---

⁶⁶ Erkan Karagöz, **Kars ve Çevresinde Aydınlanma Hareketleri**, Birikim Yayınları, Ankara, 2000, s. 110.

⁶⁷ İbid., s. 111.

⁶⁸ İbid., s. 112.

⁶⁹ İbid., s. 113.

⁷⁰ Fahrettin Kırzioğlu, **Kars Tarihi**, Son Matbaası, Ankara, 1982, s. 144.

Bina çatıları kırma çatı olup saçakları cephelerden taşmaz. Bina cephe üst kotunda silmelerle sınırlandırılmış olmaları, insan ölçeğinde çatıların algılanmasını önler.

Konut adalarındaki ticari yapılarda, tek ve iki katlı olarak tasarlanmışlardır. İkinci kat konut olarak kullanılmıştır. Ticari yapılarda genelde vitrin kullanımına yönelik olarak kapı ve pencereler konutlarınkine göre daha geniş tasarlanmıştır⁷¹. Cepheleri süsleyen geometrik ve bitkisel motifli ağır taş işçiliğine ticari yapılarda da rastlanmaktadır.

2.7.2. Kent Makroformu

Kars'ta kentsel alan içerisinde; Kale, Askeri Alanlar, Kars çayı, Demiryolu ve İstasyon kent formunu ve peyzajını etkileyen önemli mekansal elemanlardır. Bunlara ek olarak kent sınırlarına birleşik durumda olan Şeker fabrikası, Çimento fabrikası, Kafkas Üniversitesi ve Havaalanı hep birlikte kent makroformunu etkileyen ve büyümesini sağlayan diğer marjinal elemanlardır⁷². Son yıllarda sanayi bölgesi de kent makroformunu etkileyen dış elemanlara katılmıştır. Kenti çevreleyen bu dış elemanlar kent yayılışında ana eşikleri teşkil etmektedirler.

Kentin kuzeyinde tepe üstünde konumlandırılmış olan Kars Kalesi kente hakim bir silüet elemanıdır. Kars kenti kalenin güney-doğu eteklerinden itibaren yayılma göstermektedir⁷³. Kars çayı Kale'nin kuzeyindeki vadiden güney-batıya doğru inmekte ve şehri, güneyinde planlı, kuzeyinde plansız yerleşmeler olarak ikiye bölmektedir. Demiryolu ise kentin güneyinden kısmen Kars çayına paralel olarak geçerek Kars'ı bölmekte, batıda Erzurum istikametinden doğuda Akyaka'ya doğru gitmektedir.

Kent makroformunda eşik oluşturan bir başka eleman olan askeri alanlar şehrin içerisinde ve kuzeyinde geniş alanlar kaplayarak Kars'ı bölmekte, yeşil doku içerisinde eski tarihi binalar ile ilginç bir peyzaj değeri yaratmaktadır⁷⁴.

---

⁷¹ İbid., s. 145.

⁷² İbid., s. 146.

⁷³ İbid., s. 147.

⁷⁴ Hamza Gündoğdu, **Uygarlık ve Sanat Tarihi açısından Kars**, Kafkas Üniversitesi Yayınları, Sayı:16, Kars, 1999, s. 5.

Kentin güneybatısında Şeker fabrikası, et kombinası daha sonra batıda geniş üniversite alanı bulunmakta, üniversite alanının üzerinde (Kuzeyinde) Erzurum yolu üzerinde batıya doğru Küçük Sanatlar Sitesi ve Organize Sanayi Bölgesi yer alırken Organize Sanayi Bölgesi kuzeyinde Çimento fabrikası yer almaktadır. Şeker fabrikasından daha güneyde yer alan havaalanı kent makroformunun dışında kalmakla birlikte oluşturduğu ivme ile kenti güneye doğru çekmektedir⁷⁵. Kuzeydoğu istikametinde ise tek önemli kuruluş kent terminalidir.

Kentin içinde ticari ve idari aktivitelerin yer aldığı merkez tekdir. Kent makroformu kompakt bir yapıda olduğundan alt merkezler oluşmamıştır. Kentsel faaliyet alanları esas kentin ızgara dokusu içinde yer almaktadır⁷⁶. Kent merkezini teşkil eden bu alanlarda yollar birbirine diktir.

Kentin iç ulaşımının kuzeybatı-güneydoğu aksında birbirine paralel; Ordu caddesi, Gazi Muhtar Ahmet Paşa caddesi, İstiklal caddesi, Kazım Karabekir caddesi, Pazar caddesi, İstasyon caddesi yer almaktadır. Trafik yoğunluğu açısından en yoğun cadde; Erzurum-Arpaçay trafiğini de kısmen yüklenen ve yukarıda sayılan cadelere dik birleşen Faikbey caddesidir. Bu caddeden sonra trafiği yoğun ikinci cadde Faikbey' e dik Kazım Karabekir caddesidir. Kentin yoğun ticaret akışı bu cadde üzerinde yer almaktadır.

Yakın zamanda kent çevresinde gerçekleşen çeşitli kuruluşlar kent makroformunu yayarak değiştirmişlerdir. Bunlar başlıca; Kenti batı ve güneye doğru yayan Üniversite, Başbakanlık Konutları, Organize Sanayi Bölgesi, Havaalanı ve kenti güneyden çevreleyen çevre yoludur.

---

⁷⁵ İbid., s. 6.

⁷⁶ İbid., s. 8.

3. KARS MERKEZ TARİHİ İMAR PLANLARI

3.1. Cumhuriyet Öncesi

Kars, ilk olarak imar planına ve tatbikatına 19. yüzyılda kavuşmuş bir kenttir. Türkiye’de 19. yüzyılda planı yapıp buna göre inşa edilmiş başka bir kent yoktur. Bu özellik Kars’ı Türkiye’de benzersiz bir kent yapmaktadır⁷⁷.

Sahip olduğu bu özelliğin bilinci ile korunması gerekmektedir. Kars kenti 150 yıldan bu yana Türkiye’de hiç benzeri olmayan kentsel ve mimari dokuyu bu plana dayalı olarak korumaktadır.

Kuzey- güney istikametinde 4 cadde, doğu-batı istikametinde 4 cadde ve bu 8 caddenin kesişmesinden oluşan 16 tane dikdörtgen ve kare biçiminde imar adaları topluluğundan oluşmaktadır.

Tarihte eski çağlarda Hipodemos’un ortaya koyduğu bu plan Anadolu’da Miletos, Priene gibi antik bazı şehirlerde uygulanmıştır⁷⁸. Daha sonraki çağlarda Anadolu’da bu plan biçimi ortadan kalkmış,19. yüzyılda bu plan biçimi Kars’ta başarı ile uygulanmıştır.

Satranç tahtası gibi birbirine dik yollarla ortaya çıkan imar adalarında daha çok Kuzey Avrupa mimarisine uygun yapılarak inşa edilirken, geniş caddelerin meydana getirdiği geometrik yapı adalarının köşe başlarına da genellikle kamu kullanımına dönük anıtsal taş yapılar estetik güzelliği pekiştirmek için inşa edilmiştir.

Bu planlama ile emsalsiz güzellikte bir konut dokusuna Kars kavuşmuştur⁷⁹.

3.2. Cumhuriyet Dönemi İmar Planları:

- ❖ İlk plan ; Cumhuriyet Döneminde Kars’ın ilk imar planı Profesör Kemal Ahmet Aru tarafından 1956 da yapılmıştır. Bu plan 1/5000 5 pafta, 1/1000 39 pafta olarak düzenlenmiştir⁸⁰.

⁷⁷ Kars Güllü Seviye, **Aylık Bilim Kültür ve Haber Dergisi**, Sayı 8, Kars, 2003, s. 21.

⁷⁸ İbid., s. 22.

⁷⁹ İbid., s. 24.

⁸⁰ Kars Belediyesi, İmar Müdürlüğü, **İmar planları**, Kars Belediyesi, Kars, 1991, s. 45.

- ❖ İkinci plan; 1977 de Haluk BERKSAN tarafından daha ziyade ilk planın revizyonu olarak ele alınmıştır. Bu plan kentte kat adetlerini genelde 4 kata çıkartmıştır⁸¹.
- ❖ Üçüncü plan; Halen yürürlükte olan bu plan 1600 hektar alan ve 150.000 nüfusu kapsayacak büyüklükte Bülent Coşkun tarafından 1988 de yapılmıştır. Bu planda 1/500 Nazım Plan 11 pafta, 1/1000 tatbikat planı 87 paftadır⁸² Koruma Planı; Kars'ta sadece kale ve yakın çevresini ele alan Erzurum Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunca 1995 de uygun bulunan bir koruma planı Fikret Baykam tarafından yapılmıştır. 1/1000'i bir pafta olan bu koruma planı 50 hektar kadar yeri kapsamakta 1. ve 2. derece arkeolojik sit alanlarını kapsamaktadır⁸³.

Çekül Vakfı tarafından Kars'ın kentsel sit alanları için, 1999 yılında bir plan çalışmasına başlanmışsa da bu çalışma sonuçlanamamıştır.

3.3. Kars'ta 1988 Sonrası Yeni İmar Planı İhtiyacının Ortaya Çıkması

Kars kenti 1988 planında öngörülen nüfusa erişememesine rağmen bu plan Kars'ın imarlı büyüme ihtiyacını karşılayamaz hale gelmiştir.

Planın kent kadastrosu ile uyarsızlıkları, plandan sonra yapılan 400 kadar düzeltme tadilatı ve mevzi planlar bu planın bütünlüğünü ve işlerliğini ortadan kaldırmıştır⁸⁴. Ayrıca bu plandan sonra kente ilave alan çeşitli kamu yatırımlarının kent makroformunda yaptığı değişiklikler imar planının işlevini azaltmış, kentsel gelişimin plan bütününe uygunluğu kaybolmuştur.

Kentsel gelişimin disipline sokulması, bütüncül bir planlama anlayışı ile Kars'taki fiziki gelişmenin arzu edilen biçimde planlı yönlendirilebilmesi için; Kars imar planının bütün kentsel gelişme alanlarını içerecek biçimde ve mevcut kent kadastrosuna uygun, yeniden ele alınması zorunlu olmuştur.

---

⁸¹ İbid., s. 46.

⁸² İbid., s. 48.

⁸³ Kars Belediyesi, 2000 Yıllığı, **Planlamalar**, Önder Matbaası, Kars, 2000, s. 3.

⁸⁴ İbid., s. 4.

Kentsel gelişmenin dengeli olması, korunması gerekli kentsel doku ve rekreatif potansiyelin heba edilmemesi, kentsel gelişmenin gerek duyduğu mekansal ivmenin planla sağlanabilmesi için yaklaşık 6000 hektar alanın halihazır harita alımı yapılmıştır⁸⁵.

Buna göre halihazır harita ve kent imar planı 2004 yılında bitecek şekilde kapsamlı biçimde Kars şehrinde revizyon ve ilave imar planı çalışmalarına girişilmiştir.

3.4. Kent Makroformunu Genişleten Kamu Yatırım Etkinlikleri

Kars kenti makroformunu yakın geçmişte etkileyen önemli kamusal yatırımların arazi temin biçimleri planlama açısından aydınlatıcı olduğundan aşağıda verilmiştir.

- ❖ Organize Sanayi Bölgesi; Kuruluş kararı 1976'da alınmıştır. Arsa realizasyonu istimlakla olmuş, 200 hektar istimlak edilmiştir⁸⁶.
- ❖ Çevre Yolu: Karayolları genel müdürlüğünce yapılan istimlaklarla 1983'te açılmıştır.
- ❖ Otogar; Şahıslardan istimlak edilen bir kısım arazinin ikamesi ile belediye arsaları üzerinde 18 hektar alanda 1987 de kurulmuştur⁸⁷.
- ❖ Kafkas Üniversitesi ; 1992'de kurulmaya başlanmıştır. İstimlaklar devam etmektedir. İlk alanı şeker fabrikası vermiş, ayrıca belediyeye tahsisli yerden 80hektar yer alınmıştır⁸⁸. Geri kalan yerleri hazineden tahsisle, %1 kadar da özel şahıslardan istimlak yolu ile arazi iktisap edilmiştir. 524 hektar alan ,şimdi 750 hektara çıkmıştır
- ❖ Şeker Fabrikası: 1993 de kurulmuş, alanın çoğu istimlak sureti ile elde edilmiştir.
- ❖ Yüksek Öğrenim Kredi Yurdu; Hazinenin teslim ettiği 6 hektar alanda 1999'da kurulmuştur.
- ❖ Toplu Konut; Hazineye ait 150 hektar alanda 2000 yılında birinci etap tamamlanmıştır.

---

⁸⁵ İbid., s. 5.

⁸⁶ İbid., s. 6.

⁸⁷ İbid., s. 7.

⁸⁸ İbid., s. 8.

- ❖ Hava Alanı: Harita sınırları dışında 1989' da hizmete açılmıştır.

3.5. Plana Uygun Ve Uygun Olmayan Gelişmeler

- ❖ Kent merkezinde genelde plana uyulmakta; ancak ilave kat istemleri sıkıntı yaratmaktadır.
- ❖ Gelişen yerlerde bilhassa engebelik ve gecekondular olan yerlerde plana uygunluk azalmaktadır⁸⁹.
- ❖ Atatürk, Sukapı, Bayrampaşa ve Fevzi Çakmak mahalleri aynı zamanda gecekondular alanları halini aldığından imar açısından problemlidir.
- ❖ Bülbül mahallesi de plan tatbikatı yönünden zorluk arz etmektedir. Büyük ve hisseli alanlar, imar plan tatbikatlarında zorluk çıkarmaktadır.
- ❖ Kadastro yolları ile planda öngörülen bazı tali yollar çalışmamakta hata sınırları içinde düzeltilmektedir⁹⁰.

3.6. Kars'ta Yeni Gelişme Eğilimleri

Kent çevresinde bazı tabii ve yapay eşikler kentin gelişme istikametlerini sınırlandırmaktadır.

Başlıca sebepleri:

- ❖ Kafkas Üniversitesi(Güney-batı)
- ❖ Şeker Fabrikası(Güney)
- ❖ Çevre Yolu(Güney-batı/ kuzey-doğu)
- ❖ Askeri alanlar(Kent özeğinde ve doğusunda)
- ❖ Kale ve devamı tepelik alan(Kuzey)

Bu tabii ve yapay eşiklere göre, kent gelişimine açık, potansiyel gelişim alanları;

- ❖ Doğuda eski Ardahan yolu ile çevre yolu arası.
- ❖ Güney- doğuda Dığor yolu ve havaalanı yolu etrafı.
- ❖ Güneyde üniversite ile şeker fabrikası arasındaki alanlar ortaya çıkmaktadır.

---

⁸⁹ İbid., s. 9.

⁹⁰ Kars Belediyesi, **Doğunun Uygur Kenti Kars**, a.g.e., s. 14.

Bu şema içersinde kentin fiili gelişme eğilimleri özet olarak;

- ❖ Güney ve güney-doğuda; Halitpaşa, Şehitler ve Bülbül mahalleleri ile üniversite istikametinde ortaya çıkmaktadır.
- ❖ Batıda Paşaçayırı mahallesinde de sanayi sebebi ile gelişme temayülü mevcuttur.
- ❖ Yoğun gelişme istekleri güney-doğuda Vali Hüseyin Atak Bulvarı (hava meydanı yolu) üzerinde odaklanmaktadır. Genelde yapı kooperatifleri de buralardadır.

2000 yılında Devlet Planlama Teşkilatı tarafından 5 üniversiteye “Doğu Anadolu Projesi Ana Planı” adlı kapsamlı bir çalışma yaptırılmış olmakla beraber bu çalışma ekonomik ağırlıklı bir envanter çalışması niteliğinde olup, mekansal boyutu yoktur⁹¹.

Yine 1977 yılında TOBB tarafından “Kars İli Gelişme Stratejisi” adlı ekonomik ağırlıklı bir çalışma yaptırılmıştır. Bu değerli çalışmanın da mekansal boyutu yoktur⁹².

Kars ili için bir çevre düzeni planı yapılmadığından fiziki nitelikte üst plan kararları mevcut değildir.

3.7. Kars Şehir Sentezi

Kars Doğu Anadolu Bölgesi'nin kuzeydoğu kesiminde yer alan bir sınır ilidir.

2000 yılı toplam nüfusu 32705, il merkez nüfusu ise 79.789' dur. Yüzölçümü 9442 km2 olan il bölge alanın %5.44' ünü, ülke alanın ise %1.2'sini kapsamaktadır. Nüfus yoğunluğu 34.6 kişi/km2. dır.

Kars 1458' de Osmanlı egemenliğine geçmiştir. 1828 de Ruslar Kars'ı işgal etmiş , 1829' da Edirne Savaşı ile tekrar geri alınmıştır. Kırım savaşı esnasında 1855' de Kars'ı ikinci defa kuşatan Ruslar 29 Eylül 1855 de ağır zayıat vererek kuşatmayı kaldırmak zorunda kalmıştır⁹³.

Kars'ın simgesi olan Kars Kalesi, kentin hakim yapısıdır. Kars eski ve yeni kent olarak iki bölümden oluşmaktadır. Eski kent kalenin güneyinde dik yamaçlı tepelik

⁹¹ İbid., s. 15.

⁹² Devlet Planlama Teşkilatı, **Doğu Anadolu Projesi**, D.P.T. Yayınları, Ankara, 2002, s. 54.

⁹³ Erzurum Atatürk Üniversitesi, **Yakın Tarihimize Kars**, Yüksek Öğretim Kurumu Matbaası, Ankara, 1992, s. 111.

alandanda ve kalenin eteklerinde yayılır. İçkale çevresinde başlayıp, Kars Suyu vadisi boyunca uzanır.

Yeni kent güneye doğru Tahdz deneni ovaya yayılan ızgara planlı modern bölümdür.

Kars'ta kentsel alan içersinde; Kale, Askeri alanlar, Kars ayı, Demiryolu ve İstasyon kent formunu etkileyeni önemli elemanlardır ⁹⁴. Bu elemanları ele alarak kent dışından kente birleşmekte olan şeker Fabrikası, imento Fabrikası Kafkas Üniversitesi, Hava Alanı hep birlikte konut makroformunu etkileyeni ve yayan diğer önemli elemanlardır. Son yıllarda Sanayi Bölgesi de bu dış elemanlar katılmıştır.

Kenti çevreleyen bu dış elemanlar kent yayılımında ara eşikleri teşkil etmektedir.

Meskun ve gelişme alanları hafif dalgalı bir topografyaya sahiptir. Yerleşim genelde volkanik kayalar ve bazaltlarla kaplıdır. Eğimli alanlarda bazalt döküntüleri yamaç molozlarını meydana getirmiřtir⁹⁵. Alçak yerlerde ise taneli tortullu kayalar oluşmuştur. Bazı alanlarda bazaltların ince tabakalar halinde yer aldığı ve altında tf seviyesinin bulunduğunu göstereni belirtiler vardır. Kars yöresinde geniş olmayan bir alüvyon tabası mevcuttur. Alüvyon vresi ve taban bazalt oluşumludur ⁹⁶.

Kentte st gelir gruplarının oluşturduğu prestij semtleri henüz oluşmamıştır. Genelde kent merkezinde havaalanı yönünde ve Halit Paşa mahallesinde apartman türü yerleşmelere talep artmaktadır⁹⁷.

ızgara plana göre yapılmış , estetik ve şehircilik açısından kıymetli eski yapılarla kaplı kent, merkezi yerleşimlerin dışında, daha alt gelir grupları, kent etrafındaki eğimli alanlara plansız gelişi güzel bir şekilde yayılmışlardır. Buralarda yaşam kırsal niteliktedir. Planlama açısından bu kısımlar sorunludur. Öte yandan da bilhassa Ortakaya ve Yusufpaşa gibi kent içi mahallelerde de mevcut kent dokusunun korunması gerekmektedir.

Kent kadastrusu, 1974'ten itibaren bütünleşmeye başlamıştır. Kent içinde ve mücavir alanlarda mülkiyeti tam ve iştirak halinde olmak üzere 2475 Hazine parseli

⁹⁴ *Kent Konseyi alışmaları*, **nder Gazetesi**, 16 Haziran 2001, s. 3

⁹⁵ Kars Valiliği, **2002 Yıllığı**, ag.e. , s. 34.

⁹⁶ *İbid.*, s. 35.

⁹⁷ Turan Atalay, **Kent İmarı**, lek Gazetesi, Kars, 1 Mayıs 2001, s. 2.

tespit edilmiştir.Yerel yönetime ait belli başlı alanlar, Kaleiçi ve Ortakapı mahallerindedir⁹⁸.

Cumhuriyet döneminde 1956,1977 ve1988 de imar planları yapılmış, 1995’de de kale etrafında bir koruma planı yapılmıştır.

Kentin çevresinde bazı tabii ve yapay eşikler kentin gelişme istikametlerini sınırlandırmaktadır. Bunlar Kafkas Üniversitesi Kampüsü, Şeker Fabrikası Çevre Yolu, Askeri Alanlar ve kuzeydeki Kale ve devamı tepelik alanıdır.

Bu eşiklere göre kent gelişimine açık potansiyel gelişme alanları;

- ❖ Doğuda eski Ardahan yolu ile Çevre Yolu arası
- ❖ Güney doğuda Digor yolu ile Havaalanı Yolu etrafı,
- ❖ Güneyde Üniversite ile Şeker Fabrikası arasındaki alanlar, Olarak ortaya çıkmaktadır.

Kentte korunması gerekli tabii alanları ve rekreasyon alanlarının tanzimi, yeşil alanların artırılması, kent merkezinde korunması gerekli tarihi dokunun korunması için planlama ile özel önlemler getirilmelidir⁹⁹.

Ayrıca Dereiçi mevkiinin mezbaha dahil olmak üzere, ekolojik değerleri korumak amacı ile Kars çayı boyunca rekreasyon alanı olarak planlanması gerekmektedir.

4. KARS'TA GELENEKSEL KONUT TİPOLOJİSİ

4.1. Organik Eski Kent Dokusunda

Eski dokuda (Kaleiçi ve Sukapı mahalleleri) dar ve organik sokaklar boyunca sıralı eski evlerden günümüze kadar gelenler incelendiğinde; bunların genel olarak çıkmalı,sofalı geleneksel Türk sivil mimarisine uygun oldukları görülür¹⁰⁰. Bu konutların geleneksel Osmanlı konutlarından farklılaşan tarafları da vardır.

---

⁹⁸ İbid., s. 3.

⁹⁹ Nait Alibeyoğlu, **Belediye Meclis Toplantısı, Toplantı Tutanaqları**, Kars, 14 Mart 2000, s. 1.

¹⁰⁰ **Kars- Ardahan- Iğdır'ın Sesi, Tanıtım Albümü**, Siyal Birikim Yayınları, Kars, 2002, s. 43.

İklimin sertliği sebebiyle avlu (taşlık) kapalı hale gelmiş, zemin kattaki kışlık mekanlar küçülen sofaya göre daha önem kazanmıştır. Taş duvarların dış yüzlerinde duvarlardaki derzler, harçla dışa taşacak biçimde doldurulmuş, iç yüzeyleri ise sıvanmıştır. Duvarlarda belli aralıklarla dışardan görülen ahşap hatıllar kullanılmıřtır¹⁰¹.

Yapıda alt katlar ahır, depo, kiler bulunurken, üst kat genellikle yaşama alanıdır. Çoğunlukla eve giriş iç avludan olmaktadır.

Evlerin çatıları ahşap kirişler üzerine sıkıştırılmış topraktan oluşan düz damdır. Genelde kutsal yapı etkisi bırakır. Islak mekanlar genellikle esas yapı dışındadır.

4.2. Izgara Planlı Yeni Kentte

Bu döneme ait konutlar, devlet görevlilerinden birkaçı için yapılmış özel konutlar hariç genellikle tek katlıdır. Blok taşlardan yapılı, yorgun görünüşlü bu konutlar şekil silüetini insan ölçeğine indirgemektedir¹⁰².

Konutta iç mekan iki sıralı dizilmiştir. Sokağa bakan ön sırada misafir odaları, hayata (arkadaki avlu) bakan arka sırada ise günlük yaşamın sürdürüldüğu birimler yer almaktadır.

Cephesi doğrudan caddeye bakan konutlarda evin arka cephelerinin baktığu, etrafı taş duvarlarla ihatalı hayat denen açık alan bulunmaktadır. Birçok konutta evden hayata doğrudan çıkılmamaktadır. Hayat ile yapı arasında geçiş mekanı olarak avlu veya kapalı veranda bulunmaktadır. Verandalar iki katlı konutlarda hayattan ikinci kata çıkışta geçiş elemanı olarak da kullanılmaktadır¹⁰³.

Hatta ; tuvalet, kümes, yakacak deposu ve fırın bulunmaktadır.

Konutların plan şemalarındaki en önemli özelliklerinden biri ev içinde koridor bulunmamasıdır. Mekanlardan birbirine çift kanatlı yüksek kapılardan geçilmektedir. Evlerde tavan yüksekliği 3,5 – 4 m.dir.

Soğuk iklim sebebi ile pencereler dar olup, birbirini tekrarlayan formlarla sıralanırlar. Çatılar, genellikle saç kaplı olup, kırma veya beşik çatıdır¹⁰⁴.

¹⁰¹ Fahrettin Kırzıoğlu, **Kanada Kars'ı**, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum, 1972, s. 214.

¹⁰² İbid., s. 215.

¹⁰³ İbid., s. 216.

¹⁰⁴ İbid., s. 217.

Konutların özellikle sokağa bakan ön cephelerinde taş işçiliği çok zengin olup, iç yapı elemanlarında ise ağırlıklı ahşap malzeme kullanılmıştır.

Konutlar 200 – 300 m²lik mekanlarda inşa edilmiştir. Planları dikdörtgen formdadır. Yaklaşık olarak salon 4,5 x 6 m., odalar 4 x 4,5m., giriş holleri ise 2 x 4,5 m.dir. salonları üç, odaları ise iki pencere aydınlatmaktadır¹⁰⁵.

Konutların vaziyet planları incelendiğinde kent dokusu içinde 3 biçimde yer alırlar:

- ❖ Tek konut- Tek hayatlı- Çekirdek konutlar
- ❖ Tek hayata, tek veranda ile çıkan iki binalı Simetrik konutlar
- ❖ Tek hayata iki bina bloğu açılan ve sokağa müşterek hayattan da çıkılan sıralı konutlar

Bunlar dışında üst kat konut, alt katı ticari amaçlı kullanılmak üzere yapılmış konutlar da vardır.

4.3. Kars'ta Bugünkü Konut Durumu

Kars kenti ekonomisi genelde hayvancılık ve ticarete dayanmaktadır. Kamu kuruluşlarının ve askeriyenin etkin varlığı da hem ekonomiyi hem de kent fiziksel yapısını etkilemektedir. Askeri alanlar ve lojman bölgeleri kentin merkezindeki eski dokunun desteği olmaktadır.

Kentte henüz prestij semtleri oluşmamıştır. Ancak kent merkezinde eski tarihi doku içinde ve havaalanı yönü ile Halit Paşa Mahallesiinde apartman türü yapılaşmaya talep artmaktadır. Kent merkezinde eski dokuda en çok yükselme Faik Bey Caddesinde ve Atatürk Caddesinde görülmektedir.

Yeni yapılar merkezde eski dokuyu bozarak gelişmekte, banyo,tuvalet, kalorifer, konut konfor ihtiyaçlarını üst seviyede karşılamaktadır.

Kent merkezinde aynı yapı adalar da yol üstündeki yapılar da üst gelir grupları, ada içlerinde ise samanlık, ahır gibi müstemilatı olan yarı kırsal tek veya çift katlı, düşük vasıflı konutlarda da nispeten daha düşük gelirli aileler yaşamaktadır¹⁰⁶.

---

¹⁰⁵ İbid., s. 218.

¹⁰⁶ Kars Belediyesi, **1999 Yılı**ğı, Kültür Ofset, Ankara, 1999, s. 16.

Daha alt gelir grupları kent etrafındaki meyilli alanlarda, özellikle kuzeyde ve kale etrafında Sukapı, Kaleiçi, Bayrampaşa, Atatürk ve Fevzi Paşa mahallelerinde yerleşmişlerdir.

Kent içinde eski doku ağırlıklı olmak üzere boş konutta ,çoktur. Bunlar harap ve yıkık vaziyettedir. Belediye tarafından 2000 yılında hazırlanan Bina Cetveli Döküm sonuçlarına göre kentte 16.010 konut bulunmakta, bunun 1.565'i boş bulunmaktadır (%9.75). Kentte 552 lojman bulunmakta, lojmanlar mesken stokunun %3,44'ünü teşkil etmektedir¹⁰⁷.

Başlıca lojman alanları: Aydınlikevler'de Polis lojmanları, Cumhuriyet Mah. de askeri lojmanlar, Fevzi Çakmak Mah.' de Milli Eğitim ve Devlet lojmanları vardır. Ayrıca Toplu Konutla 50 polise lojman sağlanmıştır.

Konut konfor durumu bakımından en üst grupta Yusufpaşa, Cumhuriyet ve Yeni Mahalle bulunmaktadır. Bu mahallelerde mutfak, banyo, tuvalet ve elektrik %100 oranına yakındır. Konut konfor durumu bakımından en kötü durumda olan mahalleler Atatürk, Sukapı, Hafız paşa ve Bülbül mahalleleridir. Bu mahallelerde mutfak, banyo,tuvalet, su ve elektrik %50 civarında bulunmaktadır.

Konutlarda oturanlar genelde sahip durumundadır. Kiracı miktarı az olup, kente dışarıdan gelenler ve lojmana çıkamamış memurlar genelde kiracı olmaktadır. Kira bedelleri genelde ayda 200-250 Milyon civarındadır.

Eski konutlar genelde ufak ve sobalı olup, yeni yapılan apartman konutlar konut konfor kalitesi bakımından üstün olup, daha büyük ve kaloriferli olarak yapılmaktadır. Kentte hala faal 15 kadar yapı kooperatifi vardır¹⁰⁸

Bülbül, Ali Paşa, Aydınlikevler, İstasyon mahalleleri gibi kenar mahallelerde gelir sağlamak amacı ile ufak çapta besicilik de yapılmaktadır.

---

¹⁰⁷ İbid., s. 17.

¹⁰⁸ İbid., s. 18.

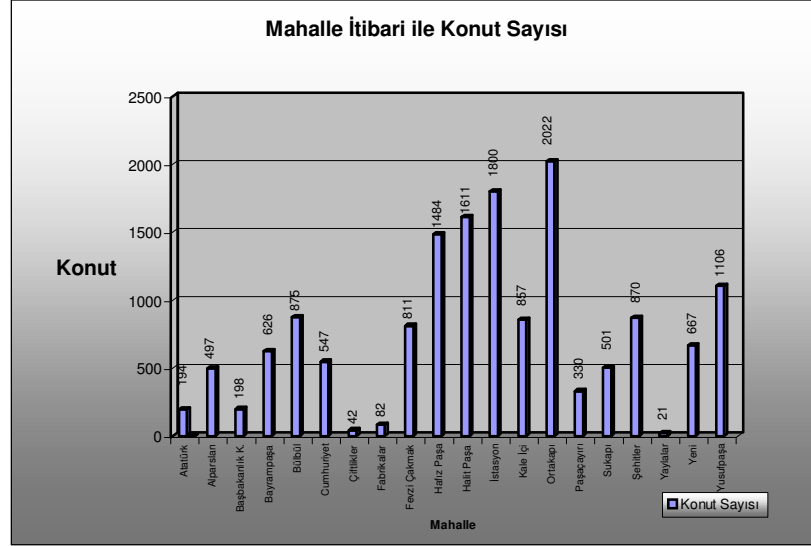
Tablo. 2. 1. Mahalleler İtibarı İle Nüfus ve Konut Sayısı¹⁰⁹

Atatürk	194	1057	5,44
Alparslan	497	2962	5,96
Başbakanlık K.	198	870	4,40
Bayrampaşa	626	2955	4,72
Bülbül	875	5287	6,04
Cumhuriyet	547	2937	5,37
Çiftlikler	42	221	5,26
Fabrikalar	82	348	4,24
Fevzi Çakmak	811	4140	5,10
Hafız Paşa	1484	8419	5,67
Halit Paşa	1611	9750	60,5
İstasyon	1800	9302	4,61
Kale İçi	857	4524	5,28
Ortakapı	2022	9162	4,53
Paşacayırı	330	1580	4,79
Sukapı	501	3553	7,09
Şehitler	870	5458	6,27
Yaylalar	21	89	4,24
Yeni	667	2964	4,47
Yusufpaşa	1106	5211	4,71
TOPLAM	15141*	79789	5,27

* Konutların 552'si Lojmandır .

¹⁰⁹ İbid., s. 20.

Tablo. 2.2. Mahalleler İtibarı İle Nüfus ve Konut Sayısı¹¹⁰

Mahalleler itibari ile nüfus ve konut sayıları tablosu incelendiğinde Kars Merkezde toplam 15.141 konut bulunurken, mahalle nüfusları toplamı 79.789 kişi tespit edilmiştir. Kars merkezinde barınma yoğunluğu ortalama 5,27 kişi/konut olarak hesaplanmıştır. Mahalleler arasında en fazla nüfusa sahip mahalle 9750 kişi ile Halitpaşa Mahallesi olurken; konut sayısı en fazla olan mahalle 2022 konut ile Ortakapı Mahallesi, barınma yoğunluğu en fazla olan mahalle 7,09 ile Sukapı mahallesi olmuştur¹¹¹. Mahalleler arası en az nüfus, konut ve barınma yoğunluğu ise 86 kişi, 21 konut ve 4,24 barınma yoğunluğu ile Yaylalar Mahallesindedir.

5. KARS'TA OLUŞTURULAN KORUMA AMAÇLI İMAR PLANLARI

Kars kenti çok zengin tarihi ve kültürel mirasa sahip bir kentimizdir. İlk olarak imar planına ve tatbikatına 19. yüzyılda kavuşmuş bir kent olarak da özellik arz etmektedir. Türkiye’de 19. yüzyılda planı yapılp buna göre inşa edilmiş başka bir kent yoktur. Bu özellik Kars’ı Türkiye’de benzersiz bir kent yapmaktadır. Sahip olduğu bu

¹¹⁰ Kars Valiliği, **Cumhuriyetimizin 75.nci Yılında Kars**, Önder Matbaası, Kars, 1999, s. 67.

¹¹¹ İbid., s. 68.

özelliğın bilinci ile mutlak korunması ve tarihi-kültürel mirasının gelecek nesillere aktarılması gerekmektedir.

Kars kenti, 150 yıldan bu yana Türkiye’de hiç benzeri olmayan kentsel ve mimari dokuyu; Kuzey- güney istikametinde 4 cadde, doğu-batı istikametinde 4 cadde ve bu 8 caddenin kesişmesinden oluşan 16 tane dikdörtgen ve kare biçiminde imar adaları topluluğu şeklinde 19. yüzyılda hazırlanan plana dayalı olarak korunmaktadır¹¹².

Ancak, sadece bu plan ile korumanın yapılamayacağı açıktır. Çünkü, bu alanda yapılan ve 1988 yılında onaylanan kent imar planında verilen çok katlı yapılaşma kararları kentin tarihi mirasını yok etme sürecini başlatmıştır. Bu nedenle Kars Belediyesi ve Çekül Vakfı işbirliğinde bu sürecin durdurulması ve tarihi kültürel mirasın korunması amacıyla koruma amaçlı mimari doku saptaması ve koruma planı çalışmalarına 1999 yılında başlanmıştır¹¹³. Bu kapsamda yapılan ayrıntılı tespit çalışmaları “Erzurum Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kuruluna sunulmuş ve kurul 09/11/2002 tarih ve 1307 sayılı kararı ile Kars kent merkezinde sayısı 106 olan tescilli yapı sayısını 200’e çıkartmış”¹¹⁴ ve kent merkezi “kentsel sit” ilan edilmiştir. Böylece 14 yıldır kentin geçmişini imha eden, tarihi dokunun çok katlı uygunsuz apartmanlarla parçalanmasına dayanak tutulan 1988 tarihli imar planı geçersiz kılınmıştır.

Yeni ilan edilen kentsel sit alanı içerisinde hazırlanan koruma planı çalışmalarında, aynı süreçte hazırlanan kent bütünü imar planı çalışmaları ile koordinasyon sağlanmış ve bütünsellik içerisinde koruma kararları üretilmiştir. Koruma kararları tarihi ve kültürel mirasın korunması ile kentsel sit alanı içerisindeki yapılaşmaları kontrol altına alarak tarihi yapılar üzerindeki baskının en aza indirilmesini içerecek şekilde alınmıştır.

Plan kararlarını açıklamadan önce Kars kenti için yapılan analiz çalışmalarından özet bilgiler aşağıda sunulmuştur;

---

¹¹² Kars Kent Konseyi, **Koruma Hedefleri**, Önder Matbaası, Kars, 2001, s. 74.

¹¹³ İbid., s. 75.

¹¹⁴ Ölçek Gazetesi, **Korunan Kars**, Kars, 10 Kasım 2002, s. 1.

Kars Doğu Anadolu Bölgesi'nin kuzeydoğu kesiminde yer alan bir sınır ilidir. 2000 yılı toplam nüfusu 32.705, il merkez nüfusu ise 79.789 dur. Yüzölçümü 9442 km² olan il bölge alanın %5.44' ünü, ülke alanın ise %1.2'sini kapsamaktadır. Nüfus yoğunluğu 34.6 kişi/km². dır. Kars ilinde merkez ilçe dışında7 İlçe, 6 Bucak ve 385 köy vardır. Mülki idare dışında il genelinde 10 belediye bulunmaktadır¹¹⁵.

Kars'ın simgesi olan Kars Kalesi, kentin hakim yapısıdır. Kars eski ve yeni kent olarak iki bölümden oluşmaktadır. Eski kent kalenin güneyinde dik yamaçlı tepelik alanda ve kalenin eteklerinde yayılır. İç kale çevresinde başlayıp, Kars Suyu vadisi boyunca uzanır. Yeni kent güneye doğru Tahdüzü denen ovaya yayılan ızgara planlı modern bölümdür.

Kars'ta kentsel alan içersinde; Kale, Askeri alanlar, Kars Çayı, Demiryolu ve İstasyon kent formunu etkileyen önemli elemanlardır.Bu elemanlar ele alarak kent dışından kente birleşmekte olan Şeker Fabrikası, Çimento Fabrikası, Kafkas Üniversitesi, Hava Alanı hep birlikte konut makroformunu etkileyen ve yayan diğer önemli elemanlardır. Son yıllarda Sanayi Bölgesi de bu dış elemanlara katılmıştır¹¹⁶. Kenti çevreleyen bu dış elemanlar kent yayılımında ara eşikleri teşkil etmektedir.

Kentte kışlar çok soğuk ve uzundur. Eylül ayı sonunda başlayan sert kış, nisan sonunda ancak biter. Kısa bir ilkbahardan sonra geceleri serin, gündüzleri sıcak bir yaz gelir. Kışın kar olarak görülen yağışlar ilkbaharda yağmura dönüşür. Bu yağışlar sayesinde yaylalardaki ve ovalardaki otlak hızla yeşerir. Hayvancılık için ortam gelişir.Kentte hakim rüzgar yaz aylarında güneybatı-güney iken, kış aylarında kuzeydoğu yönünde olmaktadır¹¹⁷.

Meskun ve gelişme alanları hafif dalgalı bir topografyaya sahiptir. Yerleşim genelde volkanik kayalar ve bazaltlarla kaplıdır. Eğimli alanlarda bazalt döküntüleri yamaç molozlarını meydana getirmiştir. Alçak yerlerde ise taneli tortullu kayalar oluşmuştur. Bazı alanlarda bazaltların ince tabakalar halinde yer aldığı ve altında tüf seviyesinin bulunduğunu gösteren belirtiler vardır. Kars yöresinde geniş olmayan bir alüvyon tabası mevcuttur. Alüvyon çevresi ve taban bazalt oluşumludur.

¹¹⁵ Kars Valiliği, **2002 Yılı**, a.g.e., s.57.

¹¹⁶ Ali Güvensoy, **Milli Politika Oluşması**, Kars Gülü Seviye Dergisi, Sayı 8, Kars, 2003, s. 11.

¹¹⁷ Devlet Planlama Teşkilatı, **Hayvancılık Özel İhtisas Komisyon Raporu**, D.P.T. Yayınları, Ankara, 2001, s. 12.

Kars 2. derece deprem kuşağında kalmakta ve yapılarda Deprem Yönetmeliği Hükümlerine uyulması gerekmektedir. Gerçekte kentin zemini sağlamdır.

Kentin tek akarsuyu Kars Çayı'dır. Güneybatıdan kuzeydoğu istikametinde akan çay Paşaçayı Mahallesini geçtikten sonra derin vadi içine girer, Kars kalesinin batısından kıvrılarak kent dışına çıkar ve kuzeye doğru akmaya devam eder.

Izgara plana göre yapılmış ve estetik ve şehircilik açısından kıymetli eski yapılarla kaplı kent merkezi yerleşimleri dışında, daha alt gelir grupları kent etrafındaki eğimli alanlara plansız gelişigüzel bulunmaktadır. Buralarda yaşam kırsal niteliktedir. Planlama açısından bu kısımlar sorunludur. Öte yandan da bilhassa Ortakaya ve Yusufpaşa gibi kent içi mahallelerde de mevcut kent dokusunun korunması gerekir.

Kent merkezinde ızgara plana göre yapılan, tarihte eski çağlarda Hipodemos'un ortaya koyduğu plan Anadolu'da Miletos, Priene gibi antik bazı şehirlerde uygulanmıştır. Daha sonraki çağlarda Anadolu'da bu plan biçimi ortadan kalkmıştır. 19. yüzyılda bu plan biçimi Kars'ta başarı ile uygulanmıştır¹¹⁸.

Satranç tahtası gibi birbirine dik yollarla ortaya çıkan imar adalarında daha çok Kuzey Avrupa mimarisine uygun yapılar inşa edilirken, geniş caddelerin meydana getirdiği geometrik yapı adalarının köşe başlarına da genellikle kamu kullanımına dönük anıtsal taş yapılar estetik güzelliği pekiştirmek için inşa edilmiştir. Bu planlama ile emsalsiz güzellikte bir konut dokusuna Kars kavuşmuştur.

Kars'ta sadece kale ve yakın çevresini ele alan Erzurum Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunca 1995' de uygun bulunan bir koruma planı Fikret Baykam tarafından yapılmıştır. 1/1000'i bir pafta olan bu koruma planı 50 hektar kadar yeri kapsamakta 1. ve 2. derece arkeolojik sit alanlarını kapsamaktadır¹¹⁹.

09/11/2002 tarihinde Erzurum Koruma Kurulu, Kentsel sit alanı içerisinde hazırlanan ve tarihi mirasın korunmasını amaçlayan koruma amaçlı imar planı kararlarını kabul ederek yayınlamıştır .

---

¹¹⁸Yener Karadeniz, **Serhat Şehrimiz**, Seviye Yayınevi, İstanbul, 1994, s. 71.

¹¹⁹ Kars Belediyesi, **İmar Planları**, a.g.e.,s. 46

5.1. PLANLAMA KARARLARI

Koruma planında temel amaç, tarihi ve kültürel potansiyelin korunmasını sağlayacak plan kararları üretmektir. Bu amaçla; sit alanı içerisinde mevcut tarihsel doku ve ulaşım yapısı korunmuş, bunun yanında özellikle kat yükseklikleri ile ilgili yeni kararlar verilmiştir. Bu bağlamda Faikbey caddesi 5 kat, bu caddenin güneyi 5 kat, kuzeyi 4 kat olarak planlanmıştır¹²⁰. Fiziksel kullanım alanları düzeyinde çok büyük müdahale ve değişiklik öngörülmemiş kararlar parsel bazında mimari yapıyı da ilgilendirecek şekilde alınmıştır.

Alınan plan kararları aşağıda maddeler halinde sunulmuştur.

5.2. Tescilli Yapılar

Yapılan bu planla tescilli yapılar ile tescilli yapılara bitişik ve karşısındaki parsellerde yapılacak yeni uygulamalara ait mimari projelerin Erzurum Koruma Kurulu'nca uygun görülmeden inşaat ruhsatı verilemeyeceği, aynı yapıların tamamlandığında müellif mimarın ve belediyenin onaylı projenin uygunluğuna dair raporları ve eski-önceki durum ile yeni uygulama fotoğrafları Erzurum Koruma Kurulu'nca incelenip uygun görülmeden yapı kullanma izni verilemeyeceği hükmü getirilmiştir¹²¹.

Tescilli yapılara bitişik parsellerde yeni yapının saçak seviyesi, tescilli yapının saçak seviyesini geçemeyeceği, bu genel kuralın istisnasının; tek katlı tescilli yapılar olup, bunlara bitişik parsellerde yeni bina yüksekliğinin ne kadar olacağı konusunda diğer bitişik parsellerde ve karşısında tescilli yapı olup olmadığı ve bulunan cadde/sokağın genel tarihsel karakterinin devamlılığının sağlanması açısından Erzurum Koruma Kurulu'nca ön görüş verildikten sonra, bu görüşe göre belediyece düzenlenecek imar durum belgesi ile proje ve uygulama yapılacağı hükme bağlanmıştır¹²².

---

¹²⁰ İbid., s. 50.

¹²¹ İbid., s. 51.

¹²² İbid., s. 52.

5.3. Yapı Yükseklikleri

Planda bir kat için saçak yüksekliği H=3,50metre , iki kat için H=6,50 metre , üç kat için H=9,50 metre , dört kat için H=12,50 metre , beş kat için H= 15,50 metre olarak belirlenmiştir¹²³. Tescilli yapı bitişiği ve karşısındaki parsellerde bu değerler tarihi peyzajın ve cephe karakterlerinin sürdürülebilmesi için planda öngörülen kat sayısının artmaması koşulu ile ve tescilli yapı ile uyumun sağlanabileceği şekilde Erzurum Koruma Kurulunca yeniden belirlenebileceği hükmü getirilmiştir.

5.4. Genel-Tarihsel Mimari Karakter

Tüm Kentsel Sit Alanı ve bu Plan kapsamındaki yeni yapı uygulamalarında, tescilli yapılarda görünen ve Kars'ın genel-tarihsel mimari karakterini yansıtan mimari kimliğin, aynen tekrar edilmemek ve çağdaş yorumları da içerecek şekilde geçmişten geleceğe uyumlu olarak sürdürülmesi temel ilke olarak benimsenmiştir ¹²⁴. Kars'ın kimlikli kentleşmesi ve tarihine yabancılaşmadan gelişmesi için en temel kural olan bu ilkenin yeterli özende yaşama geçirilebilmesi amacıyla; Koruma Kurulu'na iletilecek tüm projeler ile Koruma Kurulu onayı gerektirmeyen tüm yeni yapılanma projelerinin; buldukları sokak fotoğraflarıyla birlikte sokak siluet çizimleri ve kendi cepheleri 1/200 ölçekte ve sadece kendi cepheleri ile kesitleri 1/100 ölçekte ve istenirse alternatifli öneriler şeklinde düzenlenerek, belediye tarafından plan müelliflerinin de katılımıyla oluşturulacak bir komisyonca değerlendirilecek ve uygun göreceği cephe karakterleri İmar Durumu Belgesi eki sayılacak; uygulama projeleri buna göre düzenlenebilecektir, hükmü bu planla getirilmiştir ¹²⁵

5.5. Mimari ve Yapılaşma Düzeni

Kentsel Sit Alanı içerisindeki yeni yapılaşmada, iç avlulu geleneksel yapı düzeni için büyüklük ve oranları uygun olan parsellerde yada birleştirilerek buna uyarlanan taşınmazlarda, sokaktan-caddeden orta/ana giriş ve girişin açıldığı geniş iç avlu çevresinde “atrium” tipi uygulamaların teşvik edileceği belirtilmiştir¹²⁶. Genel-tarihsel

---

¹²³ İbid., s. 53.

¹²⁴ İbid., s. 54.

¹²⁵ İbid., s. 55.

¹²⁶ İbid., s. 56.

karaktere aykırı olan; sokağa-caddeye bakan açık apartman tipi balkon; geniş pencereler; geniş saçak vb. uygulamalar yapılamayacağı, çatılar, alın duvarları içinde gizli dereli ve bitişik binayla uyumlu kırma çatı şeklinde ve geleneksel yapılardaki malzeme-saçak ilişkileri içinde iklim şartlarına uygun olacağı, 2863 Sayılı Koruma Yasası, 3194 Sayılı İmar Kanunu, ilgili diğer mevzuat, belediye ile tereddüde düşülen konularda Erzurum Koruma Kurulu ve Plan müellifleri görüşlerine göre hareket edileceği hükümleri bu plan kapsamında getirilmiştir¹²⁷.

Bu plan sınırları içerisinde ki, ayrık nizam yapılaşma koşulu olan adalarda taban alanı katsayısının TAKS=0,40, parsel büyüklüğü 600 m2 den büyük olan parsellerde taban alanı katsayısının TAKS=0,30 olacağı belirlenmiştir¹²⁸. Ayrık yapı nizamında yapılacak ifraz sonucu oluşacak parseller 600 m2 den küçük olamayacağı; Yeni yapılaşmalarda ön bahçe mesafesi 5 metre yan bahçe mesafesi 3 metre olacağı ve Yeni yapılaşmalarda aynı imar hattına cephe alan tescilli yapı varsa yeni yapı tescilli yapı ile aynı imar hattından yapılabileceği hükümleri getirilmiştir¹²⁹.

Bu plan sınırları içerisinde ki, bitişik nizam yapılaşma koşulu olan adalarda arka bahçe mesafesi H/2 olarak belirlenmiştir¹³⁰.

Faikbey caddesinde yapı nizamı bitişik nizam , Hmax= 15,50 metre olarak belirlenmiştir.

Tescilli yapı bitişiği ve karşısındaki parseller haricindeki parsellerde yeni yapılaşmalarda Erzurum Koruma Kurulu'na gönderilmeden plan hükümleri doğrultusunda belediyesince uygulama yapılabileceği hükmü planla getirilmiştir¹³¹.

Bu planla %15 eğimin üzerinde meyilli parsellerde bina kotu ortalama kot alınacağı, bunun altındaki eğimlerde parselin en düşük kotundan kot alınacağı hükmü getirilmiştir.

Koruma amaçlı imar planında önerilen kullanım alanları ve büyüklükleri aşağıdaki tabloda sunulmaktadır;

---

¹²⁷ İbid., s. 57.

¹²⁸ İbid., s. 57.

¹²⁹ İbid., s. 58.

¹³⁰ İbid., s. 58.

¹³¹ İbid., s. 59.

Tablo 2. 3. Alan Kullanımları¹³²

Kullanım	Alan (hektar)	Tüm alana oranı %
Park	15,91	10,08
İlköğretim	2,23	1,41
Teknik Altyapı	0,09	0,06
Pansiyon	0,44	0,28
Sos Kültürel Tesis	2,41	1,53
Turistik Tesis Alanı	1,42	0,90
Dini Tesis	1,25	0,79
Sit Alanı (Kale)	5,24	3,32
Ticaret	9,49	6,01
Belediye Hizmet Alanı	0,63	0,40
Üniversite	2,39	1,52
Meskun Konut Alanı	39,58	25,07
Ağaçlandırılacak Alan	5,52	3,50
Resmi Kurum	5,08	3,22
Askeri Alan	13,85	8,77
Spor Alanı	1,30	0,82
Sağlık	1,28	0,81
Meslek Lisesi	1,50	0,95
Özürlüler Okulu	0,26	0,16
Lise	1,15	0,73
Akaryakıt	0,17	0,10
Yollar	37,42	23,70
Dere	8,40	5,32
Refuj	0,85	0,54
Toplam	157,85	100,00

¹³² İmar Müdürlüğü, **Tablolarla Sayılar**, Önder Matbaası, Kars, 2002, s.36

6. KARS MERKEZDE KORUMA ALTINDA BULANAN TAŞINMAZ KÜLTÜR VARLIKLARI

Tablo – 2. 4. Kars Merkezde Koruma Altında Bulunan Taşınmaz Kültür Varlıkları¹³³

SIRA NO	ESERİN ADI	BULUNDUĞU YER	PAFTA-ADA - PARSEL	YAPILDIĞI DÖNEM	BAĞLI OLDUĞU KURUM	KULLANIM AMACI	YAPISAL DURUMU	TESCİL KARARI
1	Kars Kalesi	Kars	27/31, 50, 7	12. Y.Y.	İl Özel İdare Müd.	Kale	Sağlam	A.Y.K. 28.03.1985/819
2	Havariler Kilisesi	Kare	30, 74, 5	10. Y.Y.	Vakıflar Gen. Müd.	Camii	Sağlam	A.Y.K. 09.06.1978/1163
3	Taş Köprü	Kars	31, -, -	16. Y.Y.	Karayolları Gen. Müd.	Köprü	Sağlam	A.Y.K. 1980/17B9
4	Kale Burcu	Kars	.., 71, 4	16.Y.Y.	Milli Emlak Müd.	Burç	Onarıma ihtiyaç var	E.K.K. 23.06.1988/89
5	Kale Burcu	Kars	-. 65, 6	16. Y.Y.	Milli Emlak Müd.	Burç	Onarıma ihtiyaç var	E.K.K. 23.06.1988/88
6	Kale Burcu	Kars	.. 65, 2	16. Y.Y.	Milli Emlak Müd.	Burç	Onarıma ihtiyaç var	E.K.K. 23.06.1988/86
7	Büyük Abdi Ağa Camii	Kars	30, 505, 3	16. Y.Y.	Vakıflar Gen. Müd.	Camii	Sağlam	E.K.K. 12.09.1991/328
8	Hacı Seyfi Camii	Kars	9, 325, 28	16. Y.Y.	Vakıflar Gen. Müd.	Camii	Sağlam	E.K.K. 12.09.1991/332
9	Yusuf Paşa Camii	Kars	4, 375, 1	17. Y.Y.	Vakıflar Gen. Müd.	Camii	Sağlam	E.K.K. 12.09.1991/331
10	Ulu Camii	Kars	30, 94, 2	17. Y.Y.	Vakıflar Gen. Müd.	Camii	Restore ediliyor	E.K.K. 24.06.1989/155
11	Laçın Bey Camii	Kars	31, 440, 1	17. Y.Y.	Vakıflar Gen. Müd.	Camii	Sağlam	E.K.K. 12.09.1991/333
12	Evliya Camii	Kars	30, 72, 4	17. Y.Y.	Vakıflar Gen. Müd.	Camii	Restore ediliyor	E.K.K. 12.09.1991/334
13	Beylerbeyi Sarayı	Kars	30, 93, 1	16. Y.Y.	Milli Emlak Müd.	Kullanılmıyor	Restorasyon gerekiyor	A.Y.K. 09.06.1978/1160
14	Muradiye Hamamı	Kars	31, 79, 1	17. Y.Y.	Şahıs	Hamam	Sağlam	E.K.K. 12.09.1991/336
15	Cuma Hamamı	Kars	121, 3S, 1	17. Y.Y.	Şahıs	Hamam	Sağlam	E.K.K. 12.09.1991/336

¹³³ Kars Müze Müdürlüğü, **Koruma Altındaki Eserler**, Kültür Bakanlığı Basımevi, Ankara, 2002, s. 161-174.

SIRA NO	ESERİN ADI	BULUNDUĞU YER	PAFTA-ADA - PARSEL	YAPILDIĞI DÖNEM	BAĞLI OLDUĞU KURUM	KULLANIM AMACI	YAPISAL DURUMU	TESCİL KARARI
16	Mazlum ağa Hamamı	Kars	121,659, 3	17. Y.Y.	Şahıs	Kullanılmıyor	Restorasyon gerekiyor	E.K.K. 12.09.1991/337
17	Celal Baba Türbesi	Kars	37, 50, 7	13. Y-Y.	Milli Sav. Bak.	Türbe	Sağlam	E.K.K. 09.05.1990/227
18	Hasan-Ül Harakan	Kars	72, 30, 4	11. Y.Y.	Vakıflar Gen. Mud..	Türbe	Sağlam	E.K.K. 09.05.1990/227
19	Kanlı Tabya	Kars	... ..	19. Y.Y.	D.S.İ	Kullanılmıyor	Restorasyon gerekiyor	E.K.K. 17.12.1993/597
20	Karadağ Tabya	Kars	... ..	19. Y.Y.	Milli Emlak Müd.	Kullanılmıyor	Restorasyon gerekiyor	E.K.K. 17.12.1993/596
21	Paşa Konağı	Kars	27, 51, 1	19. Y.Y.	Kafkas Üni.	Misafırhane	Sağlam	E.K.K. 17.03.1989/128
22	Haşim Arıkan Evi	Kars	4, 366, 8	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	E.K.K. 12.09.1991/328
23	Beşir Karahan Evi	Kars	9, 326, 58	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	E.K.K. 12.09.1991/332
24	Defterdarlık	Kare	8, 324, 1	19. Y.Y.	Milli Emlak Müd.	Resmi Bina	Sağlam	E.K.K. 23.06.1988/88
25	Şurik Makayep Evi (Yeni Gençlik Merkezi)	Kars	13, 330, 1	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	E.K.K. 23.06.1988/88
26	İlhan Kazak Evi	Kara	4, 346, 12	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	E.K.K. 23.06.1988/88
27	Yaşar Demir al Evi	Kars	13, 329, 26	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	E.K.K. 23.06.1988/88
28	Murat Aksu Evi	Kars	9, 326, 75	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	E.K.K. 23.06.1988/88
29	Tuncer Güvensoy Evi	Kars	1, 349, 20	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	E.K.K. 23.06.1988/88
30	Abbas Güzel Evi	Kars	13, 329, 39	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	E.K.K. 23.06.1988/88

SIRA NO	ESERİN ADI	BULUNDUĞU YER	PAFTA - ADA - PARSEL	YAPILDIĞI DÖNEM	BAĞLI OLDUĞU KURUM	KULLANIM AMACI	YAPISAL DURUMU	TESCİL KARARI
31	Nesip Yıldız Evi	Kars	1,415,5	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	E.K.K. 23.06.1968/88
32	Ahmet Şahin Evi	Kars	4,368,20	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	E.K.K. 23.06-1988/88
33	İsmet Erdağ Evi	Kars	9,412,14	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	E.K.K. 23.06.1988/88
34	Atilla AküZüm Evi	Kars	5,369,26	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	E.K.K. 23.06.1988/88
35	Dutsun Eker Evi	Kars	1,378,1-2	19. Y.Y.	şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	E.K.K. 23.06.1988/88
36	Mustafa Topçu Evi	Kars	1,378,3	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	E.K.K. 23.06.1988/88
37	İsmet Okumuş Evi	Kars	1,349,2	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	E.K.K. 23.06.1988/68
38	Kamuran Erengüç Evi	Kars	8,324,24	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	E.K.K. 23.06.1998/88
39	Ismihan Güzeldere Ev	Kare	49,326,60	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	E.K.K. 23.06.1988/88
40	Fazıl Kazanç Evi	Kars	4,346,11	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	E.K.K. 23.06.1988/88
41	Recep Bilir Evi	Kara	14,333,12	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	E.K.K. 23.06.1988/88
42	Alaattin Koçulu	Kars	4,367,29	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	E.K.K. 23.06.1958/88
43	Kemal Aksu Evi	Kars	8,324,6	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	E.K.K. 23.06.1986/88
44	İsmail Beyribey Evi	Kars	4,375,3-4-6-7	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	E.K.K. 23.06.1988/88
45	İsmet Aslan Evi	Kars	14,332,12	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	E.K.K. 23.06.1988/88

SIRA NO	ESERİN ADI	BULUNDUĞU YER	PAFTA – ADA – PARSEL	YAPILDIĞI DÖNEM	BAĞLI OLDUĞU KURUM	KULLANIM AMACI	YAPISAL DURUMU	TESCİL KARARI
46	Kemal Akbulut Evi	Kars	4,377,29	19. YY.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	E.K.K. 23.06.1988/88
47	Yahya Tekeli Evi	Kars	4,375,8-8	19. Y.Y	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	E.K.K. 23.06.1988/88
48	Rıza Yazıcı Evi	Kars	74,167,1	19. Y.Y	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	E.K.K. 23.06.1988/88
49	Atatürk Çocuk Kütüphanesi	Kars	3,365,6	19. YY.	Kültür Bakanlığı	Çocuk Kütüphanesi	Sağlam	E.K.K. 23.06.1988/88
50	Gazi Kars İlköğretim	Kars	8,323,5	19. YY.	Milli Eğitim Bakanlığı	Okul	Sağlam	E.K.K. 23.06.1988/88
51	Sanayi ve Ticaret Odası	Kars	5,309,17	19. Y.Y.	Sanayi ve Ticaret Od.	Sanayi ve Tic.	Sağlam	E.K.K. 23.06.1988/88
52	Fevzipaşa İlköğretim Ok	Kare	9,412,15	19. Y.Y.	Milli Eğitim Bak.	Okul	Sağlam	E.K.K. 23.08.1988/88
53	Lojman	Kars	_,5,5	19. Y.Y.	Kültür Bakanlığı	Kültür Md. Loj	Restorasyon Gerekli	E.K.K. 23.06.1988/88
54	Tamirhane Binası	Kars	_,51,6	19. Y.Y.		Kullanılmıyor	Sağlam	E.K.K. 09.06.1995/674
55	Karargah Binası	Kars	31,50,6	19. YY.			Sağlam	E.K.K. 09.06.1995/674
56	Eski Askeri Cephane	Kars	G50-d 12c,531,62	19. YY.			Sağlam	E.K.K. 21.09.1990/263
57	Lojman Binası	Kars	-,51,5	19. Y.Y.			Sağlam	E.K.K. 09.06.1995/674
58	Cephane Binası	Kars	-,50,1	19. YY.			Sağlam	E.K.K. 09.06.1995/674
59	Bölük Koğuşu	Kars	-,51,3	19. Y.Y.			Sağlam	E.K.K. 09.06.1995/674
60	Dekanlık Binası	Kars	-,51,1	19 YY	Karkas Üniversitesi		Sağlam	E.K.K. 09.06.1995/674

SIRA NO	ESERİN ADI	BULUNDUĞU YER	PAFTA - ADA - PARSEL	YAPILDIĞI DÖNEM	BAĞLI OLDUĞU KURUM	KULLANIM AMACI	YAPISAL DURUMU	TESCİL KARARI
61	Beden Terbiyesi Müd.	Kara	8, 323 , 51	19. Y.Y.	Beden Terb.Gn. Müd	İdari Bina	Restorasyon Gerekli	E.K.K. 23.06.1988/88
62	GAM. Paşa Konağı	Kars	8, 324 , 13	19. Y.Y.	Kültür Bakanlığı	Güzel Sanat - C	Restorasyon Gerekli	A.Y.K. 03.06.1978/1160
63	Paşaoğlu Konağı	Kars	121 , 24 , 3-4	19. Y.Y.	Şahıs	Kullanılmıyor	Restorasyon Gerekli	A.Y.K. 11.02.1972/6142
64	Beşik Camii	Kars	28_ , 106,1	11. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	E.K.K. 12.09.1991/330
65	Kazımpaşa Karakolu	Kars	5 , 369 , 16	19. Y.Y.	İçişleri Bakanlığı	Karakol	Sağlam	A.Y.K. 13.03.1981/2173
66	Eski Adliye Binası	Kars	5 , 369 , 20	19. Y.Y.	Maliye Bakanlığı	Misafirhane	Sağlam	E.K.K. 23.06.1988/88
67	Hekim evi	Kars	4 , 346, 4	19. Y.Y.	Sağlık Bakanlığı	Misafirhane	Sağlam	E.K.K. 23.06.1988/88
68	İl Sağlık Müdürlüğü	Kars	5 , 371 , 10	19. Y.Y.	Sağlık Bakanlığı	İl Sağlık Müd.	Sağlam	E.K.K. 23.06.1988/88
69	Anadolu Lisesi	Kars	24 , 331 , 13	19. Y.Y.	Milli Eğitim Bak.	Okul	Sağlam	E.K.K. 23.06.1988/88
70	Üğretmenevi	Kars	4 , 367 , 1	19. Y.Y.	Milli Eğitim Bak.	Misafirhane	Sağlam	E.K.K. 23.06.1988/88
71	Fethiye Camii	Kars	19 , 228 , 6	19. Y.Y.	Vakıflar Gen.Mod.	Camii	Sağlam	A.Y.K. 07.05.1986/1996
72	Belediye Binası	Kars	3,365 , 3	19. Y.Y.	Belediye Başkanlığı	Belediye Konağı	Sağlam	E.K.K. 23.06.1988/88
73	Eski Orduevi	Kars	9 , 326 , 1	19. Y.Y.	Milli Emlak Müd.	Çıraklık Eğitim	Sağlam	E.K.K. 23.06.1988/88
74	Vali Konağı	Kars	5 , 371 , 12	19. Y.Y.	İçişleri Bakanlığı	Vali Konağı	Sağlam	E.K.K. 23.06.1988/88
75	Ismetpaşa İlköğretim	Kars	1 , 376 , 7	19. Y.Y.	Milli Eğitim Bak.	Okul	Sağlam	E.K.K. 23.06.1988/88

SIRA NO	ESERİN ADI	BULUNDUĞU YER	PAFTA - ADA - PARSEL	YAPILDIĞI DÖNEM	BAĞLI OLDUĞU KURUM	KULLANIM AMACI	YAPISAL DURUMU	TESCİL KARARI
76	Nurettin Dağhan Evi	Kars	3 , 367 , 72	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Savlam	E.K.K. 23.06.1988/88
77	Turgut Daşdelen Evi	Kars	4 , 377 , 22	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	E.K.K. 23.06.1988/88
76	Nurettin Ayyılmaz Evi	Kars	4 , 367 , 2-3	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	E.K.K. 23.06.1988/88
79	Jandarma Misafirhane	Kars	3,352 , 2	19. Y.Y.	İl Jandarma Kom.	Misafirhane	Sağlam	E.K.K. 23.06.1988/88
80	Yılmaz Kazak Evi	Kars	14, 333 , 35	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	E.K.K. 23.06.1988/88
81	İsmet Aslan Evi	Kars	14,332, 12	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	E.K.K. 23.06.1988/88
82	Gümrük Binası	Kars	81 , 166, 81	19. Y.Y.	Maliye Bakan.	Gümrük Müd.	Restorasyon Gerekli	E.K.K. 23.06.1988/88
83	Kanlı Tabya Mevzisi	Kars		19. Y.Y.	Milli Emlak Müd.	Kullanılmıyor		E.K.K. 22.03.1999/738
84	Köprü	Kars	G-50-d. 12-c	19. Y.Y.				E.K.K. 21.09.1990/263
85	İki Katlı Bina	Kars	G-50-d.12-c 628, 1	19. Y.Y.				E.K.K. 21.09.1990/263
86	Tek Katlı Bina	Kars	G-50-d. 12-c 653,1	19. Y.Y.				E.K.K. 21.09.1990/263
87	Hamam	Kare	G-50-d.12-c 653, 1	19. Y.Y.				E.K.K. 21.09.1990/263
88	Çakmak Kış. 1 Nolu Bina	Kars	671, 1, -	19. Y.Y.				
89	Çakmak Kış. 2 Nolu Bina	Kars	671, 1, -	19. Y.Y.				
90	Çakmak Kış. 3 Nolu Bina	Kars	671, 1, -	19. Y.Y.				

SIRA NO	ESERİN ADI	BULUNDUĞU YER	PAFTA-ADA - PARSEL	YAPILDIĞI DÖNEM	BAĞLI OLDUĞU KURUM	KULLANIM AMACI	YAPISAL DURUMU	TESCİL KARARI
91	Çakmak Kış. 4 Nolu Bina	Kars	671, 1	19. Y.Y.				
92	Çakmak Kış. 5 Nolu Bina	Kars	671,1	19. Y.Y.				
93	Çakmak Kış. 6 Nolu Bina	Kars	671, 1	19. Y.Y.				
94	Çakmak Kış. 7 Nolu Bina	Kars	772,2	19. Y.Y.				
95	Çakmak Kış. 8 Nolu Bina	Kars	772,2	19. Y.Y.				
96	Çakmak Kış. 9 Nolu Bina	Kars	772,2	19. Y.Y.				
97	Çakmak Kış. 10 Nolu	Kars	772.2	19. Y.Y.				
98	Çakmak Kış. 11 Nolu Bina	Kars	772, 2	19. Y.Y.				
99	Milli Emlak Lojmanı	Kars	14, 383, 14	19. Y.Y.				
100	Vaizoğlu Cami	Kars	29, 64, 17	19. Y.Y.				
101	Ömer Koçulu	Kars	4, 368, 21	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	
102	Mescit	Kars	29, 423, 1	19. Y.Y.				
103	Özel İdare Lojmanı	Kars	14, 333, 13	19. Y.Y.				
104	Aliağa Cami	Kars	1, 350, 15	19. Y.Y.				
105	İmran Taştan Evi	Kars	3, 366, 11	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	

SIRA NO	ESERİN ADI	BULUNDUĞU YER	PAFTA-ADA - PARSEL	YAPILDIĞI DÖNEM	BAĞLI OLDUĞU KURUM	KULLANIM AMACI	YAPISAL DURUMU	TESCİL KARARI
106	Ağa Çalışkan	Kars	9, 326, 59	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	
107	Resul Yıldız	Kars	4, 368, 22	19- Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	
108	Dekanlık Binası	Kars	27, 51, 1	19. Y.Y.				
109	Karargah Binası	Kars	31,50,6	19. Y.Y.				
110	Tek Katlı Konut	Kars	1, 349, 1,2	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307
111	Tek Katlı Konut	Kars	1, 349, 18,19	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307
112	Tek Katlı Konut	Kars	1,349,25	19. YY.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307
113	Tek Katlı Konut	Kars	1,349,26	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307
114	Tek Katlı Konut	Kars	1,349,28	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307
115	Tek Katlı Konut	Kars	1, 349, 38	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307
116	Tek Katlı Konut	Kars	1, 350, 6,9,25	19. YY.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307
117	Tek Katlı Konut	Kars	1,350, 10	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307
118	Tek Katlı Konut	Kars	1, 350, 14	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307
119	Tek Katlı Konut	Kars	1,350,19,30,	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307
120	Tek Katlı Konut	Kare	1, 350, 23	19. YY.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307

SIRA NO	ESERİN ADI	BULUNDUĞU YER	PAFTA-ADA - PARSEL	YAPILDIĞI DÖNEM	BAĞLI OLDUĞU KURUM	KULLANIM AMACI	YAPISAL DURUMU	TESCİL KARARI
121	Tek Katlı Konut	Kars	1,350,28	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307
122	Tek Katlı Konut	Kars	1, 350, 34	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307
123	Tek Katlı Konut	Kars	1,355, 1,13	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307
124	Tek Katlı Konut	Kars	1, 355, 7	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307
125	Tek Katlı Konut	Kars	1,355,10,11,	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/13D7
126	Tek Katlı Konut	Kars	1, 355, 16,17,	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307
127	Tek Katlı Konut	Kars	1,355,20,19	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307
128	Tek Katlı Konut	Kars	1, 376, 1,2	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11-2002/1307
129	Tek Katlı Konut	Kars	1,378,4	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307
130	Tek Katlı Konut	Kars	1,383, 1,2,3	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307
131	Tek Katlı Konut	Kare	3, 364,9	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307
132	Tek Katlı Konut	Kars	3, 364, 10	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307
133	Tek Katlı Konut	Kars	3, 364, 54	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307
134	Tek Katlı Konut	Kars	3, 364, 56	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307
135	Tek Katlı Konut	Kars	3, 364, 84,85	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307

SIRA NO	ESERİN ADI	BULUNDUĞU YER	PAFTA-ADA - PARSEL	YAPILDIĞI DÖNEM	BAĞLI OLDUĞU KURUM	KULLANIM AMACI	YAPISAL DURUMU	TESCİL KARARI
136	Tek Katlı Konut	Kars	3, 364, 66	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307
137	Tek Katlı Konut	Kars	3, 364, 87,68, 69,70,71	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307
138	Tek Katlı Konut	Kars	3, 364, 73	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307
139	Tek Katlı Konut	Kars	3, 364, 81	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307
140	Tek Katlı Konut	Kars	3, 365, 2,9	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307
141	Tek Katlı Konut	Kars	3, 366, 2,3	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307
142	Tek Katlı Konut	Kars	4, 346, 3	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307
143	Tek Katlı Konut	Kars	4, 346, 7,8	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09,11.2002/1307
144	Tek Katlı Konut	Kars	4, 346, 24	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307
145	Tek Katlı Konut	Kara	4, 346, 23	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307
146	Tek Katlı Konut	Kars	4, 346,35	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307
147	Tek Katlı Konut	Kars	4, 367, 15	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307
148	Tek Katlı Konut	Kare	4, 388, 1	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307
149	Tek Katlı Konut	Kars	4, 388, 3	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307
150	Tek Katlı Konut	Kars	4, 388, 4	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307

SIRA NO	ESERİN ADI	BULUNDUĞU YER	PAFTA-ADA - PARSEL	YAPILDIĞI DÖNEM	BAĞLI OLDUĞU KURUM	KULLANIM AMACI	YAPISAL DURUMU	TESCİL KARARI
151	Tek Katlı Konut	Kars	4,388,11	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307
152	Tek Katlı Konut	Kars	4,388,24	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307
153	Tek Katlı Konut	Kars	4,388,31	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09-11-2002/1307
154	Tek Katlı Konut	Kars	4,372,67	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307
155	Tek Katlı Konut	Kars	4,372,8	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307
156	Tek Katlı Konut	Kars	4,372,9	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09-11-2002/1307
157	Tek Katlı Konut	Kars	4,372,10	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/130?
158	Tek Katlı Konut	Kars	4,374,2	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307
159	Tek Katlı Konut	Kars	4,375,8	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307
160	Tek Katlı Konut	Kars	4,375,9	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09-11-2002/1307
161	Tek Katlı Konut	Kars	4,375,12,13	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307
162	Tek Katlı Konut	Kars	4,377,1	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307
163	Tek Katlı Konut	Kars	4,377,3	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307
164	Tek Katlı Konut	Kars	4,377,5	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307
165	Tek Katlı Konut	Kars	4,377,15	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307

SIRA NO	ESERİN ADI	BULUNDUĞU YER	PAFTA-ADA - PARSEL	YAPILDIĞI DÖNEM	BAĞLI OLDUĞU KURUM	KULLANIM AMACI	YAPISAL DURUMU	TESCİL KARARI
166	Tek Katlı Konut	Kars	4, 377, 17,18, 19,20,21	19. Y.Y	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307
167	Tek Katlı Konut	Kars	4, 377, 34,35	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307
168	Tek Katlı Konut	Kars	5, 360, 1	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307
169	Tek Katlı Konut	Kars	5, 371, 1	19. Y.Y	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307
170	Tek Katlı Konut	Kars	5, 371, 2	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307
171	Tek Katlı Konut	Kars	5,371, 10	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307
172	Tek Katlı Konut	Kars	5,371,17	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307
173	Tek Katlı Konut	Kars	5, 371, 20	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307
174	Tek Katlı Konut	Kars	7, 322, 5,8	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307
175	Tek Katlı Konut	Kars	8, 323, 4	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307
176	Tek Katlı Konut	Kars	8, 323, 7	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307
177	Tek Katlı Konut	Kars	8, 323, 13	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti i	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307
176	Tek Katlı Konut	Kars	8, 323, 48	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307
179	Tek Katlı Konut	Kars	8, 324, 9	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307
180	Tek Katlı Konut	Kars	8, 324, 21	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307

SIRA NO	ESERİN ADI	BULUNDUĞU YER	PAFTA-ADA - PARSEL	YAPILDIĞI DÖNEM	BAĞLI OLDUĞU KURUM	KULLANIM AMACI	YAPISAL DURUMU	TESCİL KARARI
181	Tek Katlı Konut	Kars	8, 324, 22	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307
182	Tek Katlı Konut	Kars	9,325,31,32 33	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307
183	Tek Katlı Konut	Kars	9, 325, 34	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307
184	Tek Katlı Konut	Kars	9, 326, 49	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307
185	Tek Katlı Konut	Kars	9, 326, 57,75	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307
186	Tek Katlı Konut	Kars	9, 326, 80,81	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307
187	Tek Katlı Konut	Kars	9, 326, 83,84	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307
188	Tek Katlı Konut	Kars	9, 326, 66	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307
189	Tek Katlı Konut	Kars	9, 412, 18,19	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307
190	Tek Katlı Konut	Kars	13, 329, 27,26	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307
191	Tek Katlı Konut	Kars	13,329,30,31	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307
192	Tek Katlı Konut	Kars	13,329, 43	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307
193	Tek Katlı Konut	Kars	13,329, 50	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307
194	Tek Katlı Konut	Kars	13,330, 20	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307
195	Tek Katlı Konut	Kars	13,330, 30	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307

SIRA NO	ESERİN ADI	BULUNDUĞU YER	PAFTA-ADA - PARSEL	YAPILDIĞI DÖNEM	BAĞLI OLDUĞU KURUM	KULLANIM AMACI	YAPISAL DURUMU	TESCİL KARARI
196	Tek Kath Konut	Kars	14, 332,1,2	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307
197	Tek Kath Konut	Kars	14, 332, 12	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307
198	Tek Kath Konut	Kars	14,332,40	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307
199	Tek Kath Konut	Kars	14, 332,45,46	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307
200	Tek Kath Konut	Kars	14, 332, 56	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307
201	Tek Kath Konut	Kars	14, 333, 18	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307
202	Tek Kath Konut	Kars	16, 336, 20	19 Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307
203	Tek Kath Konut	Kars	24,331,1,2,3	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307
204	Tek Kath Konut	Kars	24,331,8	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307
205	Tek Kath Konut	Kars	24,331,35	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307
206	Tek Kath Konut	Kars	24,331,48	19. Y.Y.	Şahıs Mülkiyeti	Konut	Sağlam	09.11.2002/1307
207	Magazbert Kalesi	Kars		Bizans	Milli Emlak Müd.	Kullanılmıyor	Onarıma ihtiyaç var	17.03.1989-128E
208	Küçük Kozluca Kilisesi	Kars		9 Y.Y.	Milli Emlak Müd.	Kullanılmıyor	Onarıma ihtiyaç var	17.03.1989-128E
209								
210								

7. KARS MERKEZDE BULUNAN TARİHİ GÖRSEL DEĞERLERDEN BAZILARI

7.1. Görsel Değerler

Kars kenti içi ve civarı eski eserlerle doludur. Kent bir bakıma açık hava müzesi gibidir. Kent içinde 208 anıtsal nitelikli bina tescil edilmiştir. Çeşitli dönem sivil mimari örnekleri olan bu yapılar arasında kamusal nitelikte olan başlıca yapılar aşağıda verilmiştir.

7.2. Kars Kalesi

Kalenin tarihi 10. yüzyıla kadar inmektedir. Merkez kalede bulunan bir kitabeye göre 1152 yılında Sultan İzzettin'in emri ile veziri Firuz Akay tarafından yaptırılmıştır¹³⁴. Kaleyi 1386 yılında Timur yerlebir etmiş ,1579 da III. Murat'ın emriyle Lala Mustafa Paşa yeniden yaptırmıştır. Bundan sonra 1616 ve 1636 yıllarında iki kere onarımdan geçmiş kaleye bazı yapılar eklenmiştir. Merkez kale dışında şehri çevreleyen dışkale de 12. yüzyılda yapılmıştır¹³⁵. Dış kale çok tahrip olduğu için görülebilecek pek bir kalıntı kalmamıştır.

7.3. Havariler Kilisesi

Bağrathlı sülalesi zamanına ait bir kilise olup, kral Abbas II. Tekvor tarafından 932-937 yılları arasında 12 havari adına yapılmıştır¹³⁶. 1579 yılında camiye çevrilmiş ve Selçuklu Kümbetlerine benzer kubbe yapısı nedeniyle vakıf kayıtlarına "Kümbet Cami" olarak geçmiştir. 1778'den sonra Ruslar tarafından tekrar kiliseye çevrilerek onarım ve ilaveler yapılmıştır. Dört yapraklı yonca veya haç planlı olan kilisenin kubbe kasnağının pencere kemerleri arasında bulunan 12 havariye ait kabartma resimler çok ilgi çekicidir. Cumhuriyet döneminde uzun bir müddet müze olarak kullanılan yapı bugün halen ayakta kalan eserlerden biridir.

¹³⁴ Fahrettin Kırzioğlu, **Kars Şehri Tarihi**, a.g.e., s. 150.

¹³⁵ Mehmet Acar, **Ardahan- Kars Tarihi**, Önder Matbaası, Kars, 2002, s, 47.

¹³⁶ İbid., 48

7.4. Evliya Camisi:

Sultan III. Murat zamanında Lala Mustafa paşa tarafından 1579 yılında Murat-ül salin Camisi olarak yaptırılmıştır. Bu cami 1604 ve 1628 Safavi istilasında yıkılmış daha sonra toprak damlı olarak yeniden inşa edilmiştir¹³⁷. Avlusundaki türbeden dolayı Evliya Camii adını almıştır.

7.5. Yusuf Paşa Camisi

Kapı kitabesinde Seyyit Yusuf Paşa adındaki bir beylerbeyi tarafından 1664'te yaptırıldığı yazılıdır. Eskiden tahtadan olan minaresinin yerine bugünkü taş minare sonradan yapılmıştır¹³⁸.

7.6. Büyük Abdi Ağa Camisi

17. yüzyılda Abdi Ağa isimli şahıs tarafından inşa edilen cami şehirdeki Osmanlı dönemi yapılarından. 1969 yılında onarımdan geçen caminin doğu cephe duvarında yapım kitabesi bulunmaktadır¹³⁹.

7.7. Fethiye Cami

19. yüzyılın sonlarında Çarlık Rusya hükümetinin bu bölgeyi işgali sırasında yapılmış olup bazı kayıtlarda bu kilisenin hemen 15-20 metre kadar güneyinde Çarlık Rus hükümetinin yaptırmış olduğu "Rus Anıtı" bulunduğu bilinmektedir¹⁴⁰.

Genel olarak dikdörtgen planlı olup içerisinde büyük onarımlar yapılması nedeniyle kilise orijinalliğini kaybetmiştir. Yapının doğu cephesinden bakıldığında yan duvar ile cephe arasında sıkışmış küçük ve basık olarak bölümlendirilmiş sağlı sollu iki bölüm bulunmaktadır. Bu bölümlere 6 basamaklı bir merdivenle çıkıldıktan sonra sütunlar arasında kemerli birer kapı açılmıştır. Batı, kuzey ve güneyden açılan asıl giriş kapıları binanın duvar yüzeyinden bir metre fazla bir çıkıntı ile dışa taşmakta olup üzeri çatıya doğru daralarak bir ikili kademe yaptıktan sonra sütun başlangıç yerinde bitmektedir. Çatıyla duvar bitiminde batı cephesi üzerinde kapının sağ ve sol tarafından

---

¹³⁷ İbid., s. 49.

¹³⁸ Selma Ölçer, a.g.e., s. 119.

¹³⁹ Nimet Kurat, **Türkiye ve Rusya**, Işıl Matbaası, İstanbul, 1970, s. 71.

¹⁴⁰ İbid., s. 69.

gelen yanlarından 4 adet sivri kemerli çatı pencereleri bulunmaktadır. Kapı girişlerinde ve pencerelerin sağ ve sol sütunlar bulunmaktadır. Pencerelerin üzerinde sivri sağır bulunmaktadır. Batı kapısının üzerinde çatıdan yüksekçe üç pencerele bir çatı katı bulunmaktadır. Bu bölümün aynısı sağır pencerele olarak doğu cephesinde de bulunmaktadır. Güney ve kuzey kapılarının üzerine gelen çatı kısmında ise üç yonca yaprağı görünümünde içinde sağır kemerler bulunan bir değişik sivri kemer bölümüyle süslenmiştir. Çatı köşelerinde birer adetten 4 tane çatı ortasında çatı kat birleşim yerlerinde 4 tane olmak üzere 8 baca bulunmaktadır. Kuzey duvarının batı tarafına yapılmış ek kalorifer dairesi mevcuttur. Yapının çatı bölümünün hemen altından itibaren çepeçevre tente ile işlenmiş gibi süslenmiştir. İç bölümün de eski orijinal ayrıntılarından kalma geniş tabanlı ters “ V” gibi iç tavanı bulunmakta olup, geometrik detaylarla süslenmiştir¹⁴¹. Yaklaşık kare planlı olan yapının iç kısmında çepeçevre bir balkon ve bir adet çıkıntılı loca balkon bulunmaktadır.

1982 yılından beri cami olarak kullanılmakta olup, 2 adet minaresi sonradan yapılmıştır. Çok görkemli olan bu camii bugün ibadete açıktır.

7.8. Ulu Camii

Sultan İbrahim zamanında yaptırılmıştır. Yapıt gerçekte 11. yy.’ dan kalma Bizans kilisesidir¹⁴². 1. Dünya savaşında, Ermeniler kenti boşaltırken giderayak camiye tahrip etmişlerdir. Ayrıca cami depremlerden de zarar görmüştür. 17. yy. mimarisidir. 1997 yılında restorasyon çalışmaları başlamıştır.

7.9. Aliğa Camii

Yusufpaşa mahallesindedir.1697 yılında Aliğa isimli bir kişi tarafından tuğla minareli olarak yaptırılmıştır¹⁴³. Bugün ibadete açıktır.

---

¹⁴¹ Kemal Kartal, **Kentleşme ve İnsan**, TODAİE Yayınları, Ankara, 1978, No: 175.

¹⁴² Fahrettin Kırzıoğlu, **Kars Tarihi**, a.g.e., s. 84.

¹⁴³ Kars Belediyesi, **Doğunun Uygur Kenti Kars**, a.g.e. s. 19.

7.10. Hacı Seyfi Camii

Bu camii 16. yy.'da Hacı Seyyidd adına yaptırılan Osmanlı dönemi camilerindendir¹⁴⁴. Kare planlı bazalt taşından inşa edilen caminin minaresi sonradan yaptırılmıştır. Günümüzde cami ibadete açıktır.

7.11. Cuma Hamamı

Asri Hamam adıyla da bilinmektedir. Kars çayı kenarında Atatürk köprüsünün sol tarafındadır. 17. yy. klasik Osmanlı yapı tarzına sahiptir. Kitabesi yoktur. Plan bakımından İlbeyioğlu Hamamına benzemektedir¹⁴⁵.

7.12. İlbeyioğlu Hamamı

Taş köprüünün sağ yanındadır. Balkonlu hamam adıyla da anılır. Soyunma, ılıklik, yıkanma ve halvet yerleri vardır. Hamamın kubbeleri yüksek ve çok ferahdır. Plan bakımından Mazlumağa hamamına benzemekte ise de süsleri bakımından 18. yy. da yapıldığı anlaşılmaktadır¹⁴⁶. Bugün de kullanılan hamam Muradiye Hamamı adıyla anılmaktadır.

7.13. Mazlumağa hamamı

Taş köprüünün solundadır. Osmanlıların Kars'ı onardıkları sırada yapılmıştır.yüksek ve ferah kubbelere sahiptir. 1918 yılında Ermeniler tarafından inşa edilmiştir. Hamam bugünde kullanılmaktadır.

7.14. Gazi Ahmet Muhtar Paşa Karargahı

Ortakapı mahallesindedir. 1855 Osmanlı-Rus savaşı sırasında Gazi Ahmet Paşa tarafından karargah olarak kullanıldığından bu adla anılmaktadır. İki katlı olan yapı Osmanlı mimari tarzı özelliğini taşımaktadır.

---

¹⁴⁴ İbid., s. 20.

¹⁴⁵ İbid., s. 21.

¹⁴⁶ Kars Valiliği, **2002 Yılığ**, a.g.e.,s. 6.

7.15. Beylerbeyi Sarayı

1579 yılında Lala Mustafa Paşa tarafından yaptırılmıştır. Saray kale eteğindedir. İki katlı olan yapı 1828 yılına kadar Kars Hükümet konağı olarak kullanılmıştır¹⁴⁷.

7.16. Abdülatif Paşa Konağı

Kars çayı kenarında yer alan ahşap yapı ünlü vatan şairi Namık Kemal'in dedesi Abdülatif Paşa tarafından yaptırılmıştır. Namık Kemal ilk şiirini bu evde yazmıştır.

7.17. Paşa Konağı

Çarlık Rusya'sınca 19. yy.' in sonunda devlet erkanı için yaptırılmış bir köşktür. Baltık mimari tarzında inşa edilen konak taş malzeme ile yapılmış olup dikdörtgen planlıdır. 1994 yılına kadar Kars 14. Mekanize Tugay Komutanlığı Paşa konağı olarak kullanılıp daha sonra Kafkas Üniversitesi bünyesine verilmiştir¹⁴⁸.

7.18. Eski Hastane

Yusufpaşa mahallesi Ordu caddesi üzerinde bulunan bina yaklaşık "L" şeklinde olup ön cephesi andezit taşından oyma ve kabartma tekniğinde stilize bitki ve geometrik motiflerle süslenmiştir¹⁴⁹. Diğer cepheleri bazalt taşından yığma tekniğinde düz duvar şeklinde örülmüştür. Bina üç katlıdır. Yapı 1985 yılında restore edilerek İl Sağlık Müdürlüğü hizmet binası olarak kullanıma açılmıştır.

7.19. Kars Müzesi

Eski tarihi bir binadır. Müze olarak kullanılmaktadır. Kars müzesi Doğu Anadolu'nun en zengin müzelerindedir. Müze arkeolojik ve etnoğrafik eserler olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Arkeolojik eserler bölümünde Kars yöresinde

---

¹⁴⁷ İbid., s. 7.

¹⁴⁸ İbid., s. 8.

¹⁴⁹ Cemender Asalanoğlu, **Kars İlinde Kültür Hazineleri**, a.g.e., s. 10.

bulunmuş çeşitli seramik ve bronz eserler yüzük taşları ve özellikle çeşitli paralar süslemeli ahşap kapılar, nişler, çanlar yer almaktadır.

Etnoğrafik eserler bölümünde ise, Kars halkının tarih içinde kullandığı eşyalar çeşitli devirlere ait rölyefler, koç heykelleri ve mezar taşları bulunur.

7.20. Taş Köprü

Sultan III. Murat tarafından 1579 yılında şehrin tamir ve restorasyonu sırasında inşa edilmiştir. İlk köprü bir depremde yıkıldığından eski ayaklar üzerinde Kahramanoğlu Hacı Ebubekir tarafından 1719 yılında yeniden yaptırılmıştır¹⁵⁰.

7.21. Küçük Taş Köprü

1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı sonrasında Kars'ın 40 yıl Rus işgalinde kaldığı döneminde Kars çayı üzerinde inşa edilen köprü doğu-batı istikametinde iki silindirik konsol üzerine üç tonoz kemerli olarak inşa edilmiştir¹⁵¹. Köprü'nün tamamı aynı büyüklükte düzgün kesme bazalt taşından yapılmıştır. Mimari çağı 19.yy.dır.

Bu yapılar dışında kentsel dokuyu zenginleştiren birçok yapı vardır. Bunlardan bazıları;

---

¹⁵⁰ İbid., s. 11.

¹⁵¹ İbid., s. 12.

Tablo. 2. 5. Kentsel Dokuyu Zenginleştiren Yapılar¹⁵²

Yapı
Eski Vali Konağı
Kars Hekim Evi
Ahmet Tevfik Paşa Konağı
Eski Rus Konsolosluğu
Eski Adliye
Sağlık Müdürlüğü
Eski Gümrük (Kent Konseyi) Binası
Eski Emniyet Müdürlüğü
Belediye
Orduevi
Ticaret Borsası
Öğretmen Evi
Kütüphane
Fevzi Paşa İlkokulu
Ticaret Borsası
Defterdarlık
Gazi Kars Okulu
Polis evi
Beden Terbiyesi Bölge Müdürlüğü
Özel İdare Lojmanı
Cephanelik
Meçhul Asker Abidesi
Garnizon Şehitliği
Mehmetçik Abidesi
Kanlı Tabya
Karadağ Tabya
Bölük Koğuşu
İsmet Aslan Evi (Spor Kulübü Binası)

¹⁵² Kültür Bakanlığı, a.g.e., s. 5.

8. KARSTA YEREL GÜNDEM 21 VE KARS KENT KONSEYİ ÇALIŞMALARI

29 nisan 2001’de genel kurulunu toplayarak organlarının seçimini yapan ve ardından çalışmalara başlayan Kars Kent Konseyi,Yerel Gündem 21 ile birlikte çalışmalarını ortak yürütmektedir.

29-30 Ekim 1999 tarihinde Kars’ta gerçekleştirilen Kars’ın Kurtuluşunun 79’ncu yıldönümünde ‘kimlikli gelişen bir Kars için panel - forum - belgesel film’ etkinlikleri Kars’ta tarihi çevrenin korunması, geleceğe taşınması ve tarihsel geçmişin ve kültürel mirasın korunması açısından çok büyük bir önem taşımaktadır. Bir büyük başlangıcın ilk adımı olarak tanımlanan bu milad, Kars’ın kimlikli gelişen ve büyüyen bir kent olma girişimlerinin bir başlangıcıdır ¹⁵³.

Çok sayıda uzman ve bilim insanının katıldığı etkinliklerde, Kars’ın kimlikli gelişen bir kent olduğuna vurgu yapılmış,geleceğe dönük çıkarılan yol haritası “sonuç bildirgesi” olarak kamu oyuna açıklanmıştır.

Bildirgenin kimi maddeleri özetle şöyleydi;

- ❖ Kars’ın köklü bir tarihsel geçmişe ve zengin kültürel birikimlere sahip olduğu vurgulanarak, şimdiye kadar bu değerlere karşı duyarsız bir çizgi izlemiş olan ve çoğu ilgili yasalara da aykırı gerçekleştirilen,tüm imar uygulamalarının, 18 Nisan 1999 seçimlerinde göreve seçilen yeni Belediye Yönetimi tarafından durdurulması yönündeki çaba ve girişimleri memnunlukla karşılanmış olduğu, belirtilip mevcut yönetim yüreklendiriliyordu. ¹⁵⁴
- ❖ Gerek 1878 öncesi döneme ait,gerekse 1878 sonra ve bu günkü kentsel yerleşim alanlarında, korunması gerekli kültür varlığı niteliğindeki eski binaların ve özellikle de yok olmak üzere olan sivil mimari örneklerinin tespit işlemlerinin ortak bir çalışma içinde ivedi değerlendirilmesi ve tescil kararına dönüştürülmesi öngörülüyordu.

¹⁵³ Oktay Ekinci, *Kars’ta Milad*, Cumhuriyet Gazetesi, İstanbul, 31 Ekim 1999, s. 4.

¹⁵⁴ **Kimlikli Gelişen Bir Kars İçin Panel- Forum- Belgesel Flim, Sonuç Bildirgesi**, Kars, 30 Ekim 1999.

- ❖ Tarihi kale etekleri ve Kars Çayı çevresi ile Dereiçi ve 1878 sonrası kent planına bağlı olarak özgün taş binaların yoğun olarak bulunduğu bölgeler bir an önce kentsel sit statüsünde korunmaya alınması ve belediye tarafından Koruma Amaçlı İmar Planları yaptırılması öngörülüyordu¹⁵⁵.
- ❖ Tescilli yapılara bitişik parsellerde inşa edilecek yeni yapılar, özellikle caddeye bakan cephede tarihi komşu bina ile aynı yükseklikte olmalı ve yukarıda tanımlanan bölgede genel kat sayısı ise 3 kat (zeminsiz) olarak uygulanmalıdır deniliyordu¹⁵⁶.
- ❖ Belediyenin Kent Konseyi girişiminin desteklenmesi gerektiği vurgulanarak, sivil kuruluşların yanı sıra, kamu kurumları, yerel basın ve kültürel örgütlenmelerin de bu konseye en geniş katılımı sağlaması isteniyordu¹⁵⁷.
- ❖ Doğukapı'nın açılması ve Kars-Tiflis Demiryolu bağlantısının kurulması özlemleri Karşılıklarla paylaşılıyor ve ilgilere çağrıda bulunuluyordu.

Bu etkinliğin ardında, Kars'ta Kent Kurultayı oluşumu ve tarihsel korumayı hızlandıran ikinci bir olay, 28-29-30 Haziran 2000 tarihinde Gerçekleştirilen "Kars Kent Kurultayı" olmuştur.

Kurultaya cumhurbaşkanı, bazı bakanlar, pek çok ülke temsilcisi, yüzü aşkın bilim adamı ve uzman katılmıştı. Üç gün boyunca süren toplantı ve tartışmalar sonucu Karsın geleceğine yön verecek Kurultay sonuçları açıklanmış, bu sonuçlar yerel yönetimlere rehber olmuştur. "Kent Kurultayı Bildirgesi" özetle şöyledir;

- ❖ Kars'a ve Kars'ta sorumlu olan tüm kişi ve kurumlara düşen görevin, öncelikle yerel ve bölgesel kimlik değerlerinin korunduğu bir kalkınma stratejisinin belirlenmesi gerektiği vurgulanıyordu,¹⁵⁸
- ❖ Karsın tarihi, kültür ve değerlerinin korunduğu ve yeni yapılaşmanın da bu değerlere uyumlu olarak katıldığı bir imar düzenine kavuşması isteniyordu,

¹⁵⁵ **Kimlikli Gelişen Bir Kars için**, a. g.e., s. 4.

¹⁵⁶ *İbid.*, s. 6.

¹⁵⁷ *İbid.*, s. 7

¹⁵⁸ Kars Kent Kurultayı, *Kurultay Bildirgesi*, **Önder Gazetesi**, Kars, 30 Haziran 2000, s. 1.

- ❖ Cumhuriyet bilinci ve kültürüyle yoğrulmuş “Karslı Kimliğinin” yakın geçmişte olduğu gibi bundan sonrada kentsel yaşamda ve toplumsal ilişkilerde güçlenerek sürmesi yönünde kentin bir kültür, sanat ve bilim merkezi olma işlevinin zenginleştirilmesi,
- ❖ Kars Kafkas Üniversitesinden kendisine tahsis edilen Dereçi’ndeki tarihi binalara ve doğal koruma alanına bir an önce aktivite kazandırması¹⁵⁹ özellikle bu binaların oluşturduğu özgün yerleşme alanında, Kafkas Kültürleri Enstitüsü, Kafkas Dilleri yüksekokulu, Kafkas Mimarisi Taş Yapı ustalığı Yüksek meslek Okulu gibi, üniversite bölümlerini kurulması talep ediliyordu.
- ❖ Bölgenin tarih kültür merkezi şeklinde Anadolu, Kafkasya ve dünya mimarına dönük “Kültür ve İnanç Turizmine” kazandırılması isteniyordu¹⁶⁰
- ❖ Karsa ve cumhuriyetin aydınlanmasına gönül vermiş şair, yazar, işadami, gazeteci v.s. Karşlıların isimlerinin sokak adlarında yaşatılması ve kullandıkları eski konutlar ile işyerlerine orada yaşadıklarına dair plaketlerin asılması,
- ❖ Ayrıca 1921 Kars Antlaşmasının imzalandığı ve diğer önemli tarihsel olaylara da tanıklık etmiş bina ve mekanların da koruma altına alınarak, taşıdıkları anlamların plaketlerle vurgulanması,
- ❖ Kars’ta bir tarihi kent müzesinin de zorunlu olduğunu vurgulayan katılımcılar, belediye tarafından ve kültür bakanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığının da desteğiyle Kars-Kafkas Müzikleri Konservatuvarı’nın gecikmeden yaşama geçmesini dilemişlerdir¹⁶¹.
- ❖ Yine katılımcılar Kars Kent Kurultayının bütün bu karar ve temennilerinin kesintisiz ve sürekli takipçisi olabilmesi için kurumsallaşmaya dönüşmesini istemişlerdir¹⁶². Böylelikle daha öncede belirtilen Kent Kurultayının temelleri atılmıştır. 28-30 Haziran 2000

¹⁵⁹ İbid., s. 1.

¹⁶⁰ İbid., s. 2.

¹⁶¹ İbid., s. 2.

¹⁶² Naif Alibeyoğlu, *Kars Kent Kurultayı, Açılış Konuşması*, **Ölçek Gazetesi**, Kars, 2000, s. 1.

tarihinde ‘Kars Kent İstikrar Pakt’ına Doğru’ hedefi ile toplanan Kars Kent Kurultayı, yerel ve bölgesel kimlik değerlerinin korunduğu bir kalkınma stratejisinin benimsenmesi, kentlerimizde kültürel mirasın korunması ve geleceğe aktarılması için belediyeler arasında ulusal bir iş birliği ve dayanışmayı sağlayacak olan TARİHİ KENTLER BİRİLİĞİ’NİN kuruluş süresini de hızlandırmıştır. 22 temmuz 2000 tarihinde Bursa’da bir araya gelen kurum ve kuruluşlar Tarihi Kentler Birliğinin Kuruluş bildirgesini yayınlamaya, hayata geçirmişlerdir. Kars bu açıdan birliğin kurulmasında öncü bir rol üstlenmiştir¹⁶³. Bu bildirmede; zengin bir kültürel mirasa sahip olan ülkemizin bu eşsiz özelliğini koruması gerektiği vurgulanmıştır. Bu zenginliğin korunarak, 21 yüzyılı kimlikli kentlerle yaşamak ve Avrupa ailesinde de kültürel değerini yitirmemiş güçlü saygın bir üye olarak yer almak hedefi benimsenmiştir¹⁶⁴.

- ❖ Kars Kent Kurultayı Bildirgesi’yle birlikte, Kars eski gümrük binası, özgün bir restorasyonla mimari doku bozulmadan, kent konseyi binası haline getirilmiştir. 29 Nisan 2001’de genel kurulunu toplayarak uygulamanın seçimini yapan ve ardından çalışmalarına başlayan Kars Kent Konseyinin 300’ü aşkın üyesi bulunmaktadır. Kars’ta yaşayanları yerel birliktelik düzleminde ve yaratılan bir uzlaşma ortamında kent sorunlarından yakın ve hizmet belirler durumda olmaktan çıkarak, halkçılık, yaşanabilirlik, sürdürülebilirlik, çoğulcu yönetime katılma ve denetleme kararları bağlamında sorunlara sahip çıkmayı öngörmektedir. Kars Kent Konseyi ve Yerel Gündem 21 çalışmalarından bazıları şunlardır;
- ❖ Ermenistan sınırları içerisindeki Metzamar Nükleer santralini yurt ve dünya kamuoyuna; fay hattı üzerinde eski teknolojiyle inşa edildiğini belirterek 1989 yılında meydana gelen depremden çok kötü bir biçimde etkilendiği vurgulanmış, patlamaya hazır bir cin olarak takdim edilerek

---

¹⁶³ Naif Alibeyoğlu, a.g.e., s. 1.

¹⁶⁴ **Tarihi Kentler Birliği, Kuruluş Bildirgesi**, 36 Kars, Kars, 2000, s. 1.

kapatılması istenmiştir.¹⁶⁵ Konu ile ilgili Türk televizyonlarında tartışma programları hazırlanmış, tüm kamu oyunun dikkati çekilmiştir.

- ❖ Kars'ın içinden geçen Bülbül ve Bayrampaşa dere yataklarının, ilkbaharda karların erimesiyle taşıdığı, oluşan sel felaketinin can ve mal kaybına yol açtığı, Konsey Kararı olarak D.S.İ' ye bildirilmiştir.
- ❖ T.C.D.D. nin 146.cı kuruluş yıldönümü münasebetiyle 23 Eylül 2002'de sefere koyduğu Erzurum Ekspresi'nin , Kars'a kadar uzanması için T.C.D.D. ve Ulaştırma Bakanlığı nezdinde girişimlerde bulunmuştur.
- ❖ Sarıkamış'ın son yıllarda kayak turizmi açısından bir cazibe merkezi olduğu vurgulanarak fazladan 7 kilometre kat edilen yolun kuşatılması için konu ilk kez Kent Konseyinde ele alınıp Karayolları Genel Müdürlüğüne bildirilmiştir.
- ❖ 1919'lu yıllarda önemli bir bölgesel erk olan Cenub- 1 Garbi Kafkas Hükümetinin Cumhuriyet Reisi Cihangir Zade İbrahim Bey'in kaybolmaya yüz tutmuş mezarı, Kent Konseyi'nde ele alınmış, yapılan girişimlerle Belediye Başkanlığı tarafından bir anıt mezara dönüştürülmesi sağlanmıştır.
- ❖ Yine çeşitli kurumlara tahsisli olup, yıkılmaya yüz tutmuş pek çok tarihi yapının restorasyonu için girişimlerde bulunmuştur.
- ❖ Ahmet Muhtar Paşa konağının, Valilik, Belediye ve Tugay Komutanlığınca yeniden restorasyonu sağlanmıştır.
- ❖ Tarihi Kars Belediye binası restore edilmiştir.
- ❖ İstihkam Bahçesi adlı tarihi evlerin yoğun olduğu semtte, evlerin dış boyaları yenilenmiş, yeniden restore edilerek güzel ve tabii bir ortam sağlanmıştır.
- ❖ Belediyelerin öncülüğünde 30 kadar tarihi bina satın alınıp, restoreleri sürmektedir.

---

¹⁶⁵ Fahrettin Kılıç, **Kent Konseyi**, Kafkas Üniversitesi Yayınları, Kars, 2002, s. 5.

- ❖ İlk kuruluş bildirgesiyle ifade edildiği üzere “Koruma Amaçlı İmar Planının” gerekliliği savunulmuş, bu girişimle bahse konu olan 2002 yılında Kars Belediyesi’nce yapılması sağlanmıştır.
- ❖ Kars Kalesi eteklerinden başlayan merkez, 2002 yılında Erzurum Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulunca Konseyin girişimleriyle SİT alanı ilan edilmesi sağlanmıştır¹⁶⁶.

Bu son madde Konseyin en önemli başarısıdır. Böylelikle tarihi Kars kenti bilinçsizce ve siyasi amaçlarla yıkıma uğramaktan ve yok olmaktan kurtulmuş oldu. Uzun savaşların yıkamadığı bu güzel kent, kazma-kürek veya dozer darbeleriyle de yıkılmaktan kurtulmuştur.¹⁶⁷

---

¹⁶⁶ Tuncay Güvensoy, *Kars Vakfının Gelişimi*, **Önder Gazetesi**, 13 Haziran 2004, s. 1.

¹⁶⁷ *İbid.*, s. 2.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç

Korumaya İlişkin Yasal Mevzuat Değerlendirmesi

Koruma ve kültür varlıkları konusu , 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'yla düzenlenmiştir.Bu kanun tarihsel koruma alanında ana belirleyici kanun olarak kabul edilmektedir.Yine, tarihi koruma kavramları çerçevesinde hükümler içeren birçok tüzük ve yönetmelik halen mevzuatımızda yer almaktadır.Genel olarak bu düzenlemeler yeterli düzeydedir diyebiliriz.

Fakat mevcut sistemimizde en çok göze batan sorun, Koruma Kanunu ile İmar Kanunu'nun bir çok defa uygulama alanlarında çatışmasıdır.Ülkemizdeki genel yapılaşma ve yerleşme düzenini belirleyen İmar Kanunu, ne yazık ki Koruma olgusunu, asıl görevleri arasında saymamaktadır. Böylelikle kentin tarihsel dokularını yaşatabilmenin tek yolu olan Koruma Kanunu ile, yapılaşma alanında tek söz sahibi olan İmar Kanunu sık sık karşı karşıya gelmektedir.Bu çatışma pek çok kez tarihi kent dokularının bozulmasına ve yok olmasına sebep olmaktadır.3194 Sayılı İmar Kanununda, Koruma Kanunu dahil hiçbir özel kanunun bu kanununa aykırı olamayacağı vurgulandığından , İmar Kanunu istemeden de olsa koruma karşıtı uygulamalara zemin hazırlamaktadır.Korumaya yönelik yapılan yanlışlara, bu yasal düzenlemeye dayanarak hukukilik kazandırılması, sitemimizdeki en büyük sorunu teşkil etmektedir. Fakat içinde bulunduğumuz yüzyılın, bütün uluslarca bir koruma yüzyılı olarak ilan edilmesi, kamuoyunu oluşturan sivil toplum örgütlerinin koruma konusuna gösterdikleri hassasiyet, geleceğine sahip çıkma arzusu içerisindeki yerel halkın girişimleri ve nihayet daha bilinçlenmiş belediyeler bugün koruma konusunun daha ciddi bir şekilde ele alınmasını sağlamıştır. Bu sayede Koruma Kanunu öncelikle ele alınmaya başlanmış, yapılacak planlamalar ve gelişmeler için bir rehber oluşturmuştur.Yine de , ülkemizde koruma konusundaki en büyük gereksinim, bu iki mevzuat arasında birlik ve eşgüdümü sağlayabilecek ortak bir yasal düzenleme yapılmasıdır.Bu konuda en büyük görev Bayındırlık ve Kültür Bakanlıklarına

düşmektedir.Bir an önce İmar ve Koruma Kanunları arasındaki çatışmayı bitirecek, bütünleştirecek, yeni düzenlemeler için ortak çalışmalara başlamaları gerekmektedir.

Hem tarihi kenti koruyan, hem de sağlıklı ve modern şehirleri hedefleyen böyle bir mevzuat bütün sorunları giderecektir.Böylelikle tarihinden kopuk , kimliksiz, kent ve kentliler var olmayacaktır.

Kars'taki Uygulamaların Değerlendirmesi

Bugün büyük bir köy haline gelen Kars, eski ve yeni olmak üzere iki bölüme ayrılmaktadır.Kars şuanda irili ufaklı toplam 20 mahalleden oluşmaktadır.Yaşanan iç göçler sonucunda Kars merkezi ve tarihi kent çevresi sonradan oluşan Atatürk,Alparslan, Aydınlık Evler, Karadağ, Hafız paşa, Halitpaşa ve Şehitler mahallesi gibi yeni yerleşim yerleriyle kuşatılmış durumdadır.Bu yeni oluşumlar;beraberinde hayvanları da kent yaşamının içine sokmuştur.Böylece bir taraftan koruma kurulu kararıyla sit ilan edilen tarihi kent merkezi, bir taraftan da yeni oluşan kent hayvancılığı kavramı bir biriyle çatışmaya başlamıştır.

Şehrin kuzeyinde bir tepe üstünde yer alan 1152 yılında Saltukoğullarından Sultan Melik İzzeddin'in istemi ile yapılan tarihi Kars kalesinin etekleri, yani şuan ki Ortakapı ,Kaleiçi ,Bayrampaşa ,Dereiçi mahalleleri eski Kars'ı oluşturmaktadır.Fakat ne yazık ki günümüzde Kars Kalesi bugün hiçbir alt yapısı olmayan dik yokuşlu gecekonduların altında kalmış bir harabe görünümü vermektedir.

Kars Kalesinin etrafındaki büyük kayaların altına sığınmış bu küçük küçük gecekondular bir yandan şehrin tarihi dokusunu bozarken, diğer yandan da burada yaşayan insanların büyük ölçüde mağdur olmalarına neden olmaktadır.Kars için sembol olan binlerce insanın yurt savunmasında şehit olduğu Kars Kalesinin etrafına gece kondu yapmak ve bunları yapanlara göz yummak tarihe ve geçmişe en büyük ihaneti oluşturmaktadır.

Yeni oluşan yerleşim yerleri Kars'ın köylüleşmesinde çok önemli bir neden olmuştur.Son birkaç yıl içinde oluşan bu yeni yerleşimcilerin temel geçim kaynağı hayvancılıktır.Kars'ın çıkışındaki havaalanı yolu, Alparslan mahallesi,Bülbül mahallesi,İstasyon mahallesi,Aydınlık evler mahallesi gibi yerleşim yerlerinde yüzlerce küçük ve büyükbaş hayvanın besleniyor olması, Kars'a gelen yabancı konuklar dahil herkesin gözleri önünde cereyan etmektedir.Havaalanı ve çevre yolundan Kars'a girer

girmez tezek ve kemreler, evlerin aralarında, cadde ve sokaklarda otlayan hayvanlar, doğunun batısı Kars'ın günümüzdeki somut gerçekleridir.Adeta tarihi kent, çepeçevre açık hava ahılları ve çarpık düzensiz ahıl gecekondularla kuşatılmıştır. Tarihi kente ulaşmak ve birkaç tarihi eseri ziyaret etmek istiyorsanız, bu manzaradan rahatsızlık duymadan burnunuzu kapatarak yoldan geçmek zorundasınız.

1579 yılında Sultan II.Murat tarafından yaptırılan tarihi taş köprü, bugün etrafını saran kaçak gecekondularla sanki yok olmuş gibidir.Kars'taki kültür mirasının en önemli gruplarından biri olan tabyalar bugün başı boş kalmış ve çok kötü tahribata maruz bırakılmıştır.Bu tabyalar 19.yüzyılda Osmanların doğudan gelecek tehlikelere karşı en büyük savunma yapılarını oluşturmaktaydı.

Karadağ tepesi ve vadideki tabyalar, tahrip edilen ve soyulan taşları yüzünden iskeleti ayakta olan bir harabe şehir görüntüsündedir.Yine tarihi binalardan sökülen taşlarla yeni yerleşimciler tarafından, gecekondular ve ahıl yapılması herkes tarafından bilinen, fakat hiçbir önlem alınamayan bir gerçektir.1980li yılların ilk yarısına kadar Ortakapı mahallesi, Rus döneminden kalma taş binaların güzellikleriyle dolu düzenli ve nezih bir mahalle iken, bugün tarihi ve kültürel dokusunu koruyamamış ve yağmalanmış bir görüntü sergilemektedir.Ayrıca şehrin içinden geçen tarihi Faik Bey caddesi üzerindeki taş binaların yıkılıp yerine yeni kimliksiz beton binaların yapılması, cadde üzerindeki tarihi evlerin pencere ve kapıları sökülmüş harabe halleri ve asfaltlanmış tarihi taş sokaklar, Kars tarihi şehrini iyiden iyiye yok etmeye başlamıştır.Kars'ta bütün bu olumsuzluklara rağmen iyi giden bir şey yok mudur? Elbette vardır,özellikle 1999 yılında yerel yönetimin desteğiyle başlatılan tarihi kent koruma ve yaşatma çalışmaları, meyvelerini 2001'de Kent Konseyinin kurulmasıyla vermeye başlamıştır.Bu süreçte en önemli girişim 2002 yılında 100 olan tarihi koruma altındaki eserlerin sayısının 200'e çıkarılması ve Kars Kalesi eteklerinde kurulmuş olan tarihi Kars şehrinin tümüyle Erzurum Koruma Kurulu kararıyla sit ilan edilmesidir.Yine bu süreçte yapılan restorasyon ve yenileme çalışmaları da takdire değerdir.Fakat bütün bunlar tarihi Kars kentinin korunması ve yaşatılması için yeterli değildir.

Çünkü, şuan Kars'ta iki oluşum mevcuttur.Bunlardan birincisi ,Kale etekleri ve şehir merkezindeki eski yerleşim, ikincisi bunların dışını bir zırh gibi saran yeni yerleşimdir.Öncelikle Kars için bir şeyler yapılmak isteniyorsa, Kars'ın bütünüyle

korunması gerekmektedir.Sadece tek merkezli koruma, günü kurtarmaktan başka bir şey ifade etmemektedir.Şayet yeni yerleşimlerinde gerekliliği savunuluyorsa bu yerleşimlerin tarihi kent dokusunu zedelenmeden, yıpratmadan, siyasi beklentilerle yok edilmeden gerçekleştirilmesi zorunludur.İşte bu amaçla; bir an önce Kars' ta oluşan sorumsuz, plansız ve ideolojik gecekondulaşmanın önüne geçmek gerekmektedir.Bu mahallede oturanlar, Karsın tarihi dokusunu bozmayan Karsın kentleşmesine önemli katkı sunacak yeni konutlara yerleştirilmelidir.Kamu tarafından yeni konutlar inşa edilerek adı geçen mahalle sakinlerine konut tahsis edilmesi, hem bu insanların daha mutlu temiz ve sağlıklı bir ortamda yaşamalarını sağlayacak hem de Karsı köylülükten kurtaracaktır.Böylelikle boşaltılan bu mahalleler çevre düzenlemeleriyle daha verimli ve ekonomik alanlara dönüştürülebilecektir.

Ayrıca şehirde hayvancılık yapan halk, yerel yönetimler ve düşünce kurumları aracılığıyla bilgilendirilmeli, şehirde yapılan hayvan besiciliğinin, ne kendilerine nede Kars'a hiçbir katkısı olmadığı konusunda ikna edilerek, kırsal alanlara yönlendirmelidir.Bu sayede tarihi şehri tamamen saran ağıl gecekondular ve bunların oluşturduğu sağlıksız ve hoş olmayan görüntülerden kurtulunmuş olunacaktır. Kars merkezinde ve mahallelerinde yeni oluşumları besleyen temel unsurlardan olan hayvan besiciliğine göz yummak kentleşme ve kentlilik bilincini yok edecektir. Bütün bunların yanı sıra koruma kurullarının aldığı kararlar Kars halkına en iyi şekilde anlatılmalı, halkında bu sorumluluğa top yekun katılımı sağlanmalıdır.Zaten geçmişine bakıldığında doğunun uygar kentini oluşturan Karşlılar, inanıyorum ki bu amaca en iyi şekilde hizmet edeceklerdir. Kars tarihi dokusu, kültürel mirasları, doğal yapısı ve kendine has şanlı geçmişiyle bu ülkenin en önemli açık hava müzesi durumundadır, bize düşen bu değerlerin laikliğiyle korunması ve geleceğe taşınmasıdır.

Yerel Yönetimlerin Değerlendirmesi

Tarihi kent dokularının korunması ve geleceğe taşınması, yerel yönetimlerin en önemli sorumluluğudur. Bu sorumluluk, bazen mevcut imkanların yetersizliği, bazen de yerel yönetimlerin bu konuya gereken önemi göstermemesiyle, yeterince yerine getirilememektedir.

Kentsel Tarihi Çevre Koruma, ancak disiplinler arası işbirliğiyle amacına ulaşabilir.Bu işbirliğinin geliştirilmesi, yerel yönetimlerde etkin olarak kullanılabilmesi

için parasal ve teknik olarak güçlü , yetkili ve geniş açılım içinde konuları ele alabilen birimlere gereksinim bulunmaktadır.Bu amaçla İmar Müdürlükleri içinde , Nazım Planlama ve Planlama Birimleri ile doğrudan ilişki ve işbirliği içerisinde çalışacak yeni ‘Kentsel Tasarım’ ünitelerine ihtiyaç vardır.Maalesef bugün İstanbul,Ankara ve Antalya Büyükşehir Belediyeleri haricinde böyle bir sistemi uygulayan belediyemiz bulunmamaktadır.Bu birimlerde ; şehir ve bölge plancısı, peyzaj mimarı , ekonomist, sosyolog, mimar, alt yapı mühendisi, çevre mühendisi, harita mühendisi, bilgisayar operatörü, yöreye göre arkeolog, sanat tarihçisi, restorasyon uzmanı gibi elmanlar görev almalıdır.Fakat maddi sıkıntılar sebebiyle, yerel yönetimlerin yerel kaynaklarla böyle geniş bir birimi oluşturmaları çoğu kez mümkün olmamaktadır.

Bu birimlerin parasal ve teknik bakımdan olabildiğince özerk olmaları ve doğrudan Belediye Başkanına yada Teknik Başkan Yardımcısına bağlı olarak, her türlü plan ve projenin yarışma, ısmarlama ve ihalesini yapabilmeleri gerekmektedir.Buda büyük maddi külfetler getirmektedir.Maddi sıkıntıların sürekli bir engel olarak karşımıza çıktığını görmekle birlikte, bazı yerel yönetimler popilist, çıkar gözeten, bol süslü mekanlara para harcamaktadır. Bu da kentte anlamsız ve kimliksiz, kent bütününden apayrı bir doku oluşturmaktadır.Böyle uygulamalar, tarihi kentlerin yok olma sürecini hızlandırmaktadır. Bursa’da tarihi kent merkezine dikilen ve halen atıl bir biçimde stadyum caddesi üzerinde yükselen Göktuğ Plaza buna iyi bir örnek teşkil etmektedir.Tarihi kentleri korumakla görevli yerel yönetimler, böyle uygulamalarla koruma kültürüne ve kent silüetine zarar vermektedirler.

Yerel yönetimlerce, koruma amacıyla oluşturulan koruma imar planları , onama sürecinden sonra, tamamen kendi haline bırakılmaktadır.Böylece korunması gereken kent parçaları, planın bir uygulama alanı olmaması sebebiyle kaçınılmaz bir şekilde yok olma sürecine itilmektedir. Yerel yönetimler bu planları oluşturup, geçici çözümler üretmekte, fakat gerekli uygulamalarını yerine getirmemektedirler. Koruma planları hemen takip edilmesi gereken planlardır.Çünkü, geciktiğinde geri dönüşü olmayan bir yola girilmiş olunmaktadır. Kars gibi son dönemlerde bütün şehir gelişimlerini, hazırlanan tarihi kent koruma planlarına göre yönlendiren yerel yönetimler hızla artmaktadır. 2000’li yıllarla birlikte yerel yönetimler tarihi kent koruma kavramına daha

ilgili ve sahip çıkar durumdadır. Artık sağlıklı ve kimlikli bir kent oluşturmanın yolunun tarihi kenti korumaktan geçtiği, herkes tarafından bilinen bir gerçek olmuştur.

Genel olarak bir değerlendirme yapılacak olursa, mevcut yerel yönetimlerin, maddi yada başka sebepleri öne sürerek kentsel tarihi koruma konusuna duyarsız kaldıkları görülmektedir. Fakat son dönemlerde , Tarihi Kentler Birliği' nin kuruluşuyla birlikte, üyeleri her geçen gün artan bu teşkilatın koruma kültürünün oluşumunda ve koruma uygulamalarının yaygınlaşmasında etkili olduğu söylenebilir. Birliğin katkılarıyla tarihi koruma konusu Türkiye'nin gündemine girmeye başlamıştır. Merkezi idarenin de parasal katkılarıyla ulusal bir politika oluşturma zamanı çoktan gelmiştir.

Öneriler

Yasal Ve Planlamaya Yönelik Öneriler

Ülke bütününde, "bütüncül ve sürdürülebilir planlama anlayışıyla", kalkınma planlarından kentsel tasarıma kadar her aşamayı kontrol eden, saydam ve etkin bir denetleme mekanizması kurmak gerekmektedir.

Planlama bütününde planlar arasındaki eşgüdümsüzlük, kurumlar arası ortak çalışma grupları kurularak olabildiğince ortadan kaldırılmalıdır. Kent çevrelerinin korunması, sağlıklılaştırması ve çağdaş fonksiyonlar kazandırılarak yaşatılabilmesi, bu bölgelerin çevreleri ve kent bütünüyle olan çok yönlü ilişkileri bağlamında, planlamanın özel boyutlar içeren bir parçasıdır. Bu nedenle konu; ülkesel ölçekte benimsenen sürdürülebilir kültürel, yönetsel ve ekonomik politikalar, planlama teknik ve stratejiler, kentsel büyüme dinamikleri bağlamında irdelenmelidir.

Kentsel tasarım; temelde "yaşanabilir kentler" in üretimini hedef almalıdır, toplumsal ve ekonomik koşullar ne olursa olsun, kentsel tasarım eylemi aslında "planlama kararlarının uygulamaya geçirilmesi", yani bizzat kentin yapım sürecidir. Gerek planlama, gerek kentsel tasarım eylemleri teori ile pratik, plan-proje ile uygulama arasındaki bağları kurmakla sorumludur.

Planlama sürecinin her basamağında kentsel tasarımın gerekliliği söz konusudur. Kentsel tasarım, planlama sürecinin doğal sonucu olan mekansal kararların, kesin veya esnek tercihi olarak belirlenmesine yardımcı olmalıdır. Mekanla ilgili sonuçlar, sürecin sonunda değil, tümünde oluşmalıdır. Kentsel tasarımın temeli en başta atılmalı,

planlama kararlarının yaşama aktarıldığı son aşamalara kadar daha da etkinleşen bir süreklilik içinde var olmalıdır.

Kentsel dokuya getirilecek müdahalelerin, kente ilişkin kararların bütünü içinde ele alınmasına rağmen klasik imar planı metotlarının yetersiz kaldığı görüldüğünde kentsel tasarımlara başvurulması bir zorunluluk olmuştur. Bu mekanlar koruma, yaşatma, geliştirme ilkeleri doğrultusunda, yapısal ve mekansal bütünleşmeyi sağlayan kararlara, farklı ölçeklerde ifade bulacak mekan ve hatta yapı tasarımlarına ihtiyaç göstermektedir, ayrıca konunun ve alanın özelliğine göre 1/500 veya daha büyük ölçeklerde kentsel tasarım projeleri üretmek gerekmektedir.

Yerel Ve Merkezi Yönetime İlişkin Öneriler

Yerel yönetimlerin çoğunlukla çıkar gözeten bol süslü anlamsız mekanlar yaratmaktansa, yaşamakta oldukları kentin özgün karakterini veren ve kent kimliğini yansıtan mekanlara karşı daha duyarlı davranarak, bir planlama sistematığı içerisinde oluşturulmuş ilke kararlarının ışığında belirlenen özgün nitelikli alanlarda, kent kimliğini ve kentlilik bilincini oluşturacak ve diğer projeler için de ivme kazandıracak uygulamalara öncülük etmeleri gereklidir.

Merkezi yönetimlerin yerel yönetimlere parasal destek sağlamaları, ayrıca uluslararası kuruluşlardan tarihsel/doğal/kentsel çevrelerdeki uygulamalara yönelik maddi destek yollarının aranması gereklidir. Merkezi yönetim, yerel birimler oluşturarak, yerel yönetimlere teknik ve parasal destekte bulunmalıdır.

Yerel yönetimlerin de ve kentsel tasarım ve uygulamalarını yapacak etkin ve yetkili birimler oluşturmaları gereklidir. Sivil toplum örgütlerinin planlama ve uygulamalara etkin katılımlarının sağlanması önem taşımaktadır.

Doğal, Arkeolojik, Kentsel Koruma Alanlarına İlişkin Görüş Ve Öneriler

Ülkemizde Koruma Amaçlı İmar Planları (Koruma Planları), onama sürecinden geçtikten sonra, diğer planlar gibi kendi doğal sürecine terk edilmektedir. Ancak korunması gereken kent parçaları, planın uygulamaya aktif olarak sokulmaması sonucunda kaçınılmaz bir şekilde çöküşe doğru sürüklenmektedir. Birkaç yıl sonra yeni bir plan süreci başlatılmakta ve bu yöreler zamanla yitirilmektedir. Ayrıca tescilden

düşme, sit alan sınırlarında değişiklik yapılması, daraltılması da bu süreci olumsuz etkileyen faktörlerdir.

Koruma Amaçlı İmar Planı uygulaması, imar planları gibi zamana çok fazla yayılmamalıdır. Aktif/eylemsel planlama ve uygulama süreci hakim olmalıdır.Öncelikle neyi/nasıl korumak gerektiği üzerinde fikir birliğine varılması gereklidir. Sadece taşınmaz kültür varlıkları olan tek yapılar mı yoksa bütünüyle, tüm öğeleri ile kültür mirasını mı? Maddi ve manevi kültür varlığımız ve onun doğal çevresini korumak zorundayız. Ancak bunun uygulamadaki güçlüklerini de bilmek, gerçekçi çözümler getirmek açısından yararlı olacaktır.

İçinde bulunduğumuz yüzyılın koruma ve onarım yüzyılı olduğu bilinmektedir. Doğal ve kültürel çevrenin korunması, yeniden yaratılması (elde edilmesi) ancak bilinçli çabalarla ve halkın katılımı ile sağlanabilecektir.

Belediye sınırları içinde kamu elindeki arsa ve arazi stoku belirlenmeli, bu alanlar özel mülkiyete devir edilmeden, koruma amaçlı plan kararlarının gerçekleştirilmesi doğrultusunda kullanılmalıdır.Yerel Yönetimler kentlerin gelişmesini sağlıklı bir şekilde kontrol edebilmek amacıyla, gelişme konut alanlarında arsa edinmeli ve bu alanların alt yapısını sağlayarak imkanları ölçüsünde konut üretmeli, varsa tasfiye alanlarından tasfiye edilecek kişileri arsa tahsisi, kendi evini yapana yardım, kredi verme ya da konut verme vb. yöntemlerle ev sahibi yapmalıdır.

Ayrıca, hazırlanan Koruma Planlarının uygulanması ve kamu yararlı kullanımların gerçekleştirilmesini sağlamak amacıyla önemli bir yasal araç olan imar Kanununun 18. Maddesini (Hamur Kuralı) uygulamalıdır.

Kentsel sit alanı içinde, restorasyon ve onarımlar yapılması, yeni yapılacak yapıların, plan eki olan uygulama koşulları ve plan notları çerçevesinde sivil mimarlık örnekleriyle uyumunun sağlanması amacıyla belediyeler bünyesinde,doğrudan başkana bağlı“Tarihsel ve Doğal Çevre Koruma Müdürlükleri" oluşturulmalıdır. Buna örnek İstanbul, Antalya ve Ankara Büyükşehir Belediyeleri bünyelerinde kurulmuş birimler gösterilebilir.

Bu birimler, doğal çevre koruması, çevre düzenleme çalışmaları ve tek yapı uygulamalarını denetlemelidir Ayrıca, evini onarmak isteyen plan, proje ve maddi yardım yaparak koruma uygulamalarını desteklemeli, o yöre ile ilgili geliştirilen plan ve

projeleri sergiler açarak halka tanıtılmalı, broşürler basıp halkın ilgi ve katılımını sağlamalıdır.

Yerel Yönetim, anıtsal ve sivil mimarlık örneklerinin korunmasını sağlamak amacıyla, Kültür Bakanlığı ve diğer ilgili kamu kuruluşları ile, özel sektörün parasal ve teknik desteğini o yöreye çekmek amacıyla çalışmalar yapmalı, 'Koruma Planı' ve buna bağlı geliştirilecek olan projeleri yurt dışında tanıtarak kültürel amaçlı kredi, fon ve yardımlardan kaynak sağlamaya çalışmalıdır.

Koruma Ve Geliştirme Mekanizmalarının Geliştirilmesi

Bakım Ve Onarıma Katkı Sağlanması

“Özel Hukuka Tabi Gerçek Ve Tüzel Kişilerin Mülkiyetinde Bulunan Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının Onarımına Katkı Fonu Yönetmeliği”; Bu yönetmelik Taşınmaz Kültür Varlıklarını Koruma konusunda tescilli yapıların bakım ve onarımı için Kültür Ve Turizm Bakanlıkları tarafından aynı (malzeme), nakdi (parasal) ve teknik yardımlar ile, verilecek kredilerin usul ve esaslarını belirlemektedir. Bu kredilerin yetersiz olduğu bilinmektedir. Kaynaklar geliştirilmelidir. Ayrıca, Toplu Konut İdaresi Başkanlığı'nın da tarihsel konut dokularını birer konut stoku olarak gören yaklaşım ile geliştirmeye çalıştığı yönetmelik henüz hayata geçirilememiştir. Sürdürülebilir koruma ve geliştirme için büyük önem taşımaktadır.

Kamulaştırma

2863 ve 3386 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Ve Bu Kanuna Bazı Maddeler Eklenmesi Hakkında Kanun'un 5. Maddesinde ise ; “Koruma amaçlı imar planında kültürel amaçlara ayrılan tescilli yapıların, bu amaçla onarılıp değerlendirilmesi kaydıyla koruma kurullarının karar ve Bakanlığın tasdiki ile belediyelerce kamulaştırılması yapılabilir”. Şeklinde bir ibare eklenmiştir. Bu madde Belediyelere, Kentsel sit alanlarındaki kültürel amaçlı yapıları kamulaştırıp onarım olanağı vermektedir.

Takas

Ayrıca aynı maddenin (f) bendinde; “Sit Alanı olması nedeni ile kesin inşaat yasağı getirilmiş korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının bulunduğu parseller; malikinin başvurusu üzerine bir başka hazine arazisi ile yer değiştirilebilmektedir.” Üzerinde bina, tesis var ise, malikinin başvurusu üzerine rayiç bedeli 2942-Sayılı Kanunun 11.Maddesi hükümlerine göre belirlenerek ödeme yapılabilir. Burada ise mal sahipleri ile yerel yönetim arasında karşılıklı bir anlaşma yapılması olanağı verilmiştir. Kentsel sit alanlarındaki bazı yapılar, bu şekilde takas yapılarak mülkiyeti belediye tarafından elde edilebilir.

Yerel Yönetimlerin koruma ve çevre düzenlemesi konusundaki, yukarıda bahsedilen bazı yasal olanaklar incelendiğinde mevcut yasal çerçevenin korunması ve uygulaması konusunda geniş olanaklar sağladığı sonucuna varılmaktadır. Bu olanaklar, yerel yönetimlerin giderek artırılması gerekli parasal ve teknik gücü ile birleştirilerek kullanılabilir.

Konu sadece koruma olmayıp, sıhhileştirme , yeniden canlandırma, koruma ve kentsel yenileme gibi kavramları da içermektedir.Kentsel koruma ve yenileme çalışmaları kapsamında, tarihi, mimari, görsel ve etnografik değerler taşıyan koruma alanlarının, ölü müze alanları olarak değil, yaşayan ve içinde buldukları bölge veya kentin planlanmış gelişimine katkıda bulunan çevreler olarak korunması gereklidir. Kuşkusuz böyle bir yaklaşım için, korunacak ve yenileştirilecek alanlarda başlatılacak ve sürdürülecek eylemler için, gerekli ilk finansman sağladıktan sonra, bu alana verilmiş olan işlev, bu finansmanı geri döndürecek bir mekanizmaya bağlanmalıdır.

Aksi takdirde, kaynakları sınırlı olan yerel yönetimlerin kültür amaçlı da olsa geri dönmeyecek parasal harcamaları ya çok sınırlı kalır, ya da olanak dışı olur.

Yerel yönetimler;

*Döner Sermaye İşletmesi kurabilir,

*Birlik kurabilir, birliğe ve ortaklığa katılabilir, onarım için özel firmalara, vakıflara yetki vererek uygulama yapabilir, Yerel Yönetim Bütçesi içinde, ya da dışında işletme eliyle yönetme modelini uygulayabilir.

*Halkı organize ederek koruma ve turizm amaçlı kooperatifler kurabilir ki, uygulama modellerinden özellikle döner sermaye işletme örgütlerinden, kooperatif

modelinden doğal kentsel ve arkeolojik koruma ve yenileşme için yararlanabilir. Bu tür örgütler mevcut yasalarla hemen kurulabilirler ve kentsel koruma ve yenileştirmeye ekonomik bir boyut kazandırabilirler.

Proje tamamı içinde, "ÖZEL PROJE ALANI" olarak belirlenen özellikli kentsel tasarım ve restorasyon alanlarının tespiti ile bu bölgelerin hazırlanacak projeler uyarınca onarım ve kullanımlarının sağlanması mümkündür. Ancak bu yörelerde, öncelikle altyapının yapılması, mevcut altyapının ıslahına ve telefon, elektrik sisteminin yeraltına alınmasına, üst yapının düzenlenmesine daha sonra geçilmelidir. Özel Proje Alanlarında konut işlevinin sürmesi için bir karar varsa, buradaki koruma ve yenileşmeyi konut yapımını üstlenmiş bir döner sermaye işletmesinin gerçekleştirilmesi için, yasal hiç bir engel yoktur. Öte yandan bu konutları işlevlerine uygun bir biçimde lojman, öğrenci yurdu vb. amaçla işletmek, yatırımı geri dönüşü olan, bölgeyi sürekli korumaya yönelik, yasal örgütlü bir davranış olacaktır. Örgütlenme biçimi "Yerel Yönetim İşletmesi" olan bu işletmenin görev alanı, koruma- yenileşme alanı, bu görevi belirleyen sınırları çizen en önemli araç da Koruma İmar Planıdır.

Yasal Politika Önerileri

Koruma konusunda yasalardaki ve örgütsel yapıdaki çok başlılık ve yetki kargaşası mutlaka önlenmelidir. "Sürdürülebilirlik" ilkesi doğrultusunda yetki ve sorumluluk dağılımı yeniden gözden geçirilerek tek bir "Kent Ve Çevre Koruma Yasası" oluşturulmalıdır.

Toplu Konut İdaresi Başkanlığı'nın 1997 yılına kadar geliştirdiği ve geleneksel kent dokularını birer konut dokusu olarak gören yaklaşımı ile hazırlanan yönetmelik bir an önce gerçekleştirilmelidir.

"3194 Sayılı İmar Yasası ve Yönetmeliklerinin" yeni bir yapı kontrol sistemi ve afetlere karşı dayanıklılık sağlayacak önlemleri içermek üzere yapılmakta olan revizyon çalışmalarında, hazırlanmış bulunan "İmar Hakten Aktanım(İHA) Yönetmeliği"nin bir an evvel kentsel sit alanlarında da uygulanması gerekmektedir. Bu doğrultuda koruma amaçlı plan çalışmasından önce kazanılmış ve tapuya tescil edilmiş olan imar haklarının düzenlenecek "İmar Hakları Sertifikaları" ile kentsel koruma alanları dışına transferi (rant transferi) sağlanmalıdır.

“İmar Yasası 18. Madde uygulamasının (Hamur Kuralı)” kentsel koruma (sit) alanlarında yatayda ve dikeyde gerçekleştirilmesi ile önemli taşınmaz kültür varlıklarının ve alanların kamu eline bedelsiz geçmesi sağlanmalıdır. Bu amaçla İmar Yasası'nda yeni düzenlemeler yapılması gereklidir.

Sosyal Ve Ekonomik Politika Önerileri

Tarihsel çevreler, geleneksel konut dokuları, “Sürdürülebilir Kalkınma” kavramı doğrultusunda sadece taşınmaz kültürel varlıkları olarak değil, birer “Konut Stoku”, çevresel bir değer olarak görülmeli ve değerlendirilmelidir. Bu doğrultuda, sadece kentsel koruma değil, sağlıklılaştırma ve yenilemeyi de içeren planlama ve projelendirme çatışmaları yapılmalıdır.

Yerel Yönetimlere (Belediyeler) teknik ve parasal destek artırılarak ve yaptıkları hizmetler denetlenerek yerinde koruma ve geliştirme politikaları uygulanmalıdır. Korumanın temelde ekonomik bir olgu olduğu gözetilerek, yapısını onarmak isteyenlere teknik ve parasal yardım mekanizmaları oluşturulmalı, geleneksel yapı stoklarının sağlıklılaştırması amacı ile hızlı ve etkin işleyen destek fonları kurulmalıdır.

Kurumsal Politika Önerileri

Kültür Bakanlığı'nın bu günkü bürokratik, ağır işleyen, teknik olarak yetersiz niteliği mutlaka iyileştirilmelidir. Politikalara (Bakan'a, Müsteşara, ya da Genel Müdüre) göre gündemden güne değişen politikalar yerine uzun vadeli, ülke kaynaklarını ve önceliklerine göre saptanan politikalar oluşturulup uygulamaya konmalıdır.

Kültür Bakanlığı'nın yerel birimleri olan Koruma Kurulları ve Büro Müdürlükleri günümüzdeki edilgen, sorunları çözemeyen, korumayı geciktiren yapılarından kurtarılarak, etkin, teknik ve parasal donanımlı, aktif mekanizmalar haline getirilmelidir. Kurul Üyelikleri günümüzdeki ciddi ve bilimsel olmayan, güncel politika doğrultusunda sürekli değişken yapısından kurtarılmalı, sürekliliği olan, bağımsız, açık ve bilimsel bir niteliğe kavuşturulmalıdır.

Yerel Yönetimlerin kültür varlıklarının korunmasına yönelik olarak özerk, yetkili ve etkin birimler oluşturmaları sağlanmalıdır.

Yörede yaşayan halkı tarihsel çevre konusunda bilgilendirmek ve bilinçlendirmek, halkı ve sivil toplum kuruluşlarının kentsel koruma konusuna olumlu katkı ve katılımlarının sağlanması en önemli uygulama aracı olarak görülmektedir. Çocuk yaştan başlayarak ülkedeki kültürel zenginliğin ve kültür varlıklarının öğretilmesi, tanıtılması ve sevdirmesi büyük önem taşımaktadır. Bu noktada sivil toplum örgütlerine (meslek örgütleri, vakıflar, demekler vb.) önemli görevler düşmektedir.

Sonuç olarak; ülkemizde binlerce yılda oluşmuş doğal, tarihsel ve kültürel varlıkların korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması konusunda on yıllardır süregelen ihmal ve yağmanın sonucunda geline nokta bu varlıkları tümüyle olmasa bile büyük bir kısmını kaybetme noktasıdır.

Buna önlem alması gerekli merkezi ve yerel yönetimlerin bu konularda teknik ve mali yetersizlikleri ve hatta bilinçli ihmali gözlenmektedir. Buna derhal dur denilmeli. "Sürdürülebilir Kalkınma" için yukarıda sıralanan önerilerin gerçekleştirilmesi için çaba gösterilmelidir.

Kamu kurum ve kuruluşlarına, sivil toplum örgütlerine, özel sektöre ve her bireye düşen görev, kültürel ve tarihsel değerlerin korunması çabalarında aktif yer almaktır.

Yerel Yönetimlerin Güçlendirilmesine Yönelik Öneriler

Yerel Yönetimlerin Teknik Personel Açısından Güçlendirilmesi

Yerel yönetimler, özellikle metropoliten boyutlara ulaşmış bir kısım Büyükşehir Belediyeleri ile il özel idarelerinin planlama ve uygulama birimlerinin güçlendirilmesi gerekmektedir. Planlama birimlerinin oluşturulması, varolanların çeşitli teknik elemanlarla (şehir plancısı, mimar, harita mühendisi, inşaat mühendisi, çevre mühendisi, arkeolog, sanat tarihçisi vb.) güçlendirilmesi büyük önem taşımaktadır. Yıllardır kadrolu memur alamayan, bir eleman alımı için Ankara'da mücadele veren belediyeler merkezi yönetimin bu idari vesayetinden kurtarılmalıdır. Ayrıca, her yıl mezun edilen binlerce teknik elemanın da ülkeye yararlı olacak şekilde kendi uzmanlık dallarında görev yapmaları sağlanarak yerel yönetimler güçlendirilmelidir.

Yerel Yönetimlerin Teknik Olarak Güçlendirilmesi

Hızla gelişen bilgisayar ve iletişim teknolojileri ile, sayısal ortamda planlama ve projelendirme, arşivleme ve hizmet vermenin hızlı, kolay ve ekonomik olduğu bilinen bir gerçektir. Kamu yönetimlerinin bir çoğunda bilgi birikiminin sağlanamaması, plan, proje ve belge (dokümantasyon) arşivlerinin dağınık, düzensiz ve yetersiz oluşu nedeniyledir. Etkin bir kamu hizmeti sağlanmasının gerisinde, bilimsel olarak oluşturulan ve kullanılan bilgi ve belge arşivleri bulunmaktadır. Bu nedenle, planlama ve uygulama ile ilgili tüm yerel (ve de merkezi) kamu kurum ve kuruluşunda birbirleri ile uyumlu ve karşılıklı veri alışverişi yapabilecek bilgisayar ve iletişim sistemleri kurulmalı var olanlar ise belirti bir program dahilinde gözden geçirilerek çağdaş teknoloji düzeyine çıkarılmalıdır.

Gelecekte “Digital Belediyecilik (e-belediyecilik)” saydam devlet ilkesinin yerel yönetimde yaşama geçirmenin bir aracı olabilecektir. Belediye sınırları içinde yaşayanlar harç, vergi ve lisans bedelleriyle bir anlamda aldıkları hizmetlerin bedelini önceden ödemektedirler. Bu durumda aldıkları hizmetin niteliği, biçimi, hızı, kapsamı, kalitesi ve fiyatı konusunda hem bilgi, hem de söz sahibi olmaları gereklidir. E-belediyecilik ileri teknoloji yardımıyla interaktif biçimde gerçekleşmesine olanak tanımaktadır.

*Emlak ve çöp vergisi ödemeleri,

*İhalelerin takibi,

*Belediyenin uygulamaları hakkında fikir sahibi olunması ve katılım,

Yerel yönetimlerin mekansal sorunlarının çözümü için 3030 Sayılı Yasa ve 3194 Sayılı Yasanın yürürlüğe girdiği tarihten bu yana “Belediye Başkanlık Sarayları” yapımı için büyük çaba harcanmıştır. Doğal olarak belediyelerin etkin olarak görev yapabilmeleri için çeşitli birimlerinin dağınık mekanlarda görev yapmaları doğru değildir. Ancak, kaynakların lüks ve gösterişli yapılar için kullanılması, teknik donanım ve arşiv sistemlerinin pek fazla önemsenmemesi, ya da bunlara yeterince kaynak ayrılmaması sonucunu doğurmuştur. Hemen hemen tüm yerel yönetim birimlerinde eksikliği görülen donanım, arşivleme, sunum vb çağdaş teknolojik araç, gereç

(donanım) ve buna ilişkin mekanların oluşturulması etkin planlama ve uygulamanın önemli gereklerindendir.

Yerel Yönetimlerin Parasal Olarak Güçlendirilmesi

Yerel yönetimler günümüzde 15-20 yıl öncesine göre oldukça güçlü kamu yönetimleri haline gelmişlerdir. Bunda genel bütçeden alınan payların arttırılması yanı sıra bazı vergilerin (emlak, çevre temizlik vb) toplanmasının ve gelirinin yerel yönetimlere bırakılması etmen olmuştur. Ancak, gelirlerin artan hizmetler ve hızla büyüyen kentler karşısında yettiği ve bu gelirlerin de doğru olarak kullanıldığını söylemek olanaklı değildir.

Kent Yaşamında Ve Kentlerin Şekillenmesinde Kent Planlamasının Rolü

Yeni bin yılda biyolojik yaşam odaklı bir kültür oluşturmada; kent plancıları ile birlikte mimarlar, endüstri ürünleri tasarımcıları, peyzaj mimarları, altyapı mühendisleri, İnşaat mühendisleri, ekonomistler, sosyologlar, politikacılar vb, tüm profesyonel meslek gruplarının yeteneklerinin geliştirilmesine gereksinimimiz bulunmaktadır.

Kent plancıları ve kent planları bunlardan biridir ve bütün yukarıda sayılanların üstünde önemli olan bir meslek olduğu düşünmekteyiz. Bunun nedeni deneyimli çevre duyarlı plancılar çevre değerlerini koruma temeline dayalı sağlıklı kentsel politika ve stratejiler geliştirebilirler.

Kent planları, Türkiye'de yeni kentsel çevrelerin oluşturulmasında, doğal çevrenin korunması ile birlikte kentlerde yeni bir yaşam tarzı ve kentli oluşturulmasında başlıca araçlardan biridir.

Kent Planlamasının Geleceğine Yönelik Öneriler

Kent planlaması ve çevresel konulara ilişkin günümüzde pek çok yasa ve yönetmelik bulunmaktadır. Bu yasa ve yönetmelikler bir araya getirilmeli ve geleceğin toplumunda yaşam merkezli bir kültür oluşturulmasına yönelik olarak tek bir yasa haline getirilmelidir.

Sürdürülebilir Kentler İçin Planlar Üretmek

Her kent planı yaşam ve çevrenin korunması ışığında yeniden ele alınmalıdır. Master Planlarda aynı zamanda ele alınarak çevrenin korunması ve geliştirilmesine yönelik olarak düzenlenmelidir. Bu stratejik planlara "Sürdürülebilir Kent Planları" denilebilir. Bu kent planları hazırlanırken verileri doğru ve kolay ulaşılabilir hale getirmek amacıyla Coğrafi Bilgi Sistemleri (CIS) ve bilgisayar destekli tasarım yöntemleri kullanılmalıdır.

Bu sürdürülebilir kent planlarında; kentsel, arkeolojik, tarihsel koruma alanları, doğal parklar, doğal çevre koruma alanları, verimli tarım toprakları, orman alanları, akarsu çevreleri, su kaynakları ve havzaları vd. kesin koruma alanları olarak belirlenmelidir. Bu planlarda; yerel ve merkezi yönetimler ve yörede yaşayanlarda yaşam merkezli bir kültür yaratmak üzere koruma koşulları, yapı ve nüfus yoğunlukları belirlenmelidir. Her planın kentsel gelişimi kontrol etmek üzere aşağıda anılan örneklere benzer kendine özgü örgütlenmeleri olmak durumundadır.

*KYÖ: Kıyı Yönetimi Örgütü : Kıyı bölgesi yönetimi ile ilgili özel bir örgütlenme biçimidir.

*KAÖ: Kentsel / Arkeolojik Koruma Alanları Yönetimi Örgütü: Kentsel ve arkeolojik alanların korunmasına ve sorunlarının çözümüne yönelik bir örgütlenmedir.

*OAÖ: Orman Alanları Yönetimi Örgütü: Orman alanlarının korunması ve geliştirilmesine ilişkin bir örgütlenme biçimidir. Orman alanları, ulusal parklar, doğa rezerv alanları, kentsel büyük park alanları ve nehir havzalarının korunması ve geliştirilmesini yönetmeyi amaçlamalıdır.

Yaşam Merkezli Bir Kültür İçin Sürdürülebilir Kent Planlarının Uygulaması

Bölge planları nüfus artışı ve göçlerin nasıl kontrol edilebileceğine ilişkin kararlar geliştirmelidir. Bölgesel su havzalarının, ormanların, nasıl korunacağı ve erozyona nasıl engel olunacağı konularında etkin olmalıdır. Günümüzde uygulama imar planları 1/1000 ölçeğinde hazırlanmaktadır. Bu ölçek, kentsel tasarım, peyzaj, kent mobilyası, kentsel altyapı (elektrik, içme/kullanma suyu vb) gibi kentsel çevre oluşturulmasına gerekli tasarımlar için yeterli olamamaktadır.

Çevre/yaşam duyarlı bir kültür oluşturulmasında, kent uygulama planlarının daha detaylı olarak hazırlanması ve kendine özgü uygulama araçlarına sahip olması sağlanmalıdır. Bu planlarda kentsel rantları kontrol mekanizmaları oluşturulmalı, kentsel rantın kamu (merkezi ve yerel yönetimler, yerel birimler) ve özel sektör arasında kamu yararlı paylaşımı sağlanmalıdır. Her yerel birim (mahalle) planında, spor alanları, aktif ve pasif yeşil alanlar, rekreasyon alanları, çocuk oyun alanları yer almalıdır. Kişi başına düşen yeşil alan oranlarının bu günkü yasal standartların çok üstünde olması gerekmektedir. Yeşil alan standartları, ülkenin iklimsel olarak yetersiz olan kesimlerinde bile olabildiğince yüksek tutulmalıdır. Yeni kentsel gelişme alanlarının oluşturulmasında yerleşmeden önce tüm yeşil ve açık alanlar gerçekleştirilmelidir. Kentlerin eski yerleşik dokularında, özellikle nüfus yoğun alanların yoğunluğunu desantrilize edecek planlamalar yapılmalı, nüfus yoğunluğu daha insan ölçeğindeki yeni konut alanlarına kaydırılmalıdır. Bu tür operasyonlar yapılırken, yüksek katlı çirkin apartman blokları yıkılarak, bunların yerine küçük ölçekli park alanları ve çocuk bahçeleri planlanmalıdır.

Kentsel desantralizasyon ve yenileme sürecinde yeni gelişmeler alçak katlı, düşük yoğunluklu ya da yeşil alanlarla kaplı düşük yoğunlukta yüksek katlı olarak tasarlanmalıdır. Gecekondu alanlarının düşük yoğunlukta dokusu ve yeşil alanları geleceğin çevresel ve yapısal rehabilitasyon projeleri için korunmalıdır. Organize ve küçük sanayi alanları, çevreye zarar vermemeleri için sıkı kontrol altında bulundurulmalı ve gelecek planlarda çevresel olarak emin ve toksik olmayan sanayi gelişmelerine izin verilmelidir. Varolan bitki ve hayvan türlerinin (Flora/fauna) korunarak çeşitliliğin artırılması, doğa koruması, bitkilendirme alanlarının saptanması kentsel planlarda oldukça duyarlı konulardır. Gelecekteki toplumda yaşam duyarlı bir kültür oluşturmada, bu alanlardaki yaşantıyı korumak çok önem taşımaktadır. Çünkü bu alanlar "Doğa Adaları" olarak gelecekteki daha yaşanabilir çevrelerin oluşturulmasında yararlı olacaklardır.

Geleceğin kentlerinde ulaşım sistemleri bireysel araçlara değil, temel olarak kamusal toplu taşın sistemlerine dayalı olacaktır. Toplu ulaştırma sistemleri (demiryolu, denizyolu, metro, monoray, tramvay, otobüs vd.) geleceğin sürdürülebilir kentlerinin temel ulaşım sistemleri olacaktır.

Kişisel ulaşım sistemleri, alternatif yeşil motorların (İçten patlamalı motorlar) geliştirilmesi ile (örneğin elektrikli, güneş enerjisi kullanan, alkol kullanan araçlar - fosil yakıt kullanan araçlar) çevre duyarlı bir anlam kazanacaklardır. Çevre duyarlı sürdürülebilir planlamanın temelinde kişisel araç kullanımını minimize etmek de yatmaktadır. Merkezi iş alanlarında, yaya yollarında ve bölgelerinde, yaya aileleri ve meydanlarında yayaların yeşil içerisinde yürümeleri, at ve bisiklete binmeleri planlanmalıdır. Yerleşim alanlarında ise, yaya promenadları, bisiklet yolları yeşil alanların içerisinde yer almalıdır. Bu alanlar kentliler için çevre duyarlılığı ve sevgisinin gelişmesinde önem taşıyacak ve canlılara karşı daha hassas davranmanın ve onları korumanın yolunu açacaktır. Gelecekteki kentlerin planları yerleşme ölçeğinden mimari ölçeklere kadar giden nitelikler taşınmalıdır. Bu planların karartan çevresel olarak duyarlı nitelik taşınmalı ve yerleşimlerin doğal karakterlerini (topografya,manzara,yönlenme, güneş, gölge, rüzgar vb) değerlendirmelidir. Çevre-duyarlı yapılar, güneş panelleri, ısı-cam, izole edilmiş çatılar, duvarlar, zemin, atık dönüşümlü (tuvalet, banyo, mutfak katı/sıvı atıkları) mekanizmaları ile enerji tasarrufu yaratan ve çevreyi kirletmeyen özellikleri ile inşa edilmelidir. Bu çevresel ve yapısal tanımlar "Çevre Duyarlı Planlar" da yeni teknolojilere, çevre-duyarlı yapı malzemelerine, "güneş evi" tasarımlarına açık olarak yer almalıdır.

Geleceğin yaşam-merkezli kültürünü oluşturmada yeni kent planlama teorileri ve pratiklerinin geliştirilmesi gereklidir.

KAYNAKÇA

- Acar, Mehmet, *Ardahan- Kars Tarihi*, Önder Matbaası, Kars, 2002.
- Akif Bey, *Memmet Başımıza Gelenler 3. Cilt*, Son Matbaası, Ankara, 1987.
- Alibeyoğlu, Naif, *Kentler Birliği Açılış Konuşması*, Önder Gazetesi, Kars, 18 Eylül 2001.
- Alibeyoğlu, Naif, *Belediye Meclis Toplantısı*, Toplantı Tutanakları, Kars, 14 Mart 2000.
- Alibeyoğlu, Naif, *Kars Kent Kurultayı, Açılış Konuşması*, Ölçek Gazetesi, Kars, 2000.
- Alibeyoğlu, Naif, *Kültürel Mirasın Korunmasında Katılım*, Önder Gazetesi, Kars, 2 Şubat 2002.
- Asalanoğlu, Cemender, *Kars İlinde Kültür Hazinesi*, Önder Matbaası, Kars, 1980.
- Atalay, Turan, *Kent İmarı*, Ölçek Gazetesi, Kars, 1 Mayıs 2001.
- Baydak, Melih, *Çevre sorunları ve Sivil Toplum*, Çekül Yayınları, İstanbul, 2003.
- Bilenser, Erdoğan, *Türkiye’de Tarihi Kent Dokularının Korunması ve Geleceğe Taşınması*, Olay Gazetesi, Bursa, 25 Mayıs 2002.
- Cebeci, Nihat, *Tarihi Kent Yönetimi*, Yerel Kimlik Yayınları, İstanbul, 2004.
- Devlet Planlama Teşkilatı, *Doğu Anadolu Projesi*, D.P.T. Yayınları, Ankara, 2002.
- Devlet Planlama Teşkilatı, *Hayvancılık Özel İhtisas Komisyon Raporu*, D.P.T. Yayınları, Ankara, 2001.
- Ekinci, Oktay, *İmar Politikası*, Cumhuriyet Gazetesi, İstanbul, 19 Eylül 2001.
- Ekinci, Oktay, *Kars’ta Milad*, Cumhuriyet Gazetesi, İstanbul, 31 Ekim 1999.
- Ekinci, Oktay, *Korumada Planlama*, Cumhuriyet Gazetesi, İstanbul, 21 Şubat 2002.
- Ekinci, Oktay, *Kültürel Miras ve Planlama*, Cumhuriyet Gazetesi, İstanbul, 19 Eylül 2001.
- Ekinci, Oktay, *Kültürel Mirasların Korunması*, Cumhuriyet Gazetesi, İstanbul, 21 Mart 2002,
- Ekinci, Oktay, *Yöresel Kültürün Yerel Yönetimleri*, Çekül Yayınevi, İstanbul, 2001.
- Erdoğan, Fahrettin, *Türk Elleri*, Sevinç Matbaası, Ankara, 1986.
- Erendil, Muzaffer, *Sarıkamış Şehir Yurdu*, Kazancı Matbaacılık, İstanbul, 1995.
- Erişen, Servet, *Kars’ın Tarihi ve Turizmi*, Ercan Ofset, 2000.

- Ersezgin, Arif, *Yerel Yönetimlerin Tarihi Kentlerdeki Rolü*, Bergama Yayıncılık, Bergama, 2002.
- Ertürk, Hasan, *Kent Ekonomisi*, Ekin Kitapevi Yayınları, Bursa, 1995.
- Erzurum Atatürk Üniversitesi, *Yakın Tarihimizde Kars*, Yüksek Öğretim Kurumu Matbaası, Ankara, 1992.
- Erzurum Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Genel Müdürlüğü, *622 Sayılı Karar*, Erzurum.
- Fındıkçı, Aydın, *Kars'taki Yeni Oluşumun Ekonomik Sosyal ve Siyasi Etkileri*, İmaj Yayıncılık, Ankara, 2003.
- Gök, Tamer, *Tarihi Kentlerin Korunması ve Geleceğe Taşınması*, 36 Kars Gazetesi, Kars, 21 Mayıs 2002.
- Görgülü, Zekai, *Tarihi Kentler Birliği Neyi Başardı*, Yerel Kimlik Çekül Yayınları, İstanbul, 2005.
- Gündoğdu, Hamza, *Sarıkamış ve Çevresindeki Tarihi Kalıntılar*, Bakalar Matbaası, Erzurum, 2002.
- Gündoğdu, Hamza, *Uygarlık ve Sanat Tarihi açısından Kars*, Kafkas Üniversitesi Yayınları, Sayı:16, Kars, 1999.
- Güvensoy, Ali, *Milli Politika Oluşmalı*, Kars Gülü Seviye Dergisi, Sayı 8, Kars, 2003.
- Güvensoy, Tuncay, *Kars Vakfının Gelişimi*, Önder Gazetesi, 13 Haziran 2004.
- Hadımoğulları, Necva, *Çevre Eğitimi Nasıl Olmalı*, Milli Eğitim Bakanlığı Basımevi, Ankara, 2003.
- İmar Müdürlüğü, *Tablolarla Sayılar*, Önder Matbaası, Kars, 2002.
- Karadeniz, Yener, *36 Kars*, 36 Kars Yayınları, Kars, 1994.
- Karadeniz, Yener, *Serhat Şehrimiz*, Seviye Yayınevi, İstanbul, 1994.
- Karagöz, Erkan, *Kars ve Çevresinde Aydınlanma Hareketleri*, Birikim Yayınları, Ankara, 2000.
- Kars- Ardahan- Iğdır'ın Sesi, *Tanıtım Albümü*, Siyal Birikim Yayınları, Kars, 2002.
- Kars Belediyesi, *1999 Yılı*, Kültür Ofset, Ankara, 1999.
- Kars Belediyesi, *2000 Yılı*, Planlamalar, Önder Matbaası, Kars, 2000.
- Kars Belediyesi, *Doğunun Uygar Kenti Kars*, Kültür Ofset, Ankara, 2002.
- Kars Belediyesi, *İmar Müdürlüğü*, İmar planları, Kars Belediyesi, Kars, 1991.

- Kars Belediyesi, *Kars'ın İmar Durumu*, Önder Matbaası, Kars, 2000.
- Kars Güllü Seviye, *Aylık Bilim Kültür ve Haber Dergisi*, Sayı 8, Kars, 2003.
- Kars Kent Konseyi, *Koruma Hedefleri*, Önder Matbaası, Kars, 2001.
- Kars Kent Kurultayı, *Kurultay Bildirgesi*, Önder Gazetesi, Kars, 30 Haziran 2000.
- Kars Müze Müdürlüğü, *Koruma Altındaki Eserler*, Kültür Bakanlığı Basımevi, Ankara, 2002.
- Kars Valiliği, *1967 Yıllığı*, Önder Matbaası, Ankara, 1967.
- Kars Valiliği, *2002 Yıllığı*, Önder Matbaası, Ankara, 1973.
- Kars Valiliği, *Cumhuriyetimizin 75.nci Yılında Kars*, Önder Matbaası, Kars, 1999.
- Kartal, Kemal, *Kentleşme ve İnsan*, TO DAİE Yayınları, Ankara, 1978.
- Kaya, Doğan, *Bir Destan Kahramanı*, Halk Kültürü Basımı, Kars, 1984.
- Kaya, Necati, *Tarihi Kentler Birliği Güz dönemi Birlik Toplantısı*, Kafkas Üniversitesi Yayınları, Kars, 2001.
- Kayabalı, İsmail, *Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü 126- Sayısı*, Türk Kültürü Enstitüsü, Ankara, 1973.
- Kent Konseyi Çalışmaları*, Önder Gazetesi, 16 Haziran 2001.
- Kılıç, Fahrettin, *Kent Konseyi*, Kafkas Üniversitesi Yayınları, Kars, 2002.
- Kırzıoğlu, Fahrettin, *Edebiyatımızda Kars*, Işıl Matbaası, İstanbul, 1958.
- Kırzıoğlu, Fahrettin, *Kanada Kars'ı*, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum, 1972.
- Kırzıoğlu, Fahrettin, *Kars Tarihi*, Işıl Matbaası, İstanbul, 1956.
- Kırzıoğlu, Fahrettin, *Kars Tarihi*, Son Matbaası, Ankara, 1982.
- Kırzıoğlu, Fahrettin, *Kazım Karabekir*, Işıl Matbaası, İstanbul, 1960.
- Kırzıoğlu, Fahrettin, *Milli Mücadelede Kars*, Işıl Matbaası, İstanbul, 1960.
- Kimlikli Gelişen Bir Kars İçin Panel- Forum- Belgesel Flim, *Sonuç Bildirgesi*, Kars, 30 Ekim 1999.
- Kurat, Nimet, *Türkiye ve Rusya*, Işıl Matbaası, İstanbul, 1970.
- Kültür Bakanlığı, *Gravürlerle Türkiye*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998.
- Kültür Bakanlığı, *Türkiye'de Tarihi Kent dokularının Korunması sempozyumu*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Antalya, 2002.
- Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Genel Müdürlüğü, *622 Sayılı İlke Kararı*, Kültür Bakanlığı, 1999.

- Muhtar Paşa Gazi Ahmet, *Anadolu Rus Harekatı*, Anılar, Sevinç Matbaası, Ankara, 1986.
- Odyakmaz, Nevzat, *Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, İmar Kanunu ve Korunması Gerekli Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tespit ve Tescili Hakkındaki Yönetmelik*, Alfa Basım Yayınevi, İstanbul, 1998.
- Ortaylı, İlber, *Çarlık Rusyası Yönetiminde Kars*, İstanbul Üniversitesi Tarih Dergisi, Sayı 19, İstanbul, 1978.
- Ölçek Gazetesi, *Korunan Kars*, Kars, 10 Kasım 2002.
- Ölçer, Selma, *Mihrali Bey*, Önder Matbaası, Kars, 2000.
- Ponting, Clive, *Dünyanın Yeşil Tarihi, Çevre ve Uygarlıkların Çöküşü*, Detay Basım, İstanbul, 2000.
- Roppe, Louis, *Avrupa'da Korumacılık*, Yerel Kimlik Çekül Yayınları, İstanbul, 2002.
- Seven, Nazmi, *Anadolu Kaleleri*, Işıl Matbaası, İstanbul, 1960.
- Sezer, Ahmet Necdet, *Tarihi Kentler Birliği- Kars Buluşması*, Önder Gazetesi, Kars, 21 Eylül 2001.
- Smith, Brian, *Managent of Historic Cities 2002*, Case Studies Council of Europe Strazburg, 2001.
- Sözen, Metin, *Koruma Politikalarında Yeni Yaklaşımlar, Türkiye'de Tarihi Kent Dokularının Korunması ve Geleceğe Taşınması*, Çekül Yayınları, İstanbul, 2002.
- Tarihi Kentler Birliği, *Kuruluş Bildirgesi*, 36 Kars, Kars, 2000.
- Tuğlacı, Pars, *Osmanlı Şehirleri*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1985.
- Tuncer, Mehmet, *Kent Kooperatifçiliği Bülteni*, Gazi Yayınevi, Ankara, 1994.
- Turhan, Nevzat, *Kars 2002 Yılığ*, Ankara Basımevi, Ankara, 2002.
- Türk Kültürü Enstitüsü, *Ordu Sayısı Kars Armağanı*, Türk Kültürü Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1973.
- Türkiye'de Tarihi Kent Dokularının Korunması Sempozyumu Sonuç Raporu*, Antalya, 2002.
- Yazıcı, Sezai, *Kent Konseyi*, Ölçek Gazetesi, Kars, 3Mart 2001.
- Yenişehirlioğlu, Filiz Kültür Mirası ve Yerel Yönetimler, Hacettepe Yayınevi, Ankara, 2002.

- Yenişehirlioğlu, Filiz Tarihi Kent Dokularının Korunması ve Geleceğe Taşınması,
Kültür Bakanlığı Basımevi, Ankara, 2002.
- Yeter, Enis 2002 Kastamonu, Kastamonu Matbaası, Kastamonu, 2002.
- Yusuf, Ceran Günümüzde Çevre, Çevre Bakanlığı Basımevi, Ankara, 2003.

ÖZGEÇMİŞ

1973 yılında Ordu’da doğdum. İlk ve orta öğrenimimi burada tamamladım. 1987 yılında İstanbul Polis Koleji’ne girdim. 1991 yılında Polis Kolejinden mezun olarak , Polis Akademisi’nde eğitimime devam ettim. 1995 yılında Polis Akademisi’nden mezun oldum, aynı tarihte Bursa Emniyet Müdürlüğü’nde Komiser Yardımcısı olarak göreve başladım.1995 ve 2003 yılları arasında Bursa Emniyet Müdürlüğü’nün çeşitli birimlerinde çalıştım.2003 yılı Ekim ayında Başkomiser olarak, zorunlu hizmetim gereği Kars iline atandım. 2005 yılı Temmuz ayında şark hizmetim sonunda, tekrar Bursa iline atandım. Halen Bursa Emniyet Müdürlüğü Kaçakçılık ve Organize Suçlar Şube Müdürlüğünde Başkomiser olarak görev yapmaktayım.

Prof. Dr. Hasan ERTÜRK hocamın danışmanlığında sürdürdüğüm, “ Kentsel Tarihi Çevre Koruma (Kars Üzerine Bir İnceleme)” konulu teze 2003 yılı Eylül ayında başlayıp, 2005 Eylül ayında tamamlayabildim.

Ali ALTUNSOY